

МАТЕРІАЛИ

**Міжнародної науково-практичної
інтернет-конференції**

**ЛЮДИНА ЯК ЦІЛІСНІСТЬ:
ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ, СОМАТИЧНІ
ТА СУСПІЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗДОРОВ'Я**

**21 червня 2018 р.
м. Одеса, Україна**

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра філософії та біоетики
Кафедра психології
Психологічна служба
МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ
ПСИХОСІНЕРГЕТИКИ ТА АЛЬФОЛОГІЇ

ЛЮДИНА ЯК ЦІЛІСНІСТЬ:
ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ,
СОМАТИЧНІ ТА СУСПІЛЬНО-
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗДОРОВ'Я

*Матеріали
Міжнародної науково-практичної
інтернет-конференції*

21 червня 2018 року

Випуск 1

Одеса – 2018

УДК 113:159.955 (066)
ББК 87.+88.39 573.3яи31

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Одеського національного медичного університету
(протокол № 12 від 25 червня 2018 р.)*

Редакційна колегія:

Доннікова І. А. – доктор філософських наук, професор кафедри філософії Національного університету «Одеська морська академія»;

Кривцова Н. В. – директор ТОВ «Міжнародна академія психосінергетики та альфології», керівник психологічної служби Одеського національного медичного університету;

Медянова О. В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри філософії та біоетики Одеського національного медичного університету;

Терзі О. О. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри філософії та біоетики Одеського національного медичного університету;

Відповідальний редактор:

Ханжи В. Б. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та біоетики Одеського національного медичного університету.

Рецензенти:

Борисюк А. С. – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та філософії ДНЗ «Буковинський державний медичний університет».

Утюж І. Г. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін Запорізького державного медичного університету.

Л 937 Людина як цілісність: філософсько-методологічні, соматичні та суспільно-психологічні аспекти здоров'я: Збірник матеріалів наукової інтернет-конференції, м. Одеса, 21 червня 2018 року / Одеськ. нац. мед. ун-т, каф. філософії та біоетики ; Міжнародна академія психосінергетики та альфології. – Одеса, 2018. – 149 с.

У збірнику матеріалів запропоновано міждисциплінарний погляд на актуальні проблеми буття людини. Представлено результати осмислення людини як цілісності через співставлення філософських, соціально-психологічних та медичних підходів.

Для дослідників питань людського існування та самовдосконалення.

*«Це не є міра здоров'я –
бути добре пристосованим
до глибоко хворого суспільства»
Джідду Крішнамурті
(1895—1986)*

ПЕРЕДМОВА

Якщо спробувати одним словом визначити особливість сучасної доби, напевно, цим словом буде «трансформація». Зміни, перетворення, що відбуваються в різних галузях соціального життя, зрозумілі навіть людині, далекої від спроб філософського і наукового осягнення світу. Специфіка суспільних трансформацій полягає не тільки в їх планетарному характері, але й в тому, що вони охоплюють глибинні, екзистенційні підвалини людського буття. До процесів становлення і руйнування, виникнення нового і вмирання старого залучена кожна людина, що проживає і переживає ці зміни. В екзистенційному сенсі сучасна людина живе в породженому нею ж онтологічному конфлікті – з собою та світом, а тому вона приречена осмислювати, шукати шляхи його подолання. Так виникає ще одне головне слово-визначення нашої доби – складність.

Ервін Ласло на перших сторінках своєї відомої книзі «The Age of Bifurcation: The Key to Understanding the Changing World» (1991) згадує стародавнє китайське прокляття: «Що б ти жив в цікаві часи!», звертаючи увагу на періоди соціальних трансформацій. Чи може бути доба змін цікавою? Ласло впевнений: яким буде світ для нас і прийдешніх поколінь – багато в чому залежить від нас самих.

Вчений виразив думку, яка в філософії кінця XX – початку XXI століття презентована заявою про «повернення суб'єкта». Але людина повертається не тільки в філософію – вона стає, в кантівському розумінні,

метою будь яких соціальних трансформацій. Більш того, людина повертається іншою, подібно тому, як іншою виявилися людина Ренесансу, відтворена філософами «за образом і подобою» античної людини. Саме тому для філософії і науки не втрачає актуальності головне кантівське питання «Що є людина?». Сучасність потребує уточнення: «Якою є людина, що живе в добу змін?».

Людина стає складнішою для самої себе. На сучасному етапі розвитку суспільства їй необхідно безперервно поповнювати свої знання, активно досліджувати новизну і складність мінливого світу, бути готовою до творчого самозмінювання, зберігаючи при цьому гармонічні зв'язки зі світом, формуючи об'ємне мислення, здатність до самоосвіти.

Все це спонукає науковців і філософів до міждисциплінарної комунікації, в якій людина осмислюється як цілісність – складна, динамічна, багатовимірна, кризова, творчо-деструктивна. Пізнати, зрозуміти таку людину можливо тільки через об'єднання зусиль представників різних напрямків науки і практики.

Задля цієї мети організована і проведена (поки що віртуально) Міжнародна науково-практична конференція «Людина як цілісність: філософсько-методологічні, соматичні та суспільно-психологічні аспекти здоров'я», основні теоретичні і практичні здобутки якої презентовані в цьому збірнику. Філософи, психологи, медики почали полілог, в якому людина з'являється такою, що мислить, пізнає, зцілює. Вона здійснює пошук власного шляху, відкриває сенси життя в науці, освіті, релігії і мистецтві – культурі в цілому.

Отже, розмова почалася з теми здоров'я людини – інтелектуального, психічного і фізичного. Далі буде...

І. А. Доннікова,
Н. В. Кривцова

ЛЮДИНА – ПІЗНАННЯ – СВІТ

УДК 101.8: 61

ФІЛОСОФІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕДИЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Загрійчук І. Д.

*Український державний університет залізничного транспорту
(м. Харків, Україна)*

В статті розглядається роль філософії у підготовці фахівців медичного профілю. Зокрема аналізується необхідність опанування теоретичним мисленням в діагностичній діяльності лікаря, вплив філософської освіти на розуміння спеціалізації та інтеграції сучасних знань, особлива роль філософії в підвищенні ефективності медичної теорії і практики.

Ключові слова: *цілісність, спеціалізація, інтеграція, теоретичне мислення, діагностика.*

The article deals with the role of philosophy in schooling specialists of medical sector. To be exact there are analyzed: the necessity to master theoretical thinking in doctor's diagnostic work, influence of the philosophical education on understanding the specialization and integration of up-to-date knowledge, special role of philosophy in increasing the efficiency of the medical theory and practice.

Key words: *integrity, specialization, integration, theoretical thinking, diagnostics.*

В усі часи ставлення до філософії було різним. Амплітуда коливання думок простягалася від безумовного захоплення до такого ж безумовного нехтування. Про ці крайні погляди на філософію сьогодні мова не йде. Адже виходять друком матеріали [1], які досить ґрунтовно обстоюють думку про важливість філософії в опануванні медичним ремеслом. Однак сказати, що філософія займає належне їй місце у житті суспільства, зокрема у підготовці спеціалістів будь-якого профілю, в тому числі й у підготовці фахівців для медичної галузі,

було б невірно. І мова не тільки про скорочення гуманітарних курсів в структурі освітніх робочих програм, що зачепило й філософію, але й про інші обставини, які не сприяють розвитку творчого мислення, а, відповідно, не стимулюють ефективний розвиток медичної теорії і практики. Правда, сучасний стан філософії також не завжди випромінює оптимізм [2].

Імовірно проти такої постановки питання будуть заперечення, можливо навіть і частково справедливі, однак проблема все ж існує. Проявляється вона в недостатній увазі студентів-медиків до філософії. Її нерідко сприймають як додаткове зайве навантаження, яке не тільки забирає час, необхідний для опанування медичного ремесла, але й мало чого дає для професійного зростання.

Серед сучасної молоді взагалі і серед студентської зокрема стосовно вивчення тих чи інших наук часто побутує думка, що певну науку знати необхідно, на іншу можна потратити якийсь час для її засвоєння, а від вивчення решти (тут слідує перелік, куди входить і філософія) можна відмовитись. Серед наук, якими повинен володіти лікар, часто називають цілу низку медичних дисциплін: терапію, хірургію, акушерство, гінекологію і т. д. – без знання яких лікарем дійсно не стати. Але чи досить людині, яка працює у сфері медицини, суто медичних знань? І наскільки взагалі медичні знання можливі без засвоєння інших, немедичних, а якщо точніше, природничих наук?

Питання не таке просте як може видатись на перший погляд. Обсяг сучасних знань настільки великий, що спеціалісту в будь-якій галузі не вистачить життя, щоб прочитати все, написане за його профілем. Виходить, що фахівець з будь-якого напрямку змушений обирати найцінніші джерела професійних знань, іншими словами, просто обмежувати себе. Якщо вже приходиться «фільтрувати» написане за фахом, то тим більше це потрібно робити з тими знаннями, які хоч і причетні до професії, однак ця причетність не є безпосередньою. Природничі та загальноосвітні науки не є медичними дисциплінами, але вони служать базою, основою, фундаментом будь-якої фахової підготовки, в тому числі й передумовою компетенції в медичній галузі.

Коли ми говоримо про медицину, то нам не обійти того факту, що усі медичні дисципліни будуються на природничих науках.

Людина є частиною природи. Детальніше це означає, що опорно-руховий апарат людини працює за законами механіки, теплообмін організму із зовнішнім середовищем здійснюється за законами знову ж таки фізики, знання роботи органів травлення неможливе без знання хімії і т. п. Наведені приклади дуже спрощено, схематично і навіть дещо вульгарно представляють складний процес функціонування людського організму. Але й вони, на думку автора, дають достатньо аргументів на користь тієї істини, що студенту-медику, якщо він дійсно бажає стати висококласним спеціалістом у своїй професії, потрібно глибоко знати не лише медичні дисципліни. Навіть знанням біології, яка стоїть найближче до медицини, обмежитись неможливо. Потрібно знати безліч наук і не лише природничі, але й соціальні та гуманітарні. Адже без останніх неможливо глибоко осягнути недуги, наприклад психічного, або душевного плану, а якщо говорити про профілактичну медицину, то без заглиблення в соціальні умови існування та пошуку шляхів впливу на них годі й сподіватись на попередження захворюваності та подовження активного творчого довголіття громадян. Власне, сам феномен здоров'я є філософською проблемою [3].

Або візьмемо іншу проблему, яку можна вважати продовженням описаної вище. Сформулюємо її таким чином: а чи достатньо майбутньому спеціалісту в галузі медицини знати всі науки, які тільки можливо, щоб стати дійсним світилом в одній із найдревніших професій? Враховуючи вже сказане про людину як частину природи, додамо, що людський організм представляє собою систему органів. Осягнення їх роботи вимагає не просто знання природничих наук. Організм людини, як система органів, що тісно пов'язані між собою є цілісністю. А це означає, що пов'язаність частин цілого робить його не просто чимось одним, а цілісністю, що диференційована в собі. Іншими словами стан окремого органу впливає на організм у цілому. І, відповідно, загальний стан організму відбивається на нормальній роботі окремих його органів.

Отже, глибоке опанування медичної професії вимагає системного мислення, формування якого виходить далеко за межі медицини. Воно не є предметом медичного аналізу і в найбільш широкому філософському звучанні формулюється як реалізація

понятійного мислення у сфері лікувальної справи. Не медицина вивчає закони людського пізнання, опанування яких дозволяє особистості мислити зі знанням справи, а саме філософія. Саме через філософію, через вивчення її історії, як шляху становлення людського інтелекту, особистість стає спроможною мислити на сучасному рівні незалежно від того, в якій сфері їй приходится працювати. Іншими словами, будь-якій людині, і лікарю в тому числі, не зайве знати як «працює» мислення. Жодна наука не формує його краще й ефективніше, ніж це робиться через філософію. І навіть психіатрія, як медична дисципліна, не дає відповіді на такі питання. Вони є суто філософськими, світоглядними та методологічними за своїм змістом [4,5,6].

Про цілісність як філософське поняття слід сказати трохи більше. Отож, мова йде не просто про знання з різних галузей, які бажано, щоб були досить глибокими, але й про здібність, про спроможність фахівця, в даному випадку лікаря, вміти обізнаність з різних наук застосувати системно до такої складної цілісності як людський організм. А це означає – вийти за межі окремих наук, застосувати до них філософське мислення, об'єднати ці знання в одне ціле, де закони взаємно доповнюють і впливають один на одного.

Але й виконання цього завдання не є остаточним для спеціаліста медичної галузі. Оволодіння таким мисленням, як описано вище, є передумовою до реалізації головної функції в діяльності лікаря: зрозуміти в кожному окремому випадку такий взаємозв'язок в самому людському організмі та навчитись його коригувати, спираючись на закони, що відкриті вченими-природознавцями.

Чи не суперечить сказане сучасній тенденції, яка все більше спрямовує працю медика на спеціалізацію і формує лікаря як «фахівця» з того чи іншого органу? Це знову ж таки серйозна проблема для медичної галузі, але заради справедливості скажемо, що не тільки для неї. Спеціалізація як диференціація цілого на частини є проблемою сучасного наукового знання взагалі. І слід сказати, що в найбільш широкому плані сьогоднішня глибока спеціалізація як ніколи наполегливо вимагає такої ж обширної інтеграції.

Свідченням того, що спеціалізація нічого не варта без її доповнення інтеграцією, є нові науки, які виникають на стику вже існуючих, а також той факт, що все частіше нові відкриття

здійснюються на тих же стиках наукових досліджень. Якщо говорити про медицину, то в ній відбувається те ж саме. Хіба впровадження у медицину чисто технічних, інженерних рішень не підтверджує сказане про інтеграцію як наукового знання з різних галузей, так і реалізацію такої інтеграції на практиці. Особливо яскравим в цьому відношенні є використання в медицині технології 3D друку.

Про роль філософії в розвитку науки, практики, людського мислення можна говорити багато. Зупинимось ще на кількох фактах зі сфери медицини, щоб доповнити сказане вище. Мова, як і раніше, піде про понятійне мислення.

Візьмемо для прикладу постановку диференційованого діагнозу. Що лежить в його основі? Для його встановлення потрібні досить глибокі знання. Сутність глибоких знань полягає у вмінні тонко розрізняти симптоми, які супроводжують захворювання. Адже трапляється так, що різні хвороби часто мають багато спільних симптомів і тільки окремі з них відрізняються, тобто є ознакою лише однієї. З поверховими знаннями з постановкою диференційованого діагнозу не справитись. І тут знову маємо випадок, коли потрібне вишkolене, глибоке мислення. Адже легко відрізнити дві речі, які мають мало спільного у своєму існуванні. Важче це зробити, коли маємо справу з близькими предметами, які дуже схожі, але, тим не менш, відрізняються. І навпаки. Легко віднайти спільні риси у подібних предметів, але важко, а часом майже неможливо, зафіксувати в них риси, які відрізняють такі дуже подібні, майже предмети-двійники.

Або візьмемо ще один приклад – збирання анамнезу. Його мета – вияснення історії виникнення хвороби, глибоко захованих в минулому її причин. Без цього елемента діагностики не обходиться жоден медик. Вишkolений лікар часто не задумується над тим, що такий підхід має місце у будь-якій справі, за яку людина береться. Сутність даного підходу полягає в тому, що в ньому реалізується діалектичний підхід до справи.

Все існуюче знаходиться в постійному русі, зазнає неминучих змін, а тому і наше мислення, щоб опанувати мінливу реальність, повинно оперувати рухливими категоріями, а значить, розуміти, що хвороба – це не стан, а процес. Мінливий характер хвороби вимагає

відповідно й постійної уваги до характеру перебігу лікування, членування його на етапи, в кожному з яких застосовуються свої, найбільш доцільні й ефективні засоби боротьби з хворобою.

Не обходиться без філософського, що те саме, теоретичного мислення, коли мова йде про діагностику, наприклад, інфекційного захворювання. Сказати, що причиною грипу є лише вірус, недостатньо. Адже навіть в умовах епідемії хворіють далеко не всі. А це означає, що наявність вірусу не є достатньою причиною захворювання. Вірус є необхідною складовою виникнення грипової інфекції, але далеко недостатньою. Для того щоб попадання вірусу в організм викликало захворювання потрібні й інші причини, які виступають передумовами хворобливого стану. А це переохолодження, авітаміноз, нервові та фізичне виснаження і т. п. Тільки достатня сукупність усіх цих обставин викликає захворювання.

Висновком із викладеного вище є твердження, що стати висококласним фахівцем у медицині, як і у будь-якій іншій сфері діяльності, можливо лише за умови опанування сучасним діалектичним мисленням. Саме тому філософія вивчається в усіх закладах вищої школи незалежно від напрямку підготовки. Немає сумніву в тому, що належне опанування студентами-медиками філософського мислення буде мати прямий вплив на підвищення ефективності медичної теорії і практики.

Список використаних джерел:

1. Анохин А. М. Философские проблемы медицины / А.М.Анохин // Современные философские проблемы естественных, технических и социально-гуманитарных наук / Под ред. В.В.Миронова. — М.: Гардарики, 2006. — С. 317—374. — 639 с.; Философия здоровья / Под ред. А. Т. Шаталова. — М.: ИФ РАН, 2001. — 242 с.; Шевченко Ю. Л. и др. Философия медицины / Под ред. Ю. Л. Шевченко. — М.: ГЭОТАР-Медиа, 2004. — 480 с.
2. Князев В. М. Вызов времени и медицина во времена постмодерна // Философия медицины — самосознание терапии / Под ред. В. М. Князева. — Екатеринбург: УГМУ, 2014. — Т. 1. — С. 11—28. — 243 с.
3. Кузнецова Т. Г. Здоровье как философская проблема // Философия медицины — самосознание терапии / Под ред.

В. М. Князева. — Екатеринбург: УГМУ, 2014. — Т. 1. — С. 118—123. — 243 с.

4. Дубровский Д. И. Здоровье и болезнь — проблемы самопознания и самоорганизации // Философия здоровья / Под ред. А. Т. Шаталова. — М.: ИФ РАН, 2001. — С. 86—109. — 242 с.

5. Нижников С. А. Пути обретения здоровья и мировоззрение // Философия здоровья / Под ред. А. Т. Шаталова. — М.: ИФ РАН, 2001. — С. 5—23. — 242 с.

6. Нижников С. А. О мировоззренческом здоровье // Здоровье как проблема естественных и биомедицинских наук. Философия науки, вып. 13 / И. К. Лисеев, Е. Н. Гнатик, отв. ред. — М.: ИФ РАН, 2008. — С. 49—66. — 292 с.

УДК 008:37.04:159.9.01

**ТРАНСФЕСІОНАЛ ЯК СУБ'ЄКТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ:
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Кривцова Н. В.

*Міжнародна академія психосінергетики та альфології,
Одеський національний медичний університет
(м. Одеса, Україна)*

Доннікова І. А.

*Національний університет «Одеська морська академія»
(м. Одеса, Україна)*

Розглядаються цілі та завдання інноваційної освіти. Відзначається, що освіта повинна давати знання про складну людину в складному світі, як частини антропологічної складності. На зміну професіоналу приходить трансфесіонал — людина, здатна до авто-еко-організації та самотрансформації. Її головною якістю, яку виявляють психологічні дослідження, — здатність до самоосвіти протягом усього життя, до творчої самореалізації в різних професіях. Виникає питання здоров'я та якості життя людини, що отримує освіту. Підкреслюється необхідність пошуку людино- та культуротворчих освітніх технологій щодо розкриття потенціалу самореалізації особистості.

Ключові слова: *знання, освіта, антропологічна складність, трансфесіонал, потенціал самореалізації, самоосвіта, культура.*

The goals and objectives of innovative education are considered. It is noted that education should give knowledge about a complex person in a complex world, as a part of anthropological complexity. The professional is replaced by a transpersonal - person who is capable of auto-eco-organization and self-transformation. His main quality, which is revealed by psychological research, is the ability to self-education throughout the life, to creative self-realization in different professions. The issue of health and quality of life of a person, who receives education, is posed. The need to search for human- and cultural-creativity educational technologies, which based on the psychological characteristics of people, is underlined.

Key words: *knowledge, education, anthropological complexity, transpersonal, potency of self-fulfillment, self-education, culture.*

Стрімке зростання виробництва і споживання знання в інформаційному суспільстві парадоксальним чином викликає кризу і власне знання, і суспільства в цілому, розриває складну структуру реальності і стає причиною глобального непорозуміння і неефективності людських дій. Виявляється, що знання як об'єднують, так й роз'єднують людей. Вони продукують смислову невизначеність, підвищують чутливість особистості до кризи в умовах зростаючого розриву між швидкістю інформаційних потоків та здатністю людини їх усвідомлювати. Водночас знання дають людині розуміння всього того, що відбувається навколо, формують базу життєстійкості як окремої особистості, так й суспільства в цілому. Таким чином, складна динаміка і неоднозначна перспектива соціальних трансформацій в умовах кризи і інформаційного хаосу створює умови як для конфліктів і дезадаптації, так і сприяє усвідомленню ролі комунікації, співпраці і співтворчості.

Осмислення стратегічних цілей і завдань освіти, її інноваційного потенціалу неможливе без розуміння закономірностей і властивостей світу (природи і суспільства), до якого належить людина. Вчений, який вплинув на формування сучасної наукової картини світу, І. Пригожин навіть проголосив «кінець науки», маючи на увазі її вихід за межі традиційної ідеології науки і необхідність встановлення когерентних зв'язків раціональності з основами буття, креативності природи і людини [9, с. 105].

Сучасний світ осмислюється людиною як складний, динамічний, нелінійний, такий, що саморозвивається і самоорганізується.

Властивості, притаманні світові в цілому, інтерпретуються як характеристики історії, суспільства та його складових, а також людини в різноманітті її виявів. Це створює онтологічні підстави для розуміння антропосоціокультурної реальності як *антропологічної складності*, тобто складності, що розгортається «з» людини, є продуктом її самореалізації і самоорганізації [2, с. 11]. Здатна до становлення, антропокультурна складність водночас схильна до розпаду, саморуйнуванню, оскільки людина, що її породжує, є полісутнісною (В. Табачковський), а отже принципово есенційно-екзистенційно невизначеною. Саме полісутнісність визначає людину як принципово нестійку істоту, здатну до нелінійної самореалізації, яка вивільняє її руйнівний і творчий потенціал. Дві сутнісні потреби людини – в смислопокладанні та самореалізації, змушують її постійно, знов і знов створювати себе и власне буття через співвиробництво порядку і хаосу.

Розгортання людської індивідуальності відбувається в певному соціокультурному контексті. Але в антропологічній складності діє принцип рекурсії – людина, що змінюється, самореалізується, водночас створює, формує і змінює своє соціокультурне середовище. Це означає, що людина, соціум і культура генерують, створюють один одного. Ускладнення комунікації людини із світом супроводжується не тільки виникненням більш вишуканих її форм, але й розпізнаванням і оцінюванням руйнування і творчості. Саме в антропологічній складності виявляється роль і призначення культури, яка стає створеною самою людиною «людинозберігаючою» технологією. Таким чином, антропологічна складність виникає і існує на перетині культуrogenного і антропогенного. Створюючи культуру, людина стає здатною трансформувати власні руйнівні властивості в творчість. На наш погляд, саме така людина, що здатна створювати умови для саморозвитку, покликана стати суб'єктом інноваційної освіти.

Слід зазначити, що прагнення поставити креативну людину в центр соціальних, педагогічних, психологічних досліджень, не є новим. Так, А. Маслоу – засновник гуманістичної психології, розвиваючи ідею здорового суспільства, яке складається з «доолюднених» індивідуумів, неодноразово підкреслював, що їх не можуть створити навіть найідеальніші суспільства, оскільки учитель і

культура не створюють людину, а лише дають можливість, сприяють, спонукають стати реальним і актуальним [8].

Дослідження видатних науковців дозволили А. Маслоу стверджувати, що креативна особистість – це особливий різновид людини, а не просто людина, що придбала деякі вміння. Численні дослідження дозволили йому також розрізнити *людей, що самоактуалізуються* і виокремити: «*просто здорових*», що живуть в світі щоб здійснити себе в ньому; та «*трансцендерів*», які метамотивовані і живуть Буттевими цінностями. Якщо перші опановують, керують, використовують світ в цілях добра і є більше діячими, ніж глядачами, прагматиками, ніж естетамі, то другі – з притаманним їм прагненням до синергізму – інтрапсихичному, інтерперсональному, інтракультурному і інтернаціональному, сприймають все під кутом вічності, вміють бачити сакральне в мирському, а трансценденція виступає результатом актуалізації потенціалу і проявом творчої людської природи [8]. На його думку, «трансцендери» схильні ототожнювати себе зі своїми здібностями та професією (наприклад, в злитті «Я–лікар»). При цьому, цими якостями А. Маслоу наділяє лише психологічно здорову творчу людину, що самоактуалізується та досягла рівня «Буття» і мета-мотивована загальнолюдськими цінностями, а не ту, що активно прагне до самоздійснення і успіху за будь що,

На наш погляд, *складна людина в складному світі* має стати суб'єктом сучасних між-, транс- і мультидисциплінарних досліджень, в тому числі, в галузі освіти.

Сучасна освіта розглядається як мережа і йдеться вже не стільки про доступність інформації через створення банків-сховищ даних і мережі інтернет-ресурсів, а про зростаючу відкритість та доступність різних культурних практик для різних споживачів і суб'єктів освіти [3, 10, 11]. Важливого значення набуває проблема самоосвіти і самовдосконалення людини протягом життя шляхом залучення власного потенціалу самореалізації та йдеться про становлення особистості *трансфесіоналів* (Е. Галажинський, О. Генісаретський, В. Клочко, Л. Рилова, С. Смірнов, та ін.).

За Л. Риловою, трансфесіонал – це «людина-навігатор», що «плаває» по мережах-комунікацій світової освіти, буде свій власний

ідеальний образ за своїми авторськими стандартами, постійно проблематизує і, долаючи свій сталий стан, відкриває і породжує нові горизонти свого культурного «Я» [3, с. 203].

Цікаво, що саме так визначає людину і російський філософ С. Смірнов, підкреслюючи, що навігація починається тоді, коли пошук не може закінчитися отриманням готового місця або предмета-орієнтира. Людина не знаходить опору в зовнішньому світі, тому що вона потребує іншого – пошуку себе. Людини не існує і не може бути як зовнішнього орієнтиру. Вона вимушена тільки прийти до нього, точніше, створити його [10, с. 189].

Ми також поділяємо думку С. Смірнова про те, що відбувається перехід від професії як носінні і жорсткої фіксації однієї норми до трансфесії і навігації як здатності будувати і перебудовувати масиви знань і практик під проекти і рухатися по мережевим освітнім лабіринтам [11].

Ця нова позиція не має жорсткої прив'язки до будь-якої певної професійної діяльності як однієї культурної норми, оскільки професійна діяльність в умовах «глобальних інновацій» заснована на розширенні межі усвідомлення людиною власних можливостей та пошуку відповідного професійного середовища і засобів самореалізації [3, с.209].

Отже, йдеться про необхідність трансформації освітнього процесу, переходу від такого, що забезпечує отримання певної інформації («pro – fero» ви-носити) до такого, що формує здатність її усвідомлювати і переносити від однієї сфери до іншої («trans – fero» – пере-носити). При цьому розвивається здатність її моделювати і адекватно застосувати, підвищується готовність дослідника до творчого самозмінювання згідно мінливих динамічних умов інформаційного суспільства і становлення сучасного інноваційного освітнього процесу зі збереженням власної цілісності.

Підготовка сучасних професіоналів поступово перетворюється на процес розкриття суто людського в людині та становлення людинотворця. Це потребує пошуку нових форм організації навчально-виховного процесу, у якому академічні знання доповнюються процесом самоорганізації і самореалізації особистості дослідника через підвищення можливостей особистісно-професійного

самовдосконалення в умовах народження нової культури суспільства. Але ще зберігається педагогічна традиція бачити освітній процес як формування людини з заданими властивостями і поведінковими стереотипам, які відповідають суспільним установкам та ціннісним імперативам. Має місце недооцінка активної сутності людини, її здатності до самоосвіти.

В сучасних умовах стає зрозумілим, що освіта трансформується в специфічну складову антропосоціокультурної реальності, в якій знання не тільки відображають сполученість колективного і індивідуально-особистісного, але й стають джерелом самореалізації і соціально-психологічного самовдосконалення. При цьому, освіченість в реаліях сьогодення означає не стільки володіння знанням, скільки вміння виявляти його створювальний потенціал.

Принципово новим напрямом в педагогічній науці і практиці стає коучинг, в основу якого покладена ідея максимально швидкого досягнення мети. Поряд із традиційними методами в сучасній практиці навчально-виховної роботи найбільшого значення набувають технології самоактуалізації і самовдосконалення індивідуального, особистісно-професійного потенціалу людини як складної динамічної системи, що здатна до самоорганізації в складних умовах. Але при створенні технологій педменеджменту і освітнього коучингу важливо пам'ятати, що проблема самореалізації особистості як трансфесіоналу – це не педагогічна «головоломка», що виникла під впливом чергового соціального замовлення, а освіта – це не абстрактний процес чи жорстка система певних вимог щодо формування «нової людини» [3, 11]. Це, насамперед, потенційні можливості створювати умови власного успіху і відповідну якість життя в цілому, що збагачує як окрему людину, так й суспільство в загалі, надає можливість самовдосконалення, самореалізації «людського в людині» навіть в умовах кризи.

Наші дослідження специфіки самореалізації особистості метамотивованих осіб дозволили розглянути їх як трансфесіоналів, тому що в їх структурі особистості професіоналу яскраво представлені всі компоненти, що дозволяють досягти успіху у будь-якій професійній сфері [7]. Розглянемо розбіжності між групою «трансфесіоналів» та іншими респондентами. В дослідженні нами

МІЖНАРОДНА НАУКОВА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

використовувався U-критерій Манна-Вітні. Доцільність використання цього непараметричного критерію полягає в тому, що він визначає суттєві розбіжності в обсязі двох вибірок порівняння (x загальної вибірки у 269 респондентів група «трансфесіоналів» склала всього 37 осіб). Далі розглядалися лише статистично значущі розбіжності ($p < 0,05$). Наводилися також описові статистики для обох підгруп: M – середнє арифметичне значення та Me – медіана.

Аналіз розбіжностей за тестом Дж. Холланда показав, що в метамотивованих осіб з високим рівнем зрілості особистості дослідника із самоактуалізованістю власної інноваційно-дослідницької ресурсності характерним є виразність таких особливостей професійної орієнтації, як: інтерес до діяльності дослідницького типу (M = 5,730, Me = 6,000 порівняно з M = 3,246, Me = 3,000; U = 2259,500; $p < 0,001$), інтерес до діяльності соціального типу (M = 5,135, Me = 5,000 порівняно з M = 3,414, Me = 3,000; U = 2809,000; $p = 0,001$), інтерес до діяльності конвенційного типу (M = 3,432, Me = 3,000 порівняно з M = 2,259, Me = 1,500; U = 3233,000; $p = 0,014$), здібності та досвід дослідницького типу (M = 7,027, Me = 7,000 порівняно з M = 4,940, Me = 5,000; U = 2570,000; $p < 0,001$), здібності та досвід артистичного типу (M = 5,811, Me = 6,000 порівняно з M = 4,534, Me = 4,000; U = 3256,500; $p = 0,018$), здібності та досвід соціального типу (M = 6,541, Me = 7,000 порівняно з M = 4,776, Me = 4,000; U = 2842,500; $p = 0,001$), Здібності та досвід підприємницького типу (M = 5,405, Me = 6,000 порівняно з M = 4,289, Me = 4,000; U = 3381,000; $p = 0,037$), здібності та досвід конвенційного типу (M = 5,486, Me = 6,000 порівняно з M = 3,797, Me = 3,000; U = 2856,500; $p = 0,001$), інтерес до кар'єри дослідницького типу (M = 3,060, Me = 2,000 порівняно з M = 5,649, Me = 5,000; U = 2331,500; $p < 0,001$), інтерес до кар'єри соціального типу (M = 4,081, Me = 2,000 порівняно з M = 2,052, Me = 1,000; U = 2762,000; $p < 0,001$) [7].

Аналіз отриманих результатів показав, що трансфесіоналів більш приваблює кар'єра, пов'язана з можливостями творчої взаємодії з іншими людьми, але порівнянний аналіз з респондентами інших груп показав, що їх характеризують більш різноманітні професійні інтереси і можливості досягти успіху на будь-якому кар'єрному шляху. При

цьому в трансфесіоналів найбільш виразним є дослідницький компонент в структурі особистості професіоналу ($p < 0,001$) та інтегральний показник інноваційного потенціалу особистості ($M = 110,591$, $Me = 111,000$ порівняно з $M = 117,865$, $Me = 117,000$; $U = 2918,500$; $p = 0,002$). Зокрема, він переважав поряд з осмислено-інтенсивним типом реалізації різних інноваційних можливостей ($M = 23,270$, $Me = 22,000$ порівняно з $M = 20,009$, $Me = 20,000$; $U = 1984,000$; $p < 0,001$), позитивно-диференційованим ставленням до нової інформації ($M = 21,162$, $Me = 22,000$ порівняно з $M = 19,099$, $Me = 19,000$; $U = 2624,000$; $p < 0,001$), інтенсивно-перетворювальним типом поведінки в інноваційній ситуації ($M = 22,486$, $Me = 23,000$ порівняно з $M = 19,078$, $Me = 19,000$; $U = 2002,500$; $p < 0,001$) [7]. І, наостанок, в них більш виразним є прагнення до набуття знань про навколишній світ та виразність творчої спрямованості та потреби в творчій самореалізації особистості в цілому.

Отже, аналіз отриманих результатів показав, що респондентів даної групи можна віднести до «трансфесіоналів», які метамотивовані і здатні до свідомої продуктивної і творчої понаднормативної самореалізації у будь-якій професійній сфері через розкриття власного інноваційно-дослідницького потенціалу.

Саме тому сучасні освітні проекти в вищій школі повинні враховувати закономірності становлення «людського в людині», а саму людину розуміти як складність, що здатна до організації і самоорганізації, готова або ні до свідомої продуктивної діяльності та до творчого самозмінювання в мінливих умовах [12]. Також необхідно враховувати рівень зрілості особистості дослідника наукової інформації та його готовність до творчого самозмінювання в мінливих умовах зі збереженням власного здоров'я, що не можна ігнорувати або намагатися компенсувати за допомогою найсучасніших освітніх технологій.

Розглядаючи людину як складову антропологічної складності, слід враховувати, що людське буття – це не тільки самопідтримка і самовідтворення. Це також зміна, зростання хаосу, порушення рівноваги, без яких неможливе становлення. Реформуючи освіту, потрібно прийняти думку про те, що криза є атрибутом людського буття, в умовах якого воно стає «буттям на межі» з ризиками

самовтрати, виходу за межі антропокультурного, але саме завдяки цьому воно здатне оновлюватися. За сучасною науковою картиною світу стабільність і нестабільність присутні в розвитку складної системи як її стадії. Вони можуть існувати одночасно, але в різних ділянках складної нелінійної структури у вигляді різних стадій єдиного процесу, при цьому, на стадії поблизу біфуркації керуючу роль, на думку дослідників, відіграє нелінійність, а на стадії між біфуркаціями – детермінізм у традиційному сенсі [4, с.77].

Дослідження сучасних психологів також довели, що переживання кризи – це потенційна можливість розвитку особистості (Л.Анциферова, І. Бринза, Ф. Василюк, Л. Виготський, О. Краснорядцева, О. Кузнєцова, К. Роджерс, С. Рубінштейн, Е. Рязанцева, Т. Титаренко й ін.). Так, О.Кузнєцова розглядає неадаптивність як джерело розвитку особистості, творчості і активної життєвої позиції, при цьому, самоактуалізація розглядається в позитивному контексті неадаптивності, як особливий мотив, що виявляється в понадситуативній активності, як здатність суб'єкта піднятися над рівнем вимоги ситуації, ставлячи зайві питання з точки зору вихідної задачі [5, с. 87]. Таким чином, чутливість до проблем розглядається як необхідна передумова успішності діяльності особистості зі спеціальними здібностями, що в певних умовах стає джерелом її самоактуалізації та творчої понаднормативної самореалізації; є ознакою готовності до свідомої продуктивної винахідницької і інноваційної взаємодії з Всесвітом на різних рівнях, зокрема при організації власного життя в цілому [7].

В межах загальнодержавної програми «Здоров'я-2020: Український вимір», за напрямом «Психічне здоров'я» та НДР кафедри філософії та біоетики Одеського національного медичного університету за темою «Методологічні проблеми розробки нової теорії психіки та ноетики в контексті постнекласики» було проведено дослідження зв'язків між показниками інноваційного потенціалу особистості і соціальної адаптивності [7]. Аналіз отриманих результатів дозволяє стверджувати, що соціальна адаптивність особистості пов'язана з виразністю інноваційного потенціалу ($r=0,283$, $p \leq 0,05$) та його реалізацією при організації власного життя ($r=0,318$, $p \leq 0,05$), а так само з позитивно-диференційованим ставленням

особистості до нової інформації ($r=0,479$, $p\leq 0,01$) і наявністю можливості її адекватною оцінки та ініціативно-перетворюючого типу поведінки в новій ситуації ($r=0,475$, $p\leq 0,01$). Можливості позитивно-диференційованого ставлення особистості до нового явища сприяє також емоційній стійкості у стресових ситуаціях ($r=0,349$, $p\leq 0,01$), її готовності долати невдачі і досягати мети ($r=0,460$, $p\leq 0,01$), супроводжується підвищенням здатності виділяти об'єктивно значущі фактори, бачити сенс ситуації в цілому ($r=0,409$, $p\leq 0,01$). Тоді як негативно-генералізоване ставлення до нової інформації свідчить про неготовність особистості змінюватися ($r=-0,271$, $p\leq 0,05$), супроводжується зниженням її емоційної стійкості в стресових ситуаціях ($r=-0,290$, $p\leq 0,05$), може бути сигналом ускладнення життєвої ситуації в цілому ($r=-0,333$, $p\leq 0,05$).

Поведінка в адаптаційній ситуації особистості з вимушено-приспосувальним типом реалізації інноваційних можливостей адекватної оцінки нового явища характеризується хаотичністю, домінує тенденція до дезадаптивності і невротизації ($r=-0,397$, $p\leq 0,05$), тоді як ініціативно-перетворюваний тип самореалізації різних інноваційних можливостей адекватної оцінки нового явища супроводжується зростанням емоційної стабільності особистості дослідника інформаційних ресурсів у мінливих умовах створення нового, прийняття нових рішень тощо ($r=0,348$, $p\leq 0,01$), сприяє розвитку здатності передбачати розвиток подій, підвищує можливість активно впливати на них, досягати успіху або долати невдачі, діяти продуктивно і ефективно у стресових ситуаціях ($r=0,487$, $p\leq 0,01$). Зростання осмислено-інтенсивного типу пошуку нових можливостей самореалізації в інноваційних ситуаціях супроводжується зростанням можливостей тонко диференційовано знаходити в складних ситуаціях вірні рішення, помічати в новій соціальній ситуації значущі фактори, не випускаючи з уваги головні, сенсоутворюючі ($r=0,438$, $p\leq 0,01$). Формується здатність бачити суть речей, розуміти справжні причини різних подій і вчинків людей ($r=0,280$, $p\leq 0,05$). Позитивно-диференційоване ставлення особистості до нової інформації ($r=0,539$, $p\leq 0,01$), наявність можливостей її адекватної, ініціативно-перетворюючої оцінки ($r=0,273$, $p\leq 0,05$) і самореалізації інноваційного потенціалу при організації власного життя ($r=0,393$, $p\leq 0,01$) пов'язані з

задоволеністю власним життям взагалі. При цьому необхідно враховувати, що самореалізація інноваційного потенціалу особистості на соціальному рівні супроводжується зниженням її емоційної стійкості [7].

Аналіз отриманих результатів також показав, що негативно-генералізоване ставлення до нової інформації і змін в цілому, вимушено-приспосувальний тип самореалізації різних інноваційних можливостей, зокрема адекватної оцінки нового явища, супроводжуються зниженням адаптаційного потенціалу особистості дослідника інформаційних ресурсів та її невротизацією. Водночас, позитивно-диференційоване ставлення до нової інформації та можливість ініціативно-перетворювальної оцінки нової інформації сприяє зростанню адаптаційного потенціалу та задоволеності людини життям взагалі. Проте зростання можливостей адекватної оцінки нового явища сприяє успішності в справах і в спілкуванні з людьми а можливості самореалізації інноваційного потенціалу при організації власного життя сприяють зростанню соціальної адаптивності, емоційної стабільності і загальної задоволеності життям, саморозвитку здатності передбачувати розвиток подій і активно впливати на них, підвищує готовність долати невдачі і досягати цілі.

Це припущення співзвучно з результатами досліджень засновника історико-еволюційного підходу О. Асмолова про виникнення надмірних елементів еволюціонуючих систем, здатних забезпечити резерв варіативності цих систем завдяки перетворенню преадаптивної активності надмірних елементів в адаптивність даної системи і його зростаючу роль на вибір наступної траєкторії її розвитку в невизначених критичних ситуаціях [1]. При цьому було встановлено, що вимушено-приспосувальний тип самореалізації різних інноваційних можливостей супроводжується зростанням чутливості дослідника до кризи, зниженням його стійкості до будь-яких стресорів, що сприяють дезадаптації і невротизації.

Отримані результати дозволяють зробити наступні висновки: 1) ерудиція та професійні знання не забезпечують можливість протистояти стресорам; 2) стійкості особистості до стресорів та зниженню її чутливості до кризи сприяє рівень їх здатності до самозмінювання у мінливому світі та задоволеність життям в цілому, а

також такі якості особистості, як: відкритість новому досвіду, потреба в нових знаннях та навички їх усвідомленого засвоєння, готовність долати проблеми та здатність гнучко реагувати в нових умовах, конструктивно діючи в складних обставинах життя, адекватно перетворюючи взаємовідносини з оточуючими, розвинені здібності адекватної оцінки всіх факторів стресової ситуації та виявлення «сенсоформуючих» [7].

Таким чином, в реформуванні сучасної освіти, активізації її інноваційного, людинотворчого потенціалу набуває актуальності питання узгодження складних систем і процесів у взаємодії «Освіта – людина». Освіта є складовою антропологічної складності, тобто і створює людину, і створюється людиною (людьми – науковцями, викладачами, студентами тощо). Вона покликана сприяти появі нової генерації «освічених людей» – трансфесіоналів, здатних до самореалізації через самоосвіту протягом життя. Водночас, опробування нових освітніх технологій, ініційованих «знизу», робить процес навчання співтворчістю вчителів і учнів.

В інноваційній освіті зростає роль особистості дослідника інформаційних ресурсів, значущість ступеня її зрілості. В контексті проблеми самореалізації освіченої людини виникає питання її здоров'я та якості життя в цілому, що також передбачає структурні зміни в освіті.

Нарешті, в стрімкій динаміці сучасного суспільства актуалізується питання не тільки про те, *що* засвоювати (вибір інновацій), але й *як* засвоювати (вибір освітніх людинотворчих і культуротворчих технологій).

Список використаних джерел:

1. Асмолов А.Г. Культурно-историческая психология и конструирование миров / А.Г. Асмолов. – М. : Воронеж, 1996. – 768 с.
2. Доннікова І.А. Антропологическая сложность как феномен постнеклассического гуманитарного знания / І.А.Доннікова // Интегративная антропология. – 2016. – № 2 (28). – С. 9 – 13.
3. Ключко В.Е. Психология инновационного поведения / В.Е.Ключко, Э.В. Галажинский. – Томск: Томский государственный университет, 2009. – 240 с.

4. Князева Е.Н. Сложноорганизованные системы: монография / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов. – М.: Мир, 1994. – 236 с.
5. Кузнецова О.В. Адаптивність та самоактуалізація: специфіка співвідношення в психологічному портреті життєстійкої особистості / О.В. Кузнецова // Наука і освіта. – 2010. – № 9. – С. 86–90.
6. Краснорядцева О.М. Чувствительность к проблемам: от исследовательских процедур к диагностике потенциала самореализации личности / О.М. Краснорядцева // Методология и история психологии. – 2009. – Т. 4. – № 4. – С. 73–81.
7. Кривцова Н.В. Шлях до гармонії життя: теорія і практика самореалізації. Монографія / Н.В.Кривцова. – Херсон, ФПП Гринь Д.С., 2017. – 350с.
8. Маслоу А.Г. Дальние пределы человеческой психики / А.Г.Маслоу; ред. Н.Н. Акулина; пер. А.М. Татлыбаева. – СПб: Евразия, 1999. – 432 с.
9. Пригожин И.Р. Креативность в науках и гуманитарном знании: Исследование отношений между двумя культурами / И.Р.Пригожин // Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – С. 99 – 106.
10. Смирнов С.А. Антропологическая навигация. Введение в концепт – Человек. RU. – 2017. – № 12.– С. 159–191.
11. Смирнов С.А. Содержательные (парадигмальные) аспекты высшего социальногуманитарного образования / С.А. Смирнов // Преподавание социально-гуманитарных дисциплин в вузах России. – М., 2003. – 345 с.
12. Krivtsova N. V., Salekh E. N. From the model to the technology of training of highly skilled medical specialists. Journal of Education, Health and Sport. – 2018. – 8(4). – С. 519– 529.

УДК 32 328, 740.

УЯВЛЕННЯ СВІТУ ЛЮДИНОЮ ДОБИ РАНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Кулачинський М. М.

*Одеський національний медичний університет
(м. Одеса, Україна)*

В статті автор спробував науково обмалювати ті чи інші людські стереотипи світу часу раннього середньовіччя. Показати синтезний момент поєднання старого римського світу та германського світу, який знаходився вже на той час на стадії розладу первісного суспільства. Коли війна, в якій перевірялися честь та гідність передусім германських конунгів, була двигуном історичного розвитку європейської спільноти. Залишки родового ладу, християнізація Європи та спадок римського права стали основними стовпами нового Християнського світу, який удосконалюючись через різні історичні віхи опанував Європою на віки.

Ключові слова: *війна, гідність, мир, честь, плем'я.*

In his article, the author pored to scientifically describe some or other human stereotypes of the world of the early Middle Ages. Show the synthesis of the unification of the old Roman world and the Germanic world, which was at that time at the stage of decomposition of primitive society. When the war, in which the honor and dignity of the German kings were checked, was the engine of the historical development of European society. The remnants of the tribal system, the Christianization of Europe and the legacy of Roman law, have become the main pillars of the new Christian world, which, having developed through different historical milestones, seized Europe for centuries.

Keywords: *war, dignity, peace, honor, tribe.*

В добу раннього середньовіччя людський індивідуалізм був найбільш яскраво вираженим ніж під час розвиненого та пізнього середньовіччя. Від вождя (конунга) племені залежала доля багатьох людей, які його оточували. Він завжди піддавався племенній перевірці на такі людські якості як мужність, хоробрість, вдачу, мудрість і таке інше. Та разом з тим в історичному процесі ці людські якості в той час прикривалися схильністю або не схильністю давніх богів до вождя,

наскільки він, тобто вождь пов'язаний з силами природи, природнім духом, вдалою та невдалою долею, і таким чином складається враження на перший час, що не людина сама вчиняє ті чи інші дії, а її ведуть всі вище нами перераховані фактори в історичному процесі. Пізніше, спадкоємцем всіх цих сил, духів долей буде виступати божественний провіденціалізм, який поєднає їх у монотеїстичну релігію, Бог виступає таким собі вчителем і наставником по життю, де відхиленням від настанов Бога буде вважатися зрада вчителю, яка має бути обов'язково покараною, чи то від рук божественних месників, чи то від духовних сил. Та разом з тим хотілося підкреслити той факт, що в добу раннього середньовіччя, конунг зі своїми індивідуальними якостями, вмів прикривався силами природи, долею та природнім духом, сам того не підозрюючи, що всі ці зовнішні фактори грали насправді другорядну роль, в той час як першорядну роль грали суто його вчинки, про що ми ще далі будемо обговорювати в нашій статті.

Тоді тісний зв'язок людини з природою, оточуючим її середовищем, свою чергу давав їй можливість проявити себе. Взаємозалежність людини і природи проглядається також і в аграрно-обрядових культурах. Так, наприклад, один з головних богів Фрейр зображувався з фалосом в руках – він особисто відповідав за врожай, приплод тварин та хорошу чи погану погоду. З часом його сакральна міцність передається людині – конунгу. Вдалих конунг приносе своєму народові добробут, щастя, заможність, той же конунг від якого вдача відвернулася неминуче призведе до лиха, яке впаде на голови тих хто йому підкоряється.

Під час Великого переселення народів, перше місце займала відвага, сміливість та особисті індивідуальні якості. В цій ситуації людина мала шанс виокремитися з натовпу. Доказом цих дій виступають середньовічні скандинавські саги, в яких є наведені факти, коли людина не благородного походження займала місце керівника племені.

Так, наприклад, «Сага про Сверрір» розповідає коли Сверрір – людина «низького походження» перемогла ярла Ерлінга і стала правителем одного з норвезьких племен. Літописець тих часів виказав дивний вислів: «Сталася дивна зміна часу, коли одна людина зайняла

відразу три посади – конунга, ярла та архієпископа і ця людина - Сверрір» [1, с.23].

Людина того часу ще не помічає змін у своєму характері, та характерах оточуючих її людей. Жоден з культурних спадків тої варварської епохи цього не виказує. На той час склалося чітке поняття соціального індивіда, якому була відведена певна життєва роль, який виконує те, що вказує йому доля, або детерміновано певними обставинами. Про особистість та її якості ще не йде мови, та разом з тим вчинки її в історії слугують нам яскравим прикладом. При всеохоплюючим пануванні людської долі того часу яскраво підкреслювалась важливість активних та рішучих дій самої людини.

Невпевненість, навпаки була тривожним симптомом відсутності людського щастя та везіння та всіляко осуджувалася. Від ступеню везіння, характеру та щастя залежить позитивний наслідок її вчинків. Лише при постійному напруженні всіх її моральних та фізичних сил людина може добитися удачі. В цьому сенсі уявлення про людську долю є далекими від фаталізму, тут немає пасивної покірності та змирення перед вищою силою.

Напроти, знання своєї долі з передбачень, ворожінь та віщих снів спонукає людину з величезною енергією, гідністю виконувати свої обов'язки, не боятися навіть не благоприємної участі, але з гонором та мужністю прийняти її. Та разом з тим, слід зазначити, що пафос індивідуального героїзму зовсім не свідчить про те, що людина того часу діяла у відповідності зі своїми власними явленнями про норми поведінки.

Доля сприяє лише тому, хто керується загальноприйнятими нормами, у відповідності з установкою та авторитетом колективу, з пануючими уявленнями про те, що правильно, а що ні. Тому особистість оцінювалася лише в контексті доцільності слідування загальним нормам колективу. Порушувати ці норми було знаком дурості, в той час як слідувати ним було ознакою мудрості людини.

А ось моральні проблеми особистого характеру для індивіда ще не грають важливої ролі. Так поняття совісті зовсім є відсутнім, в тому сенсі, в якому воно передбачає моральний самоконтроль, пов'язаний з можливістю самостійно формувати для себе уявлення морального плану й давати їм оцінку.

У воїнів доби раннього середньовіччя боягузтво – самий тяжкий гріх, особливо коли її проявляє людина при владі. Той же ярл Хакон призвів своєю розпущою з чужими жінками ненависть з боку співплеменників. Він втік з племені та ховався разом зі своїм рабом у ямі свинарника. «Головне врятувати собі життя», каже він. Та врешті решт він гине від рук свого раба, таким чином конунга наздогнала смерть, але ця смерть є негідною його соціального статусу [1, с.27].

У творчості германських народів мало місце стало словосполучення слава і смерть. Смерть не є в них меланхолічним memento mori, а скоріш за все, нагадуванням про тлінність світу. Смерть є моментом, коли герой переходить у світ слави, бо лише завдяки смерті він досягає завершеності, і тоді слава залишається з ним назавжди.

Важко зустріти народ, відмічає Сенека такий войовничий та запальний, як германці, які народжуються посеред війни, війною живуть, байдужі до іншого заняття. Воюють за допомогою списа та щита. «Кинути щит – це велика ганьба, той хто втратив щит позбавляється права бути присутнім на сакральних обрядах та з'являтися на народних зборах, зберігши своє життя у війні, наклали на себе руки, не витримуючи народної ганьби» [2, с.31].

За словами французького філософа Ш.Л. Монтеск'є «германські народи були не менше а більше делікатні у питаннях честі. Так, самі віддалені родичі приймали саму активну участь у справах наклепу, поняття честі лежить в основі всіх їх кодексів». Бойовий дух в них підтримує присутність їх жінок і дітей, доля яких у випадку поразки їх чоловіка погана [2, с.35].

Навколо конунга, який обирається з найбільш сміливих збирається дружина. Між конунгами проходить суперництво: кожен хоче, щоб його дружина була самою багаточисельною та сміливою, бо саме від неї залежить популярність його. Конунг не може допустити, щоб його обійшли у хоробрості. Дружинники його хоча й змагаються між собою, але воюють перш за все за свого конунга. Вийти живим з бою, в якому загинув їх конунг – ганьба на все життя. Якщо мир був занадто довгим, знатні юнаки відправлялися шукати війну. Бо саме у битві легше за все вкритися славою, до того ж завдяки війні можна було утримувати дружину й щедро одарювати своїх дружинників.

Германці за твердженням Тацита є нетерплячими до того щоб їх житла примикали один до одного. Поселяються вони окремо і кожен сам по собі, де кому приглянеться.

Не дивлячись на прагнення скористатися римським політичним та адміністративним спадком, нащадки германців передусім франки так і не прониклися державним духом. Франкські королі розглядали своє королівство як свою приватну власність, на кшталт своїх маєтків або скарбів. Вони з легкістю відчужували його частини. Так, наприклад, коли Хільперик одружився на Галесвінті, дочці вестготського короля Атанагильда, він наступного дня після укладання шлюбу в якості «ранкового подарунку» подарував своїй дружині п'ять міст Галії, серед яких було місто Бордо [3, с.25].

Пізніше королівство франків ділилося між своїми спадкоємцями. Час від часу випадково, завдяки смерті чи хвороби будь кого з дітей, франкські держави групувалися під владою одного чи двох королів. Так Дагоберт, відсторонив від влади нерозумного кузена Харіберта, правив один з 629 по 639 рр. н.е., а передчасна смерть Карломана, улюбленого сина Піпіна Короткого, брата Карла Великого, дозволила останньому стати єдиним володарем франкського королівства у 771 році [2, с.42]. Та ж сама славнозвісна реставрація імперії (Римської) не завадила Карлові Великому у свою чергу провести розділ королівства між трьома синами за Тионвільським договором від 806 року. В цьому таки договорі нічого не було сказано про імперську корону.

Випадково й в цей випадок, після смерті Карла Великого у 814 році, єдиним володарем королівства залишився Людовік, оскільки його брати Піпін та Карл, померли раніше батька. Бернард, племінник Карла Великого, отримав від дядьки королівство Італію, склав Людовіку присягу у вірності в Аахені, зберігши його за собою. У 817 році Людовік, якого прозвали Благочестивим, спромігся вирішити проблему спадкування, проявляючи свою турботу про єдність імперії, але при цьому він зберіг традицію розділів. Він поділив королівство між трьома синами, однак, імперську гідність передав старшому з них синові Лотарю. Пізні народження четвертого сина Карла, якому Людовік також побажав дати частину королівства, поставило договір від 817 року під сумнів [2, с.49].

Розпочавшийся бунт синів проти батька, та їх боротьба між собою, нові розділи земель імперії – у всіх цих подіях Людовік Благочестивий повністю втратив владу [2, с.51].

У 843 р був проведений Верденський розділ, за яким старший брат Лотар отримав довгий «коридор» від Північного моря до Середземного з Аахеном, символом франкської імперії, та Італією з протекторатом над Римом; Людовик отримав східні території і став Людовиком Німецьким; Карл на прізвисько Лисий - західні землі. У 870 р в Мерсенні Карл Лисий і Людовик Німецький поділили між собою землі Лотаря, Лотарингію, за винятком Італії, що залишилася у володінні сина Лотаря Людовика II разом з імператорським титулом. Після рібемонтського переділу 880 р, коли Лотарингія відійшла до Східно-Франкського королівства, єдність імперії виявилася начебто на якийсь час відновленою при Карлі Товстому, третьому синові Людовика Німецького, який став імператором і королем Італії у 881 р, єдиним королем Німеччини у 882 р і, нарешті, королем Західно-Франкського королівства у 884 р., але після його смерті (888 р) почалося стрімке падіння цієї каролінгської єдності. За винятком Каролінга Арнульфа (896-899 рр.), імператорський титул носили лише італійські королі, а в 924 р він взагалі зник.

У Західно-Франкському королівстві королі стали виборними і на престолах чергувалися Каролінги і представники роду графа Франції, тобто Іль-де-Франса, Еда, героя опору парижан норманам у 885-886 рр. У Німеччині каролінгська династія згасла разом з Людовіком Дитиною у 911 р, і королівська корона, яка також надавалася магнатами після виборів, перейшла спочатку до герцога Франконського Конрада, а потім до саксонського герцога Генріха I Птахолова. Його син Оттон I і став засновником нової імператорської династії.

Всі ці смути, боротьба і переділи, як би стрімко вони не розгорталися, залишили глибокі сліди на карті і в історії Європи.

Перш за все при розділі, підготовленому ста двадцятьма експертами в Вердені, які начебто знехтували усіма етнічними та природними межами, були в дійсності, як прекрасно показав Роже Дюн, прийняті до уваги економічні реалії. Проблема була в тому, щоб забезпечити всіх трьох братів частиною кожного природного і економічного поясу Європи, «від великих пасовищ прикордонних

марок до солеварень та оливкових плантацій Каталонії, Провансу й Істрії». У формуючійся Європі, яка не була більш зосереджена на Середземномор'ї і де повідомлення переважно орієнтувалося «перпендикулярно рослинним зонам», постала проблема відносин між Північню і Півднем, між Фландрією та Італією, Ганзейськими і середземноморськими містами, а разом з тим зросло значення осей північ - південь, шляхів сполучення через Альпи, по Рейну і Рони.

Потім намітилися контури майбутніх націй: Західно-франкське королівство стало Францією, з якої почала зливатися Аквітанія, яка довгий час була настільки відокремленою і своєрідною в королівстві; Східно-Франкське королівство стало Німеччиною, яка, маючи чітку межу лише на півночі, відчувала спокусу поширитися на захід, навіть за Лотарингію. Цей *Sehnsucht nach Suden* переживався, або поєднувався з *Drang nach Osten*, з початком натиском на слов'ян. Італія при цих коливаннях політики відчувала загрозу як від німецьких імперських претензій, так і світських амбіцій пап.

Істина всіх цих перипетій є в тому, що поступово під час внутрішньої боротьби спадкоємців імперії Карла Великого створювався новий клас землевласників у вигляді різноманітних магнатів, рицарів, який був здатний скористатися економічним шансом, який виник завдяки зростанню землеробства, а також торгівлі, ще правда обмеженої, частину доходів від якої цей клас залишав професіоналам – першим західним купцям. Можемо припустити, що завоювання Карла Великого, його військові експедиції у Саксонію, Баварію, вздовж Дунаю, у Північну Італію, Венеційську область й навіть за Пірінеї мали на меті захоплення зон обміну й переслідували в якості мети захоплення зароджуючихся торгівельних шляхів. Тому Верденський договір вірогідніше за все міг бути також розділом основних шляхів, так і зон сільськогосподарських культур. Та після тисячного року все це стало більш переконливим. Отже, слід сказати, що після християнізації всієї Європи, внутрішньоімперські чвари, та зародження нових класів серед варварських племен породило Середньовічний християнський світ, який увібрав в себе такі поняття як честь та гідність, але разом з цим привніс певні християнські цінності, вийшовши при цьому на нову історичну сцену.

Список використаних джерел:

1. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада: Пер. с фр./ Общ. ред. Ю.Л. Бессмертного; Послесл. А. Я. Гуревича.— М.:Издательская группа Прогресс, Прогресс-Академия, 1992.—376 с.
2. Николаева И., Карначук Н. Культура варварского мира. – СПб: Наука, 2001. – 647 с.
3. Неретина С. С. Через идею диалога культур // ОДИССЕЙ Человек в истории. Личность и общество. - Москва «Наука» 1990. – С.23 – 29.

УДК 159.9.01 (09)

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ КРИЗИС ПСИХОЛОГИИ:
ИСТОРИЯ И ПЕРСПЕКТИВА**

Медянова Е. В.

*Одесский национальный медицинский университет
(г. Одесса, Украина)*

Статья посвящена истории, сегодняшнему анализу и перспективам развития методологических установок психологии. А также значению методологической грамотности для современных психологов-исследователей.

Ключевые слова: *методологический кризис психологии; классическая, неклассическая и постнеклассическая рациональность.*

The article is devoted to the history, today's analysis and prospects for the development of the methodological guidelines of psychology. The article is devoted to the importance of methodological literacy for modern psychologists-researchers.

Key words: *methodological crisis of psychology; classical, non-classical and post-non-classical rationality.*

В 1873 г. В. И. Сеченовым был поставлен вопрос «Кому и как разрабатывать психологию?». Сам вопрос и ответы на него представителей различных направлений психологии, по мнению А. Г. Асмолова и М. С. Гусельцевой, стартовали дискурс о методологии психологии и актуальных тенденциях ее развития ибо «Искусно поставленный вопрос нередко в истории науки приобретает

статус проблемы, которую потом решают как дразнящую загадку приходящие на смену друг другу поколения исследователей, теоретиков, мыслителей, представителей различных научных школ, интеллектуальных движений, исследовательских программ и парадигм познания» [1, с.7]. Эта дискуссия и сегодня активно продолжается, отражая разное представление о целесообразности развития психологии в направлении методологической идентичности (в «ствол» по метафорическому выражению А. Н. Леонтьева) или в направлении методологического разнообразия (в «куст» – по представлению Л. Б. Ломова). И хотя на протяжении всей истории развития психологии оба направления сосуществовали совместно, доминирование их попеременно сменялось через череду методологических кризисов. И сегодняшнее состояние методологии психологических исследований характеризуется уже не кризисом психологии (Л. С. Выгодский, К. Бюлер), а «у нас сегодня кризисы разных психологий...это кризис научных школ...Научные школы задали образцы культуры,...культурные парадигмы,...вкусы и стили мышления...если не рефлексировать кризисы этих школ, мы начинаем уходить в практицизм и мелкотемье, в результате возникает эффект Вавилонской башни. Психологи...часто не слышат и не понимают друг друга» [1, с.9].

Актуализация методологических проблем психологии обусловлена также особенностями сегодняшнего дня, который характеризуется как: а) информационная эпоха, с ее информационным шквалом, требующим от нас новых когнитивных умений [2]; б) «текущая современность» и «ускользающий мир» (З. Бауман и Э. Гидденс), требующий от нас новых стратегий адаптации и развития; в) «общество риска» (У. Бек); г) «психозойская» эра (В. И. Вернадский), когда «окружающая нас ноосфера. семиосфера так или иначе отражают психологизацию жизни» [1, с.7]; д) эра дефицита ценностных ориентаций и ориентиров. И именно психология должна взять на себя миссию идеологии и науки, и общества; миссию гуманизирования общества (А. А. Богданов, А. Г. Асмолов, М. С. Гусельцева, А. П. Огурцов, В. М. Розин и пр.) [1; 3; 4].

В истории психологии можно выделить, по мнению М. С. Гусельцевой, следующие этапы: 1) допарадигмальное состояние,

связанное со становлением психологии и ее пребыванием в лоне философии; 2) классическая рациональность, заявившая о себе претензией психологии на самостоятельность, становлением самостоятельной науки; 3) неклассическая рациональность – расцвет разно ориентированных психологических школ XX в.; 4) постнеклассическая рациональность – современный этап, особенностями которого являются междисциплинарный дискурс, сетевой принцип организации знаний и герменевтическая ориентация исследований [5, с.7; 3].

Классическая парадигма в психологии характеризуется четким определением границ науки и претензиями психологии на самостоятельность, стремлением к точности и строгости естественных наук. А. Г. Асмолов указывает на такие методологические установки классической психологии, как антропоцентризм, европоцентризм, эволюционизм, постулаты «непосредственности» и «сообразности». Пять грехов классической психологии указываются учеными, выступившими в психологии против задаваемых ею ограничений: сциентизм как узко понятая научность (так, психоанализ не столько наука, сколько искусство толкования), универсализм (поиск общих законов), индивидуализм, механистическое понимание каузальности в разделении внешнего – внутреннего и субъективного объективного [6, с. 239].

По мнению М. С. Гусельцевой, методологический инструментарий классической науки, приспособленный к изучению стабильной и устойчивой реальности, воплощающейся в образы жестких структур с четкими границами, оказался не способен не только осмысливать, но и обнаруживать тонкие реальности ситуативных и текучих изменений, что и формировало основания для методологического кризиса данного этапа развития научной рациональности [7].

Кризисы в период классической парадигмы в психологии констатировались исследователями на двух уровнях: а) как крушение (или скорее ограничение ареала эффективного применения) отдельных методов и соответствующих ему направлений психологии. Например, интроспекции, метода ассоциаций (Н. Н. Ланге); б) как осознание отсутствия общепризнанного психологического подхода,

объединяющего ядерного психологического знания (Ф. Brentano). Сюда же можно отнести и рассуждения К. Бюлер о редукционизме предмета психологии различными научными школами (психологии сознания в вариации вюрцбургской школы, гештальтпсихологии и бихевиоризма) и несовместимости их научных посылов, понятий и описательного языка [6, с.134].

При этом даже способы выхода из кризиса различные исследователи предлагают противоположные: К. Бюлер – ограничить, но сочетать компетентность различных школ, С. Л. Рубинштейн считал такой синтез невозможным из-за несовместимости субъективной идеалистической концепции сознания и механической концепции человеческой деятельности.

Наиболее методологически полно данный кризис был рассмотрен Л. С. Выгодским в работе «Исторический смысл психологического кризиса», выделивший как его причину – различие двух методологических платформ в психологии – высших (духовных) и низших (простых) психических явлений, и соответственно параллельное существование двух психологий – материалистической (естественно-научной) и спиритуалистической. Из этого разделения рождаются и два метода психологии: аналитический и феноменологический.

А. Г. Асмолов отнес к неклассическим подходам и теориям в психологии столь разные направления, как психоанализ, культурно-историческую концепцию Л.С. Выготского, деятельностный подход (теории А. Н. Леонтьева и С. Л. Рубинштейна). «Принципиальная новизна этих различных направлений методологии психологии состоит в прорыве за границы “постулата непосредственности” и поиске того ”опосредствующего звена”, которое, порождая психические явления, само бы к сфере психического не принадлежало» [5, с. 446].

Для неклассической парадигмы важнейшими завоеваниями стали, по мнению Т. В. Корниловой, признание учета субъективности наблюдателя и невозможности изучения свойств объекта вне взаимодействия свойств субъекта и объекта; принципы неопределенности и дополненности, сформулированные в квантовой физике [6].

Девяностые годы XX в. стали периодом осознания методологических проблем психологии, рефлексии ее кризиса и поиска нового статуса науки. Кризис неклассической психологии проявился в существовании множества не согласованных между собой теорий и в разном прочтении психологических терминов, в противопоставлении естественно-научного и гуманитарного подходов.

В. П. Зинченко и М. К. Мамардашвили обращают наше внимание на сложность объекта психологии, на его неизбежный редукционизм в ходе экспериментального исследования и влияние мышления исследователя не только на трактовку предмета (а), но и на объективную жизнь объекта, после создания его субъективной модели, трактовки или теории. Они пишут: а) «Беда еще и в том, что принятые тем или иным образом посылки и допущения, уже осуществленные (например, выбором экспериментального устройства) абстракции переходят в изображаемое и из теоретического сознания исследователя. И, как это ни парадоксально, неразличность абстракций может разрушать как раз объективность анализа и изображения» [9, с.115]; б) «Известен факт распространения определенного типа психоневрозов после появления психоаналитического учения, именно того типа, который был сконструирован теоретически внутри этого учения» [9, с.115]. Авторы подразделяют сложности психологического объекта познания на: а) его темпоральность и способность трансформировать, сжимать/растягивать время ли даже заставлять его «течь вспять». «Поэтому ученые предпочитают временную протяженность психического оставить искусству, которое, впрочем, неплохо справляется с нею и умеет не только "остановить мгновение", но и показать в нем настоящее, прошлое и будущее» [9, с.111]; б) пространственность психического и его продуктов, осмыслению которой мешает декартовское противопоставление души и тела. И данное стыдливое избегание пространственности психического приводит к ее замене пространственностью мозга. «Ведь обыденному сознанию легче приписать нейрональным механизмам мозга свойства предметности, искать в них информационно содержательные отношения и объявить предметом психологии мозг, чем признать реальность субъективного, психического и тем более признать за ним

пространственно-временные характеристики» [9, с.111]. И поэтому в психологии объективное описание синонимично «физиологическому описанию», а психологическое – «субъективному».

Следующей проблемой психологии данного периода авторы считают запутанность различных уровней языка психологии, используемого при описании человека, его внутреннего мира: уровня материального (уровня вещественных результатов действия человека в мире) и идеального (воплощение человеком некоторых состояний, содержаний и смыслов, и сообщаемого им через речь). Последний уровень выделяет человека в качестве субъекта, который сам входит в состав мира (материального уровня). А его речевая реализация, форма предъявления несет отпечаток как индивидуального сознания, так и культурные и лингвистические аспекты [9, с.113].

В. П. Зинченко и М. К. Мамардашвили отмечают методологический кризис как отсутствие методов соответствующих необратимости психологических процессов. Они пишут: «Ибо именно необратимость хода вещей, включающих в себя действия субъективности, и делает эту субъективность *реальностью*. Познать ее как таковую – единственная возможность для психологии как науки *объективно* развернуть субъективное и задать его в действиях вещей мира. Иначе нам не пройти сквозь призраки, создаваемые неуловимой внутренней инстанцией, которая отделяет, экранирует нас от фактически имеющего место, от естественного хода явлений и его механизмов, вынуждая или спиритуалистически мистифицировать или же механистически редуцировать эту инстанцию» [9, с.114].

Таким образом, по мнению авторов, субъективно-психическое следует описывать как некое квазипредметное образование «с привлечением фундаментальных категорий как предметно-смысловых, так и пространственно-временных» [9, с.115], и для этого необходима разработка нового методологического инструментария – «наглядных моделей понимания». «При создании подобных моделей, особенно на исходном уровне, используются не только знаковые и математические средства, но также средства аналогового, картинного замещения объектов, наглядно символизирующего все основные связи последних и живущего уже своей, независимой от рефлексии жизнью. Активное обсуждение этой темы в современной методологии науки означает, по

сути дела, признание необходимости и конструктивной роли в познании и эксперименте специфических "понимательных вещей", "интеллигибельной материи", визуализированных понятий, которые, будучи видимыми, слышимыми, осязаемыми и т.д. вещами и в то же время артефактами, то есть искусственными созданиями человека, открывали бы пространство доступного для понимания мира» [9, с.115].

В. П. Зинченко и М. К. Мамардашвили подчеркивают генетическую и функциональную многослойность психического объекта, который не только удваивает реальность, прорастает ««в четвертое измерение» своими квазивещественными "приставками-амплификаторами" (со всеми их установками, образами манипуляторами, мнимостями, фантомальными схемами и т.п.)» [9, с.118], не и не рефлектирует это удвоение, скрытое верхними слоями – предметными образами, знаками, словами, смыслами и пр. «Но эта скрытость формы, полезная для субъекта, не освобождает психологию от ее вполне сознательного учета и от поиска путей построения этого удивительного мира психической реальности, развития объективных и вместе с тем психологических методов его исследования» [9, с.118]. И соответственно, направление развития психологии, преодоление ее методологического кризиса, авторы видят в перестройке психического знания в направлении переосмысления старых терминов с учетом многослойности психического; психология должна осознать не только процесс и законы отражения мира, но также законы и процессы порождения нового; что в свою очередь потребует сближения исследований различных аспектов неразделимой целостности психической реальности и соответствующих им психологических дисциплин. Эти задачи способствуют возникновению новых методов психологии («методов микроструктурного, микрогенетического анализа, которые дополняют и развивают методы каузально-генетического исследования и методы формирования психической деятельности» [9, с.125]) и развитию междисциплинарных связей психологии, физиологии, нейрофизиологии, психофизики и пр.

Задачи интеграции психологического и человекомерного знания стимулируют переход к постнеклассической психологии.

Понятие постнеклассической науки принадлежит В. С. Степину [10], описавшему исторических типа рациональности, соответствующих состоянию науки: классическую, неклассическую, постнеклассическую. Развитие постнеклассической науки Степин связывает с последней четвертью XX в. – с информационным состоянием мира, когда объектом исследований становятся уникальные саморазвивающиеся системы. В постнеклассической науке возникают проблемно-ориентированные исследования, которые требуют междисциплинарного дискурса, особых способов описания реальности, диалога естествознания и гуманитарных наук. По В. С. Степину, на постнеклассическом этапе развития науки теряется подразделение наук о природе и наук о духе, и разные типы рациональности делят между собой сферы влияния.

В работах М. С. Гусельцевой [5, 7] постнеклассический этап развития психологии характеризуется пониманием сетевой природы знания, интенсивностью научных коммуникаций, стремлением к взаимной согласованности психологических теорий. Это означает, что в насыщенном информационными возможностями мире любая психологическая теория должна учитывать другие психологические теории. И основную проблему данного этапа А. Г. Асмолов видит в необходимости «найти между ними коммуникацию и диалог, а не доказывать, что может быть только одна монопсихология» [1, с.19].

Постнеклассическая психология – это такое состояние знания, когда различные научные теории (понимаемые как описывающие отдельные аспекты психической реальности модели) составляют взаимосогласованную сеть. Существенными чертами постнеклассической психологии являются: 1) сетевой принцип организации знаний; 2) междисциплинарный дискурс; 3) «легализация внутрисубъективного опыта» (А. В. Юревич) [11]; 4) парадигмальная толерантность (В. С. Степин) [10]; 5) «критическое самоосмысление дисциплины» (К. Джерджен); 6) герменевтический стиль мышления [8, с.11].

Для психологии важнейшим последствием принятия постнеклассической картины мира, по мнению Т. В. Корниловой и С. Д. Смирнова, является признание ее многопредметности, а значит, сосуществования множества теорий. Кроме того, обоснование

постнеклассической парадигмы как общей ситуации в науке предполагает, что любая психология, любая психологическая школа может стать ведущей для определенной задачи и определенного исследовательского контекста. Отказ от постулирования одного предмета и метода, разделяемый всеми, – важный шаг в развитии постнеклассического этапа в психологии. Другая тенденция современного этапа как постнеклассического – дифференциация научных проблем, которая приводит к синтезу фундаментальных и прикладных исследований, интеграции психологических подходов и методического арсенала психологии, развитию комплексных исследовательских программ.

О новом этапе развития психологической науки свидетельствует и внимание к новым темам, отражающим ее включенность в происходящие в мире изменения. Это, например, исследования толерантности, принятия решений, интуиции, смысловых образований, личностного развития, нового (сетевое) мышления – это все проблемы, которые предполагают выход за пределы «лабораторной психологии», освоение психологией новых реалий изменяющегося мира, а точнее, человека в нем [6, с.257].

Итак, постнеклассическая наука – современная стадия в развитии научного знания, добавляющая к идеалам неклассической науки требования учета ценностно-целевых установок ученого и его личности в целом. Эти требования не только не противоречат идеалам объективности научного знания, но и являются его условием.

По мнению П. А. Мясоед на постнеклассическом этапе «Междисциплинарное, контекстное, ценностное видение предмета психологии приводит к целостной и многомерной картине знания, открываемой в лице познающего человека историей самопознания. На смену рефлексии над логическими основаниями науки приходит рефлексия над познавательной деятельностью человечества в целом» [12]. Он считает, что при постнеклассическом стиле теоретизирования сам человек становится центром, целью и ценностью психологического познания, а не психическое. При этом человек не противостоит миру, а осуществляет в нем свое человеческое бытие [12].

П. А. Мясоедов видит применимость и обязательность владения всеми типами научной рациональности в психологии, соотнося ее с типом решаемых задач: классическую – с отдельним осознаннем «внутреннього» (індивідуально-человеческого) и «внешнего» (социального); неклассическую – при смыкании «внешнего» и «внутреннего» на основании индивидуальных методологических предпочтений исследователя (внутри самой психологии за счет монизма исследователя); постнеклассическую – как способ решения задач взаимоотношения человека и мира, где граница между «внутренним» и «внешним» снимается за счет монизма мира. Он пишет: «В психологии все теории имеют право на жизнь, но это право утверждает тип теоретизирования, который несет в себе определенное, очерченное нормами исторически обусловленного психологического мышления, решение основной проблемы психологии» [12].

На постнеклассическом этапе возникли новые методы психологического исследования, затрагивающие все уровни методологической науки (по Э. Г. Юдину): «позволяющая осуществлять «сканирование горизонтов» (на философском уровне); задающая перспективу для исследования в целом и интерпретации полученных данных в частности (на общенаучном и конкретно-научном уровнях); служащая основой единства и цельности исследования (на конкретно-научном уровне)» [1, с.31].

В. А. Мазилев формулирует два методологические основания таких междисциплинарных комплексных исследований: понимание предмета психологической науки (формальной и содержательный аспекты) и соизмеримость психологических теорий. Автор предлагает формулировку содержательного аспекта в виде «внутреннего мира человека», как способную вместить всю психическую реальность в полном объеме [13, с.9; 14]. Анализируя вопрос соизмеримость психологических теорий, В. А. Мазилев критикует применения постулата Томаса Куна о несоизмеримости конкурирующих научных парадигм, ибо универсальные концепции в психологии сегодня не только не существуют. Но и не могут пока быть созданы. Он пишет: «Как неоднократно говорил Юнг, время универсальных концепций в психологии еще не пришло. Создавая научную теорию, стоит помнить о том, что она должна иметь свою сферу применения, зону

«адекватности». Нужна установка на кооперацию, сотрудничество. Иными словами, психологи должны выработать толерантность к взглядам коллег, сформировать у себя установку не на поиск отличий, а на обнаружение сходства» [14, с.13]. В качестве такой объединяющей методологии Мазин видит когнитивную методологию и выделяет в ней три уровня: 1) уровень философии психологии – имеет дело с идеями, с «третьим миром» (К. Поппер), объединяет знания академической психологии и психологические знания в культуре, соединяя все виды психологического знания на уровне идей; 2) уровень собственно когнитивной методологии – «трактует вопросы познания психического, обоснования и верификации психологического знания» [14, с.15]; 3) уровень методологии психологического исследования – разрабатывающий технологию проведения экспериментального, квазиэкспериментального и иного эмпирического (или теоретического) исследования. В качестве основы для сопоставления психологических теорий Мазин видит схему исследования и обязательным для ее осуществления условием – владение психологом-исследователем предтеории. «Поэлементное сопоставление содержания предтеорий сопоставляемых концепций, а также других компонентов, представленных в схеме психологического исследования, позволяет выявить «точки соприкосновения» и «зоны расхождения», что является принципиально важным для соотнесения сравниваемых концепций» [14, с.15].

М. С. Гусельцева отмечает актуальные направления методологических поиском постнеклассического этапа: 1) рефлексия, связанная с идеалами *постнеклассической науки* (социокультурная обусловленность знания, конвергенция и диалог естествознания и гуманитаристики); 2) *смешанные методы и исследовательские парадигмы* (сочетание количественных и качественных исследовательских стратегий); 3) *трансдисциплинарность*; 4) *эпистемология сложности* (концепция сложного мышления, то есть мышления, адекватного возрастающей сложности мира) [7].

Проблемы сложного мышления разрабатываются в концепциях Э. Морена, К. Майнцера, в связи с идеями автопоэзиса Ф. Варелы и У. Матураны, в контексте отечественной синергетики, в соотнесении со становлением постнеклассической рациональности в психологии

[15]. «С позиции Э. Морена познание есть эпистемологический перевод и субъективное конструирование образа мира. Сложность же мышления развивается как живая петля между познаваемым феноменом и познанием этого познания» [7]. В контексте постнеклассической эпистемологии М. С. Гусельцева обозначает такой феномен термином *сверхрефлексивность*

М. С. Гусельцева констатирует, что сложное мышление возникает как ответ на сложность мира и характеризуется: 1) эволюционной сложностью (матрешечную включенность в текущее состояние пройденных этапов развития мышления и разнообразие его научных стилей); 2) характеристикам когнитивной сложности; 3) холизмом; 4) антиномичностью; 5) нелинейностью; 6) открытостью; 7) голографичностью; 8) диалогичностью; 9) автопоэтичностью; 10) креативностью (сензитивность к новизне, сканирование эпистемологических горизонтов, гибкость, дивергентность) [7].

Э. Морен вводит семь принципов сложного мышления: *принцип челночного познавательного движения*; *голографический принцип*; *принцип обратной связи*, или взаимодействия причины и следствия; *принцип рекурсивной петли*, согласно которому личность порождает общество, которое порождает личность; *принцип единства зависимости и автономии*; *диалогический принцип*, который точнее было бы определить как принцип игры антиномий; *принцип конструктивизма познания* [16].

М. С. Гусельцева делает вывод об отличительной особенности новых методологий, базирующихся на сложном мышлении: «Слияние реального и воображаемого недопустимо для классического стиля мышления, - говорит она.- здесь [в новых методологиях] есть реальность и объективное знание о ней. Достижение объективности через дополнительность появляется в неклассическом стиле мышления. Для постнеклассического взгляда на мир аксиомой становится положение, что «человеческая реальность... является полувоображаемой», она конструируется человеком в процессе познания и уже потому не является полностью реальной. Знание здесь – не столько система, сколько личный опыт» [7].

Из эпистемологии сложного Э. Морен возникает и новый аксиологический принцип – принцип солидарности, космополитизм как руководящая ценность человека познающего.

Таким образом, из выше сказанного следует, что в современной психологии существуют острые теоретические и методологические трудности и противоречия – отсутствует единый подход к определению предмета и метода, наблюдается противопоставление научной (академической) психологии и психотехник (практической психологии), существует высокая конкуренция со стороны паранауки и т.д. В современной психологии классическая и неклассическая парадигмы уступают место постнеклассической, которая признает ее многопредметность и различные научные теории (понимаемые как описывающие отдельные аспекты психической реальности модели) составляют взаимосогласованную сеть.

Первейшей задачей психолога-исследователя становится, по словам А. Г. Асмолова, осознать и создать культуру мышления (методологию), наработать «мыслительный инструментарий» – своего рода «философские линзы», через которые он видит реальность, и овладеть искусством методологии – искусством смены этой оптики. А. Г. Асмолова говорит: «Если мы этим искусством начинаем владеть, то мы не сбиваемся, а более видим когнитивную сложность реальности. Методология призвана дать нам возможность увидеть когнитивную сложность, и методология всегда вписана в то направление, которое я называю социальная биография науки. Она не может идти без погружения не только в культуру мышления, но и культуру времени. Она должна все время быть открыта для культуры времени и не бояться этого времени» [1, с.21].

Перспектива развития методологии психологии на постнеклассическом этапе многим автором видится в «сочетании несочетаемого» [1, с.22], «когда научные школы эволюционируют из «чистых линий» в смешанные исследовательские движения» (В. А. Вагнер) [1, с.9] и возникает эффект гибридизации мышления – когда «то, что прежде казалось мало сочетаемым, начнет связываться в общую интеллектуальную сеть» [17, с.8].

Постнеклассическая психология базируется на методологическом основании всех трех исторических этапов развития

научной рациональности, актуализируя нужную рациональность для решения соответствующей исследовательской задачи. Постнеклассический вариант разрешения традиционного для психологии методологического кризиса базируется на следующих основаниях: а) матрешечный принцип включенности психологической информации в рамках научных школ, их развития или ревизии; б) сетевой способ организации психологических теорий базирующихся на различных типах рациональности или существующих дихотомиях: внутреннее-внешнее; естественнонаучное-гуманитарное; объективное-субъективное; в) расширение предмета психологии, поиск формулировки предмета, которая позволила бы включить все разнообразие психологического знания; г) разработка нового междисциплинарного метода исследований (комплексные программы), который позволяет осуществлять развитие как теоретических, так и практических знаний о человекомерных сложных саморазвивающихся системах/средах, а также принципом организации меж- и трансдисциплинарного научного поля по данным вопросам.

В свою очередь, изменившиеся методологические установки требуют от психологов-исследователей: а) знания всех типов рациональности, их методологических возможностей и ограничений применения; б) навыков согласования полифонии психологических теорий и школ в рамках их исследовательской программы; в) навыка фокусировки на выбранном типе рациональности; г) навыка переключения между существующими методологиями: «смены методологических линз».

Список использованных источников:

1. Асмолов А. Г. Кому и как разрабатывать методологию психологии? / А. Г. Асмолов, М. С. Гусельцева // СПЖ. – 2015. – №55. – С.6-45.
2. Медянова Е. В. Когнитивные факторы развития ценностной сферы личности студента-медика: монография / Е.В. Медянова. – Херсон: ФОП Гринь Д. С., 2017. – 260 с.
3. Огурцов А. П. Методология науки и ее антропологический ресурс (статья первая) / А. П. Огурцов // Личность. Культура. Общество. – 2011. – Том XIII. – Вып. 3 (№№ 65–66). – С 45-65.

4. Розин В. М. Психология: иллюзии идентификации и самоопределения / В. М. Розин // Психология. Журнал ВШЭ. – 2009. – №4. – С.3-23.
5. Гусельцева М. С. Методологические кризисы и типы рациональности в психологии / М. С. Гусельцева // Вопросы психологии. – 2006. – № 1. – С. 3-15.
6. Корнилова Т. В. Методологические основы психологи / Т. В. Корнилов. – М.: СПб.; Н. Новгород; Воронеж; Питер, 2007. – 316 с.
7. Гусельцева М. С. Психология и новые методологии: эпистемология сложного [Электронный ресурс] / М. С. Гусельцева // Психологические исследования. – 2015. – Т.8, №42. – Режим доступа: <http://psystudy.ru/index.php/num/2015v8n42/1158-guseltseva42.html>
8. Асмолов А. Г. По ту сторону сознания: Методологич. проблемы неклассич. Психологии / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, 2002. – 479 с.
9. Зинченко В. П. Проблема объективного метода в психологии / В. П. Зинченко, М. К. Мамардашвили // Вопросы философии. – 1977. – № 7. – С.109-125.
10. Степин В. С. Теоретическое знание. Структура, историческая эволюция / В. С. Степин – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 743 с.
11. Юревич А. В. Методологический либерализм в психологии / А. В. Юревич // Вопросы психологии. – 2001. – № 5. – С. 3-18.
12. Мясоед П. А. Психология в аспекте типов научной рациональности / П. А. Мясоед // Вопросы психологии. – 2004. – № 6. – С.6-15.
13. Мазилев В. А. Методология современной психологии: Актуальные проблемы / В. А. Мазилев // СПЖ. – 2013. – №50. – С.8-16.
14. Мазилев В. А. Психология в XXI столетии: перспективы парадигмального синтеза / В. А. Мазилев, А. В. Азов, Ю. П. Вавилов // Вестник Костромского государственного университета. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика. – 2014. – №1. – С.20-27.

15. Клочко В. Е. Эволюция психологического мышления: этапы развития и закономерности усложнения / В. Е. Клочко // Сибирский психологический журнал. – 2011. – №.40. – С.36-152.

16. Морен Э. [Morin E.] Метод. Природа природы / Э. Морен. – М.: Прогресс-Традиция, 2005. – 464 с.

17. Асмолов А. Г. Изменения изменений как дискурс современности / А. Г. Асмолов // Проблема личности в контексте современной социальной ситуации развития детей, подростков и молодежи. – Изд. МГОУ, 2015. – С.6-8.

УДК 141.319.8:17(09)+17.022.1:159.947.2

ЭТИЧЕСКИЙ КОНТЕНТ АНТРОПНОГО ВРЕМЕНИ И ИСТОРИИ. АТТРАКТОР БЛАГА, АТТРАКТОР ЗЛА И БИНАРНАЯ СВОБОДА ВОЛИ

Ханжи В. Б.

*Одесский национальный медицинский университет
(г. Одесса, Украина)*

Статья посвящена проблеме этической профилизации концепции антропного времени и исторического процесса. Показана бинарность векторов антропного времени, определенная характером становления свободы воли как имманентного его движителя (векторы «свободы во благо» и «свободы во зло»). Выявлены варианты соотношенности фундаментальных векторов внутреннего основания антропного времени (свободы воли) с внешними детерминантами антропо-темпоральной действительности – аттракторами блага и зла.

Ключевые слова: антропное время, исторический процесс, «временная матрешка», вектор «свободы во благо», вектор «свободы во зло», аттрактор блага, аттрактор зла.

The article is devoted to the problem of ethical profiling of the concept of anthropic time and historical process. The binarity of vectors of anthropic time, determined by the nature of the becoming of free will as its immanent thruster (vectors of «freedom for good» and «freedom for evil»), is shown. The variants of correlation of the fundamental vectors of the inner

basis of anthropic time (free will) with external determinants of anthropic-temporal reality – attractors of good and evil – are revealed.

Key words: *anthropic time, historical process, «matryoshka of time», vector of «freedom for good», vector of «freedom for evil», attractor of good, attractor of evil.*

Введение. Данная работа является очередным этапом разработки концепции антропного времени и исторического процесса, осуществляемой автором в течение последних лет [12; 13; 14]. Мы полагаем возможным и необходимым придать упомянутой концепции этический контекст: рассмотрение становления антропо-темпоральной системы сквозь призму диалектики добра и зла позволит раскрыть те стороны человеческого бытия, которые в иных ракурсах из внимания упускаются. В то же время, имплицитно этот концепт моделирования будет соотнесен нами с противоположным концептом, комплементарным первому (принцип дополнительности в терминологии А. И. Уёмова): перманентное взаимодействие этических противоположностей будет представлено в антропо-временном контексте.

Заявленная идея в предлагаемой работе будет реализована в два этапа. Во-первых, мы осуществим профилизацию лежащей в основании антропного времени свободы воли (внутреннего его движителя) векторами позитивной и негативной интенций человеческого бытия. Во-вторых, позиционируя течение антропного времени и истории как опредмечивающееся на стыке взаимодействия внутренних и внешних детерминант, мы исследуем внешние начала этой процессуальности (которые также будут поданы как этические антагонисты) – аттракторы блага и зла. Наконец, нами ставится задача выявить варианты соотношения внутреннего (свободы воли) и внешних (аттракторы блага и зла) взаимодействующих детерминант антропо-темпоральной действительности. Итак, *целью* статьи является осмысление становления антропного времени и исторического процесса посредством соотнесения внутреннего бинарно-этического его контента и внешних исторических детерминант – аттракторов блага и зла.

В более ранних публикациях [12; 14] в рамках разработки упомянутой выше концепции было введено понятие *антропного*

времени, которым был обозначен особый вид темпоральности – система, выражающая человеческую деятельность в параметрах формального (длительность, порядок) и содержательного плана (смысловая нагрузка). Кроме того, в содержании понятия антропного времени присутствует важнейшая характеристика деятельности, возникающая в синтезе формы и содержания – интенсивность, т. е. степень смысловой насыщенности единицы длительности. Антропное время было вначале представлено как система вообще, а затем, в порядке углубления и конкретизации, – как сложная самоорганизующаяся система в частности. Первый из этих этапов исследования был осуществлен на методологическом основании ОПТС – общей параметрической теории систем (А. И. Уёмов, А. Ю. Цофнас, Л. Н. Терентьева). Второй поисковый этап был фундирован синергетическим подходом. Нами были рассмотрены такие типичные для сложных самоорганизующихся систем характеристики антропного времени, как многоуровневость и коэволюционная соотнесенность подсистем, разновекторность становления, нелинейность, открытость, наличие обратных связей в отрицательной и положительной формах между временными единицами («матрешками»), стохастичность, нетрадиционность последовательности временных фаз [14, с. 219–242] (необходимой теоретической базой на этом этапе послужили работы В. И. Аршинова, О. Н. Астафьевой, Л. Н. Богатой, В. Г. Буданова, Л. С. Горбуновой, М. С. Дмитриевой, И. С. Добронравовой, И. В. Ершовой-Бабенко, Е. Н. Князевой, Н. В. Кочубей, С. П. Курдюмова, И. Р. Пригожина, В. С. Стёпина, Г. Хакена).

Не взятый во внимание в указанных работах автора вопрос об этической насыщенности свободы воли, т. е. ее направленности на благие или, наоборот, злые деяния (свобода воли была рассмотрена исключительно как имманентный движитель системы антропного времени) актуализируется в предлагаемой статье (подробнее – см. [13]). Если речь и шла о дифференциации свободы воли, а также выделении различных вариантов ее развертывания, то подразумевались такие основания деления, как: 1) характер соотнесенности этого внутреннего движителя с внешними детерминантами течения антропного времени и исторического

процесса (детерминированная и самодостаточная свобода); 2) способ развертывания свободы воли («плюс-свобода», т. е. основание активной творческой деятельности, в ходе которой осуществляется привнесение в мир собственной уникальности и самости, и «минус-свобода» – фундамент противоположных интенций, выражающихся в сворачивании позиций свободы, ориентированности на рутинный образ жизни). Во втором варианте дифференциации заявленные позитивная и негативная формы свободы, как видно, не имели этико-аксиологической окраски.

Для реализации запланированной нами этической бинаризации свободы воли, следует изначально дистанцироваться от онтологических и естественнонаучных дефиниций времени как чистой *формы*. В нашем понимании антропное время оказывается уникальным на фоне иных темпоральных образований своей *содержательной* наполненностью. Более того, концепт формирования этой системы определен именно через принятие в качестве пресуппозиции положения о примате содержания над формой. Антропное время оказывается близким «живому» времени А. Бергсона и очень далеким от эйнштейновского «только лишь параметра» (с полемикой Бергсона и Эйнштейна 1922 г. можно ознакомиться в [15, с. 1340–1346.]). Разворачивающийся в лоне антропного времени смысл выступает связующим началом конкретных актов деятельности, через что преодолевается их дискретность и получаемая последовательность из скачкообразной трансформируется в целостную («облачение в текучесть»). Выбранный в качестве концепта системы антропного времени экзистенциально-деятельностный смысл ее формирования и становления предполагает особый акцент на уникальности деятельности каждого субъекта временной единицы («матрёшки»), подготовленной, в свою очередь, свободой его воли. Нами не ставится задача выявления всех возможных вариантов в конгломерате способов ее опредмечивания, здесь будут раскрыты фундаментальные альтернативы – «свобода во благо» и «свобода во зло».

Для прояснения дальнейшего материала напомним, что в сложной конструкции антропного времени выделяются две оси его конституирования: вертикальная и горизонтальная. Первая ось формируется как абстрактное соотношение более и менее масштабных

временных единиц («временных матрешек»), выражающих темпорально-сущностные смыслы различных уровней человеческого бытия – от единично-личностного до общечеловеческого. Вторая ось образуется на основании соотношенности однопорядковых «матрешек времени» в рамках общей для них более масштабной темпоральной единицы. Возьмем для примера конкретную ситуацию, когда общеблагие устремления «матрешки времени» социальной группы не согласуются со злыми интенциями личностного мини-целого (хотя это лишь одна из возможных вариаций несоответствия макро- и микроуровней человеческого бытия). Нередко деятельность такой группы оценивается позитивно, поскольку в подобном случае исходят из того, что в лоне ее «темпомира» (термин эксплицирован С. П. Курдюмовым и Е. Н. Князевой) доминирует «свобода во благо». Заметим, однако, что такая оценка является опасно поверхностной. Единичная «временная матрешка», являющаяся самоорганизующейся системой, неизменно за счет такого своего свойства, как открытость (наличие способности обмена энергией, информацией с иными «ячейками»), начинает обрастать связями с «матрешками времени», формирующимися на основании деятельности других субъектов группы. Принятый (как было указано выше) в качестве концептуального начала экзистенциально-деятельностный аспект формирования и саморазвития системы антропного времени имплицитно несет в себе качественную компоненту информационно-энергетической адресованности на другие темпоральные единицы. Причем, этот процесс осуществляется не только по горизонтальной, но и по вертикальной оси. А поскольку речь идет о взаимодействии самоорганизующихся систем, то выстраивающиеся связи оказываются обратными. В результате через разрастающуюся циклическую каузальность исходная «временная матрешка» (связанная, казалось бы, исключительно с деятельностью единственного «негативного элемента» группы), будучи устремляемой этически негативной свободой воли в русло зла, перестает быть изолированной. Отметим при этом, что она и не растворяется в общесистемных контактах. Достигается этот комфортный для ее функционирования баланс благодаря так называемой операциональной замкнутости, т. е. способности самосохранения, самозащиты от дезинтеграции и потери

своей автономности в процессе взаимодействия с иными единицами (понятие разработано У. Матураной и Ф. Варелой [7, с. 113–116]).

Конечно же, взаимообмен интенциями добра и зла в обратных связях между временными ячейками потенцирует множество альтернатив его промежуточных и итоговых результатов. Однако достаточно распространенным является следующий вариант. С одной стороны, определенный уровень потерь по критерию интенсивности развертывания смыслового начала (а таковым в разбираемом примере, напомним, является индивидуальная интенцированная злом свобода) может побудить временную единицу совершить, используя свои глубинные резервы, самомотивированный скачок (положительная обратная связь). В данном случае это будет способствовать приращению злых тенденций в самой «матрешке». С другой стороны, потери иных «матрешек времени» в интенсивности эманации изначально заложенного в них смыслового начала (теперь уже этически позитивной, благой свободы воли) нередко приводят их к необходимости поиска «донорской помощи» извне. И если таковую окажет именно фундированная «свободой во зло» темпоральная единица (отрицательная обратная связь), то в поддержанных «соседях» начнут доминировать пагубные устремления. Резонанс зла как между однопорядковыми, так и между разнопорядковыми образованиями антропного времени, таким образом, начнет ощущаться во все более значимых масштабах. В педагогическом языке подобное явление обычно именуют «распространением разлагающего влияния».

Каким же образом представляется возможным добиться разрешения подобной ситуации (или, по крайней мере, деэскалации напряженности)? Действенным основанием решения поднятой проблемы, как нам видится, могут выступить коэволюционистские идеи. Мы исходим из того, что векторы добра или зла не являются перманентно закрепленными за соответствующей «временной матрешкой». В лоне каждой подсистемы антропного времени могут вращиваться и противоположные первичным интенции. Выражая определенное несогласие с присущей Иммануилу Канту позицией, в которой он, как пишет В. Терлецкий, «...стверджує іманентну притаманність людській природі радикального зла...» [9, с. 70] (поэтому и «...будь-які засоби (політичні, соціальні, культурні) не

спроможні виправити недосконалість людської природи» [9, с. 70]), полагаем, что сразу же ставит крест на формируемых «свободой во зло» темпоральных системах как однозначных и потому бесперспективных не следует. Такие меры возможны в отношении заостренных систем, которым чужды процессы самоорганизации. Необходимо, скорее, изыскать тот подход, который, не ущемляя самости и уникальности антропного времени каждой конкретной личностной или социальной единицы, позволит устремить множество вариантов их становления в единое гармоничное русло. В наших более ранних работах мы аргументировали мысль об оптимальности такого принципа сочетания единиц антропного времени, как принцип комплементарности (по сравнению с принципами противоречивости (антагонизма) и синхронности). Полагаем, что этот принцип может стать средством реализации курдюмовской идеи «жития вместе», т. е. коэволюции. Е. Н. Князева, комментируя С. П. Курдюмова, по этому поводу пишет: «Коэволюция есть искусство жить в едином темпомире, не свертывая, а поддерживая и развивая разнообразие на уровнях элементов и отдельных подсистем. А значит, нужно культивировать у каждого чувство ответственности за целое в плюралистическом и объединенном мире» [4, с. 83]. В противном случае, и это хорошо показано у современных западных ученых В. Декомба [3; 16], А. Турена [10], социальные образования обречены на конфликты идентичности. Если же допустить нивеляцию оснований последней ради укрепления целого, человечество своими руками откроет ящик Пандоры, ибо, по сути, это будет означать разрушение фундамента его жизненных устоев.

Предложенная выше модель взаимодействия этических антагонистов как векторов *имманентного* движителя антропного времени (свободы воли) в структуре антропного времени есть картина в значительной мере идеализированная. Поэтому, как только речь идет о развертывании антропного времени в реальный исторический процесс, принципиально важным является учет влияния *внешних* детерминант становления антропо-темпоральной действительности. В нашей монографии [14, с. 243] был аргументирован тезис о том, что *история человечества есть овременение свободы его воли*. Здесь мы проясним эту сентенцию с учетом того обстоятельства, что

овременение свободы позиционируется как осуществляющееся в бинарном режиме – в руслах-противоположностях добра и зла. В связи с этим естественную необходимость, как нам видится, выявляет постановка следующего вопроса: насколько эти векторы являются самостоятельными или корректнее утверждать их обусловленность и координируемость извне?

В антропо-темпоральном становлении добра и зла и, соответственно, исторического процесса (как и в становлении любой сложной самоорганизующейся системы) наблюдаются так называемые фазы упорядочивания и хаотизации. Под упорядочиванием антропного времени мы понимаем периоды, когда развитие этой системы детерминировано (в аспектах длительности, интенсивности и, что наиболее важно, смыслового опредмечивания) внешними началами (аттракторами), которые направляют это развитие к самим себе как целям. Однако действенность аттракторов безгранична. Если по той или иной причине степень внешнего воздействия на систему антропного времени снижается (что обычно когерентно нарастанию влияния имманентных ей волевых устремлений), то система переходит в фазу хаотизации, т. е. тот период, когда главную роль в ее становлении играют уже, во-первых, внутренний движитель человеческой темпоральности – свобода воли, во-вторых, фактор случайности. Синтезирование воздействия внешних и внутренних детерминант выкристаллизовывает действительное развертывание человеческой истории.

Характерной особенностью аттрактора является то, что он не является целью-программой, детерминирующей развитие системы и задающей ей параметры порядка постоянно. Точнее, даже будучи наличествующим неограниченно долгое время, он не является перманентным в своем конституировании становления конкретной системы. Корректнее утверждать определенный радиус его действия во временном отношении. В развитии системы, попавшей в описываемую сферу внешней детерминации (она обозначена у С. П. Курдюмова и Е. Н. Князевой понятием «конус притяжения аттрактора» [5], у С. А. Лебедева – «зона аттрактора» [6], у В. Г. Буданова – «бассейн аттрактора» [2]), «гасятся» возможные случайные флуктуации (в антропных системах – внутрисистемное

воление, подчиняющееся генеральному руслу). Причем, что особенно интересно, исследователи настаивают на такой особенности аттрактора, как способность распространять «эффект невозмутимости» как в будущее, так и в прошлое системы.

Сущностно иная фаза становления сложных самоорганизующихся систем (в том числе системы антропоного времени) – фаза хаотизации – характеризуется тем обстоятельством, что детерминанта-аттрактор, влияние которой остается во все более отдаляющемся прошлом системы, отдала пальму первенствования и доминирования случайным флуктуациям. Синергетически понимаемый хаос конструктивен в том смысле, что именно в его лоне (в сильно неравновесных условиях) создаются новые динамические структуры [8, с. 54]. Предложенное для обозначения таких образований понятие – «диссипативные структуры» (термин И. Пригожина) – было призвано «...подчеркнуть тесную и на первый взгляд парадоксальную взаимосвязь, существующую в таких ситуациях, с одной стороны, между структурой и порядком, а с другой, – между диссипацией, или потерями» [8, с. 197–198]. Формирование новой фазы упорядочивания может быть реализовано в двух режимах: а) через получение в результате случайного наложения флуктуаций некой праструктуры (как кооперативного эффекта данного «взаимосодействия» – понятие введено М. С. Дмитриевой), готовой к дальнейшему упорядочиванию (этот процесс обычно согласовывается с ее притяжением в сферу нового аттрактора); б) через активизацию самого целевого начала, когда аттрактор подавляет флуктуационность самоорганизующейся системы, детерминируя ее становление до следующей смены фаз.

Опуская общесинергетические представления на этическую почву, отметим, что, в данной работе нами рассматриваются целевые начала глобального масштаба – *аттракторы блага и зла*. Этими детерминантами, как мы полагаем, упорядочивается течение антропоного времени и исторического процесса, если таковые оцениваются с метауровня – целостно («длительная временная протяженность» – Ф. Бродель [1]). Исходя из этого, мы высказываем гипотезу о том, что *реальный исторический процесс есть результат темпорализации свободы воли в ее взаимодействии с объективными*

целевыми началами этического плана – аттракторами добра и зла. Притяжение аттрактора (мыслимого как детерминанта общечеловеческой истории), по сути, перманентно – вопрос лишь в том, вовлечется или покинет его конус конкретная единица человеческой темпоральности – будь-то «матрешка» личностного времени или локально-культурная ячейка. Поэтому пролонгированно существующая благая или злая детерминанта в определенном ракурсе (если наблюдение осуществляется с позиции конкретной единицы антропного времени) видится как наличествующая в будущем и притягивающая из этой фазы существующую в настоящем «временную матрешку».

Постоянный антагонизм аттракторов добра и зла в контексте нашей концепции предстает как конкуренция за каждую единицу антропного времени. В работе Г. Хакена эта борьба, опредмеченная в становлении «темпоральных матрешек», позиционируется как фундированная «принципом конкуренции параметров порядка» [11]. Фаза упорядочивания той или иной единицы антропного времени конституируется посредством ее захвата и последующего попечительства со стороны этически позитивного или этически негативного аттрактора. Этот феномен предполагает параллельное явление – «десвободизацию» имманентного основания соответствующей ячейки человеческой темпоральности – свободы воли: из самодостаточной она превращается в «детерминированную» свободу воли. Старт противоположной тенденции, «высвобождения свободы воли» (которая катализируется активной противоборствующей позицией в отношении данного аттрактора со стороны аттрактора-конкурента), фиксирует «начало конца» эры аттрактора и подготовку системы антропного времени к вступлению через полифуркацию в фазу хаотизации. В определенный момент флуктуации в системе «временной матрешки», подготовленные свободой воли, достигают критического уровня – такое крайне неравновесное состояние «вырывает» темпоральную единицу из конуса аттрактора и ввергает ее в хаос. Теперь уже ничейная «матрешка» осуществляет свое становление в автономном режиме, в котором единственным основанием этого остается имманентный движитель.

Исходя из показанного, нам видится необходимым выявление основных способов действительного движения антропного времени и человеческой истории. Соотнося и синтезируя внешние (аттракторы блага и зла) и внутренние («свобода во благо» и «свобода во зло») детерминанты глобального темпорально-исторического становления, мы получаем следующие варианты оснований этого процесса: 1) «свобода во благо», детерминированная аттрактором блага; 2) «свобода во зло», детерминированная аттрактором зла; 3) самодостаточная «свобода во благо»; 4) самодостаточная «свобода во зло». Отдельного внимания заслуживают еще два основания: 5) «свобода во зло», подчиненная аттрактором блага и 6) «свобода во благо», подчиненная аттрактором зла.

Первые два из заявленных способов становления антропного времени и человеческой истории указывают на соответствие имманентного свободовольного устремления внешнему обуславливающему притяжению, что на основании эффекта резонанса многократно усиливает соответствующую – благую или злую – тенденцию. Третий и четвертый способы этого процесса конкретизируют его осуществление в режиме хаотизации. Данная фаза нередко является результатом уравнивания воздействий («взаимокомпенсирующего обездействования») аттракторов-антагонистов и/или волевых устремлений (благого *versus* злого), имманентных единицам антропного времени. Единственным движителем антропо-темпоральной действительности (это может касаться как конкретной «матрёшки» того или иного ее уровня, так и всего уровня и даже нескольких временных слоёв) в фазе хаотизации становится самодостаточная свобода воли. Если и допустить в ее отношении какую-то мотивацию, то это не «ради» внешней детерминанты, не «благодаря» и не «вопреки» ей, а исключительно «ради» самой себя и «благодаря» внутренней потенции. Способ ее развертывания, опять же, видится этически бинарным: «свобода во благо» либо «свобода во зло».

Последние два основания развертывания антропного времени и исторического процесса – этически негативная свобода, подчиненная аттрактором блага, и этически позитивная свобода, подчиненная аттрактором зла, – на первый взгляд, скорее, напрашиваются исходя из

математической логики, нежели отвечают действительности. Однако в данном контексте принципиально важно различать понятия детерминированности и подчиненности. Подчиненность как зависимое положение управляемого звена от управляющего далеко не всегда предполагает причинное обусловливание вторым первым, детерминированность же именно это обстоятельство ставит во главу угла. В отношении данных заявленных оснований мы настаиваем на понятии подчиненности, а не детерминированности. Действительно, «хотение зла» или, наоборот, «хотение блага» выражает «внутрематрешечные» волевые устремления. Однако, в силу значительного превосходства господствующего на данном этапе исторического процесса аттрактора, тенденции, противоречащие его сущностной доминанте, попросту «гасятся», купировуются генеральной линией становления. И если внутренняя злая воля указанным образом поработается аттрактором добра, то, конечно же, следуя Вольтеру, комментирующему Лейбница в романе «Кандид, или Оптимизм», нам также хочется заявить (однако без вольтеровского сарказма): *«Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles»* – «Все к лучшему в этом лучшем из миров». Но, к сожалению, не менее возможен и вариант, антагонистичный данному, когда, наоборот, аттрактор зла пленяет внутренние стремления совершения добра. И тогда свобода воли, изнутри определявшая смысл становления личностной или локально-социальной единицы антропного времени – «ради» добра, конформистски (фроммовское «бегство от свободы») отдает первенство иному «ради» – тотальной мотивации со стороны аттрактора зла.

Таким образом, нами представлены шесть возможных и логически, и онтологически способов становления антропного времени и человеческой истории. Полагаем, что исследование как этически позитивных, так и этически негативных вариантов этой процессуальности есть необходимая предступень на пути дальнейшего усиления и углубления первых, а также всемерного противодействия вторым.

Выводы.

1. В работе предложена этическая профилизация концепции антропного времени и исторического процесса, что осуществлено

посредством насыщения контента антропо-темпоральной системы диалектикой добра и зла.

2. Показана бинарность векторов антропного времени, определенная характером развертывания свободы воли как имманентного его начала (векторы «свободы во благо» и «свободы во зло»). Обосновано, что оптимальным принципом сосуществования единиц антропного времени (даже интенцированных этически противоположными тенденциями) является принцип комплементарности, использование которого позволяет приблизить временное целое к эталонам коэволюционной гармоничности. Подобный вывод следует рассматривать не как попустительскую позицию в отношении зла, а как попытку создания отношений, дающих возможность органичного его вытеснения и замещения позитивными стремлениями.

3. Проанализированы варианты соотнесенности фундаментальных векторов внутреннего основания антропного времени (свободы воли) с внешними детерминантами становления антропо-темпоральной действительности – аттракторами блага и зла: 1) «свобода во благо», детерминированная аттрактором блага; 2) «свобода во зло», детерминированная аттрактором зла; 3) самодостаточная «свобода во благо»; 4) самодостаточная «свобода во зло»; 5) «свобода во зло», подчиненная аттрактором блага; 6) «свобода во благо», подчиненная аттрактором зла.

4. Показаны перспективы исследования как этически позитивных, так и этически негативных способов течения антропного времени и осуществления исторического процесса.

Список использованных источников:

1. Бродель Ф. Структуры повседневности: возможное и невозможное / Фернан Бродель ; пер. с фр. Л. Е. Куббеля ; вступ. ст. Ю. Н. Афанасьева. — 2-е изд. — М. : Весь мир, 2006. — 592 с. — (Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV–XVIII вв. : в 3 т. / Фернан Бродель ; т. 1).

2. Буданов В. Г. Синергетика: история, принципы, современность [Электронный ресурс] / В. Г. Буданов // Сайт С. П. Курдюмова. — Режим доступа:

<http://spkurdyumov.ru/what/sinergetika-istoriya-principy-sovremennost/>. — (дата обращения: 05.01.2018).

3. Декомб В. Як порушувати проблеми колективної ідентичності? / Венсан Декомб ; пер. з франц. М. Горновського // Філософська думка. — 2013. — № 4. — С. 81–96.

4. Князева Е. Н. Темпоральная архитектура сложности / Е. Н. Князева // Синергетическая парадигма. Синергетика инновационной сложности / отв. ред. В. И. Аршинов. — М. : Прогресс-Традиция, 2011. — С. 66–86.

5. Курдюмов С. П. Структуры будущего: синергетика как методологическая основа футурологии / С. П. Курдюмов, Е. Н. Князева // Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве: сборник / сост. и отв. ред. В. А. Копчик. — М. : Прогресс-Традиция, 2002. — С. 109–125.

6. Лебедев С. А. Аттрактор [Электронный ресурс] / С. А. Лебедев // Философский глоссарий / С. Лебедев. — 2002. — Режим доступа : <https://www.psyoffice.ru/6-190-atraktor.htm>. — (дата обращения: 25.01.2018). — (Национальная энциклопедическая служба).

7. Матурана У. Древо познания. Биологические корни человеческого понимания / Умберто Р. Матурана, Франсиско Х. Варела ; пер. с англ. Ю. А. Данилова. — М. : Прогресс-Традиция, 2001. — 224 с.

8. Пригожин И. Р. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой / Илья Пригожин, Изабелла Стенгерс ; пер. с англ. Ю. А. Данилова ; общ. ред. и послесл. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича, Ю. В. Сачкова. — М. : Книга по Требованию, 2012. — 430 с.

9. Терлецький В. Український погляд на Кантову антропологію / Віталій Терлецький // Філософська думка. — 2015. — № 2. — С. 67–71.

10. Турен А. Возвращение человека действующего. Очерк социологии / А. Турен ; пер. с франц. Е. А. Самарской. — М. : Новый мир, 1998. — 204 с.

11. Хакен Г. Можем ли мы применять синергетику в науках о человеке? [Электронный ресурс] / Герман Хакен // Сайт

С. П. Курдюмова. — Режим доступа :
<http://spkurdyumov.ru/what/primenyat-sinergetiku-v-naukax-o-cheloveke-german-haken/>. — (дата обращения: 25.01.2018).

12. Ханжи В. Б. Антропное время как сложная система: сущностные характеристики / Ханжи В. Б. // *Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei*. — 2014. — Vol. 4 (20). — Pp. 197–201.

13. Ханжи В. Б. Добро и зло как векторы свободы воли в структуре антропного времени / В. Б. Ханжи, Д. Н. Ляшенко // *Антропологічні виміри філософських досліджень*. — 2017. — Вип. 12. — С. 27–39.

14. Ханжи В. Б. Парадигмы времени: от онтологического к антропологическому пониманию : монография / В. Б. Ханжи. — Херсон : Гринь Д. С., 2014. — 360 с.

15. Bergson H. *Mélanges: l'idée de lieu chez Aristote, Durée et simultanété, correspondance, pièces diverses, documents [par] Henri Bergson. Textes publiés et annotés par André Robinet, avec la collaboration de Marie-Rose Mossé-Bastide, Martine Robinet et Michel Gauthier. Avant-propos par Henri Gouhier / Henri Bergson ; ed. André Robinet*. — Paris : Presses universitaires de France, 1972. — XXIII, 1692 p.

16. Descombes V. *Les Embarras de l'identité / Vincent Descombes*. — Paris : Gallimard, 2013. — 282 p.

ЛЮДИНА – ЗНАННЯ – ОСВІТА

ПРОБЛЕМА ЦЕЛОСТНОГО ЗНАНИЯ

Афанасьев А. И.

*Одесский национальный политехнический университет
(г. Одесса, Украина)*

Василенко И. Л.

*Одесская национальная академия связи им. А. С. Попова
(г. Одесса, Украина)*

Бурный рост науки неизбежно влечет дифференциацию и специализацию научного знания, что, в свою очередь, продуцирует возникновение все новых дисциплин. Изучение новых объектов окружающего мира традиционно осуществлялось в рамках дисциплинарных подходов. Собственно, и специалистов готовили и готовят в русле соответствующих дисциплин и специальностей, каждая из которых, развиваясь и обогащаясь новыми знаниями, расщеплялась на темы, направления, подходы и новые специализации. Правда, в последние десятилетия наука все больше приобретает проблемный характер в том смысле, что новое знание и даже целые направления зарождаются не в рамках дисциплины, а на основе таких проблем, дисциплинарный характер которых не всегда очевиден. Это особенно заметно в комплексных научных исследованиях или в рамках научно-исследовательских инженерных проектов. Однако, и в этих случаях полученное новое знание впоследствии, как правило, распределяется по дисциплинарным квартирам. Такое положение дел ставит серьезные проблемы, среди которых и отсутствие взаимопонимания представителей разных дисциплин, и сложности организации научного коллектива для решения комплексных проблем, и невозможность целостного представления объекта исследования.

Большие надежды в решении проблемы целостного представления знания возлагались на междисциплинарные подходы. Междисциплинарность получила распространение тогда, когда специализация научного знания зашла так далеко, что многие проблемы «выпирали» наружу и требовали привлечения представлений, методов, технологий из смежных дисциплин. А нередко проблемы возникали на стыках различных исследовательских полей. Междисциплинарность означает кооперацию, своеобразный синтез различных дисциплин, подходов, методологий. Она на первый взгляд отражает стремление к универсализации, интеграции и целостности. Однако, полученное в результате знание часто означает возникновение новой дисциплины на стыке прежних и отмежевание от «родителей» с последующим уточнением и дальнейшей специализацией [1]. Примером может служить социальная психология, возникшая как своеобразное обобщение социологии и психологии, но явившее собой особую дисциплину, отличную как от социологии, так и от психологии почти по всем параметрам. Подобная междисциплинарность превращается в другую дисциплинарность. Последнее имеет как положительное, так и отрицательное значение. В частности, с одной стороны углубляется знание, с другой – возрастающая специализация затрудняет целостное понимание объекта. Междисциплинарные подходы привели к возникновению так называемых бинарных научных дисциплин, например, биофизики, геохимии, астрофизики, где специализация преобладает над интеграцией, а частичность над целостностью.

Справедливости ради следует отметить, что междисциплинарность порой действительно преодолевает дисциплинарную ограниченность и чрезмерную специализацию. Современный пример такой междисциплинарности – биотехнологии. Достижения теоретической генетики и молекулярной биологии сочетаются с физическими и химическими технологиями. Сформировались новые научно-технологические методы, позволяющие манипулировать с генами и изменять организмы или создавать новые, что имеет огромное значение в растениеводстве, животноводстве, медицине и т.д. Однако подлинной теоретической целостности и здесь не получается. Некоторые авторы находят

примеры междисциплинарности в образовании и педагогике [3], однако сфера образования скорее пример полидисциплинарности.

Полидисциплинарность, которую иногда называют мультидисциплинарностью, имеет больше шансов добиться целостного представления объекта и знания о нем. Полидисциплинарность сохраняет своеобразие каждой дисциплины, каждого подхода, не требует синтеза, хотя здесь обязателен учет результатов, полученных «смежниками». Кооперация в таком случае носит взаимодополнительный, комплементарный, кумулятивный характер. Именно в образовательных процессах так дело и обстоит. Каждая дисциплина преподается студентам или школьникам самостоятельно при незначительной состыковке, преимущественно без особой интеграции, за исключением некоторых специальных дисциплин (математизированных разделов специальных наук или современных технологических методик). Предполагается, что различные предметы сами интегрируются в голове обучающегося в научное мировоззрение, специальное знание и пр. Так происходит далеко не всегда, и мы нередко имеем дело со специалистами или просто образованными людьми, у которых в голове не синтез знаний, а «полочки» с отдельными, самостоятельными, порой даже энциклопедическими знаниями. Однако эффективно их использовать удастся весьма редко [1].

В ряде случаев без полидисциплинарности не обойтись. К примеру, описать такие объекты как лес, Земля, человек невозможно ни дисциплинарным, ни междисциплинарным подходами, поскольку нет ни таких дисциплин, ни «стыковок» различных, даже смежных дисциплин. Приходится довольствоваться полидисциплинарным подходом, «сваливая в кучу» все дисциплины, изучающие эти феномены. Нагромождение различных дисциплинарных описаний требует согласования, систематизации, создание единой модели, единой методологии, единой методики или хотя бы согласующихся методик. Полидисциплинарность не в состоянии обеспечить то целостное видение объекта, которое бывает крайне необходимо. Ведь реальный полидисциплинарный объект един, целостен и его научное представление должно быть таким же, иначе трудно считать его понятным и познанным.

Возможно, решение проблемы целостного представления объекта и знания следует искать в русле трансдисциплинарного подхода.

Трансдисциплинарность означает не просто выход за пределы отдельных дисциплин, а целостное, холистическое видение предмета исследования во всей его сложности [2]. Если классическая наука склонна к упрощению сложного, что рождает дифференциацию и соответственно междисциплинарность, то современная неклассическая (постнеклассическая) наука пытается охватить реальность в ее сложности, многоуровневости, многомерности, что специально подчеркивается в Хартии трансдисциплинарности (Статья 6): «В сравнении с междисциплинарностью и мультидисциплинарностью, трансдисциплинарность является многоаспектной и многомерной» [4]. В реальной исследовательской практике трансдисциплинарность оборачивается применением когнитивной стратегии некоторой дисциплины в другой науке, что нередко осуществляется в совместных проектах. Трансдисциплинарность, как правило, означает интеграцию не просто различных теорий и технологий ради практически важного результата (вертикальная интеграция), а интеграцию различных методов, в том числе специальных, из параллельно работающих наук (горизонтальная интеграция), направленных на получение нового теоретического результата, на решение собственно научных проблем. Именно трансдисциплинарность в наибольшей степени соответствует идеалу единого научного знания. В то же время она оставляет место для более глубокой интеграции науки с различными формами культуры (Статья 5): «Трансдисциплинарное видение решительно открыто в своем выходе за область точных наук, требуя их диалога и их примирения с гуманитарными и социальными науками, а также с искусством, литературой, поэзией и духовным опытом» [4].

Основоположниками трансдисциплинарной стратегии считаются Жан Пиаже, основавший международный трансдисциплинарный центр генетической эпистемологии, а также Лима де Фрейтас, Эдгар Морин, Басараб Николеску, чьи подписи как редакторов стоят под Хартией трансдисциплинарности [4].

Трансдисциплинарность предполагает соединение усилий не только ученых различных дисциплин, но и политических лидеров, деятелей искусства, бизнесменов.

Возможно, трансдисциплинарность и станет решающим шагом на пути построения целостного знания.

Список использованных источников:

1. Афанасьев А.И. Трансдисциплинарность и профессионализм / А.И.Афанасьев, И.Л.Василенко // Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології. Вип. 2 (26). Гуманітарний дискурс: дисциплінарність, міждисциплінарність, трансдисциплінарність. – Одеса: “Акваторія”, 2016. – С.8-18.

2. Киященко Л.П., Моисеев В.И. Философия трансдисциплинарности. – М.: ИФРАН, 2009. – 205 с.

3. Князева Е. Н. Трансдисциплинарные стратегии исследований // Вестник ТГПУ. – 2011. – №10. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/transdistisiplinarnye-strategii-issledovaniy>

4. Хартия трансдисциплинарности. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://anoitt.ru/index4.php>

АКТУАЛЬНОСТЬ ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Васильева И. А.

Одесский национальный медицинский университет

(г. Одесса, Украина)

Неотъемлемой частью человеческой жизни является трудовая деятельность. Она выступает не только средством удовлетворения материальных потребностей человека, но и потребностей более высокого уровня, связанных с самореализацией личности.

На сегодняшний день существует относительно небольшое количество исследований феномена личностной (жизненной) самореализации, направленных на определение ее сущности как системного явления высшего порядка по отношению к сходным по

значенню терминам (самореалізація, самоактуалізація, саморозвиток і др.).

Личностную самореалізацію можна визначити як свідоме розвиток людини, в процесі якого розкриваються її потенціальні можливості в різних життєвих сферах, результатом чого є постійне досягнення особисто і соціально значимих ефектів, формування власного «пространства життя» [2].

Важко згадати, що істини ідеї самореалізації особистості містяться в концепції А.Адлера [1], який вважав, що людина, постійно порівнюючи себе з певним ідеалом, мотивується почуттям власної неповноцінності і прагне до компенсації і саморозвитку. При цьому вчений не дає жодного психологічного визначення самореалізації, обмежуючись лише філософським підходом.

Явлення професійної самореалізації можна розглядати як в абсолютному сенсі, так і в відносному, який відображає ступінь реалізації особисто-професійного потенціалу певного фахівця відносно його індивідуальних можливостей.

Професійна самореалізація характеризується високим рівнем розкриття особистого потенціалу фахівця в обраній професії, розвитком його здібностей, востребованістю його професійної кваліфікації, широким використанням його професійного досвіду і досягнень іншими фахівцями.

Невдаче самореалізацію особистості в праці заміняють поняттями ефективності і успішності, однак ці дані альтернативи далеко не тотожні досліджуваному феномену. Самоактуалізуючийся людина здатна досягти певного «трансцендентального» рівня професійної успішності, в відміння від працівника, якого можна вважати успішним по певним формальним ознакам [2].

Необхідність розкриття теми професійної самореалізації обумовлена постійним прискоренням науково-технічного прогресу і характерними для сучасного етапу

развития мирового сообщества быстрыми экономическими, социальными и духовными преобразованиями. Подобные исследования должны помочь создать для специалистов различных профессий устойчивые ориентиры, личностный смысл профессиональной самореализации (в частности, необходима разработка холистической модели профессиональной самореализации личности).

Список использованных источников:

1. Адлер А. Понять природу человека. – СПб. : Академический проект, 1997. – 256 с.
2. Киенко Е.В. Специфика самореализации личности в профессиональной деятельности / Е.В.Киенко, И.С.Морозова // Вестник КемГУ. – №3 (43). – 2010. – С. 69-77.
3. Коростылева Л.А. Проблемы самореализации личности в системе наук о человеке / Л.А.Коростылева // Психологические проблемы самореализации личности. – СПб., 1997. – С. 3-19.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма / П.К.Маркова. – М., 1996. – 246 с.

ТРАДИЦИОННЫЕ И СОВРЕМЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА СОЛИПСИЗМ

Иванов А. А.

*Национальный университет «Одесская юридическая академия»
(г. Одесса, Украина)*

С чего начинается безумие? С идеи, которая внешне ничем не отличается от здоровой. Важно содержание. Например, из одного яйца у нас вылупится здоровый птенец, а из другого, с такой же белой скорлупой, ничем не отличимой от первого яйца – нет. Но для нездоровой идеи мало самого ее возникновения – она должна стать главенствующей, тем самым подавив все рациональные доводы и контраргументы. Этот механизм окажется очень эффективным, если человек начнет сомневаться в реальности окружающего мира.

Такого рода идеи тесно связаны с понятием солипсизм. Солипсизм (от лат. solus – один, единственный, ipse – сам, sum –

существующий) — философский термин, обозначающий такую точку зрения, согласно которой несомненна одна реальность моего сознания. Существование же помимо моего сознания внешнего мира и других мыслящих субъектов подлежит сомнению [1]. Для солипсиста реален только он сам, причем реален не как материальное тело, а только как сознание.

Работ, посвященных исследованию солипсизма, по сравнению с другими системами философских воззрений, не так много. Между тем эта экстравагантная концепция «способствует осознанию и совершенствованию оснований философского знания» [4], а значит, заслуживает большего внимания.

Один из принципов солипсизма схож с декартовским *cogito ergo sum* (я мыслю, следовательно, существую). Несмотря на то, что сам Декарт солипсистом не был, апологеты этой концепции разделяют его уверенность в существовании собственного сознания и неуверенность в существовании всего остального.

К солипсизму также относят философские воззрения Джорджа Беркли, отраженные в его знаменитом принципе *esse est percipi* (существовать — значит быть воспринимаемым). На первый взгляд здесь есть сходство с солипсизмом в плане непрерывности существования материальных вещей. Эту проблему через два столетия Эйнштейн сформулирует в виде вопроса «Вы действительно считаете, что Луна существует только тогда, когда вы на неё смотрите?»

Дело в том, что с точки зрения радикального солипсизма дела обстоят именно так: Луна существует только тогда, когда я смотрю на нее. Но у Беркли, вопреки распространенному заблуждению, все происходит несколько иначе. Вещи у него существуют, только если они воспринимаемы. Если я выхожу из комнаты и перестаю воспринимать стол, он продолжает существовать, потому что его воспринимает кто-то другой, оставшийся в комнате. Но даже если в комнате никого нет, стул все равно не исчезнет, потому что будет непрерывно восприниматься божественным умом [2].

Есть любопытные примеры из области психологии, которые могут пролить свет на удивительную способность человека верить в существование реальности даже вопреки каким-то рациональным установкам. Описаны некоторые интересные эксперименты. У Жана

Пиаже и других психологов есть описание того, что уже у трехмесячного младенца, который фактически только научается распознавать объекты и фокусировать свое внимание на внешних объектах, наблюдается такая интересная способность, как продленное внимание. Согласно проводимым экспериментам, когда трехмесячному ребенку показывают предмет — погремушку — и он ею заинтересовывается, в ходе эксперимента в момент, когда ребенок тянет руку к этому предмету, вдруг выключается свет, вся комната, ребенок и погремушка погружаются во тьму, но ребенок продолжает тянуть руку к этому объекту. Он какое-то время не утрачивает интереса к этому предмету, который он увидел. И часто этот эксперимент интерпретируется таким образом, что наше направленное внимание даже в своих простейших формах имеет интересы за пределами актуального восприятия. То есть мы каким-то образом продолжаем думать, что за пределами моего непосредственного восприятия что-то продолжает сохраняться [5].

Более близок к солипсизму Иоганн Фихте, полагавший, что всякая реальность есть продукт деятельности Я; он не допускает существования независимой от сознания «вещи в себе» [6].

На первый взгляд философские воззрения Артура Шопенгауэра, изложенные в работе «Мир как воля и представление», имеют непосредственное отношение к солипсизму. По Шопенгауэру, мир есть представление: «Мы должны совершенно отвергнуть такое догматическое понимание реальности внешнего мира, которое видит ее в независимости этого мира от субъекта». Однако, сам Шопенгауэр говорил о солипсизме, что «как серьезное убеждение его можно найти только в сумасшедшем доме, и тогда оно требует не столько аргументов, сколько лечения» [8].

Еще одно следствие из философии солипсизма — психологическое: человек вынужден признать свое полное, тотальное одиночество. Именно поэтому Бертран Рассел писал, что в солипсизм «психологически невозможно верить» [7].

Если спросить, в каком состоянии эта идея находится в современной эпистемологии, даже не только в философии, то говорить, что от нее совершенно отказались, ни в коем случае нельзя. Существует огромное количество контекстов различного рода.

Можно разные названия приводить, можно использовать собирательный термин «корреляционизм». Есть такой термин, который настаивает на том, что фигура наблюдателя является существенной, ее никоим образом нельзя сбрасывать со счетов. Есть такое направление, как конструктивизм, в том числе радикальный конструктивизм, который также указывает на то, что рассуждение, любого рода теоретическая доктрина, пусть даже не доведенная в пределе до каких-то солипсических выводов, должна принимать во внимание, что наблюдатель считается.

Философская противоположность солипсизму, такое направление как реализм, которое полагает, что мы можем начинать с самих вещей и пренебрегать фигурой наблюдателя и системой наблюдения, считать, что они вполне себе нейтральны, прозрачны. Реализм во многих контекстах считается достаточно наивной позицией, поэтому многие современные установки знания, в частности тот же упомянутый конструктивизм, корреляционизм, радикальный конструктивизм, хотя они встречают и свою критику, показывают, что можно держаться более мягкой формы — не солипсизма, а субъективизма.

Мягкой формой можно было бы назвать трансцендентализм, то есть представление о том, что за пределами тех или иных систем наблюдения что-то есть, но прорваться и иметь дело с тем материалом, какой существует сам по себе, а не уже трансформированный и сконфигурированный под конкретную систему наблюдения, невозможно.

Таким образом, мы можем заметить, что, находясь в парадигме идеализма, солипсизм постоянно соприкасался с философскими воззрениями, отвергающими существование объективной реальности, но, доведенный до радикализма и оставивший обладателя сознания единственным реально существующим, он не находит последователей. С этим связано следующее замечание Бертрона Рассела: «На деле солипсизм отвергают даже те, кто думает, что принимает его» [7].

Любопытные контраргументы солипсизму приводит в своей статье Мартин Гарднер:

1) аргумент удобства (язык реализма необходим для общения между людьми. Это объясняет, почему реализму отдали предпочтение почти все философы, теологи и ученые, а также все обычные люди);

2) эмпирический аргумент (реализм – это самая простая и лучше всего подтвержденная гипотеза, которая дает рациональное объяснение закономерностям фанерона, то есть, совокупности всего, что наличествует сознанию);

3) эмоциональный аргумент (онтологическое принятие реализма оказывает сильное и благотворное эмоциональное воздействие на тех, кто его принимает) [3].

Таким образом, наличествует вывод о том, что солипсизм как философская концепция является полезным, только если в него не верить, так как никакими логическими доводами его не опровергнуть, а попытавшись это сделать, легко попасть в ловушку.

Список использованных источников:

1. Алексеев А.П., Васильев Г.Г. Краткий философский словарь. — М.: РГ — Пресс, 2014. – 357 с.

2. Беркли Д. Трактат о принципах человеческого знания, в котором исследованы главные причины заблуждений и затруднений в науках, а также основания скептицизма, атеизма и безверия. Цит. по: Хрестоматия по западной философии XVII—XVIII веков. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2003. – 567 с.

3. Гарднер М. Почему я не солипсист. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://psylib.org.ua/books/_gardm01.htm.

4. Гасилин В.Н. Солипсизм и его основные постулаты / В.Н.Гасилин // Человек и его мир. – Саратов, 1992. – С. 20.

5. Гаспарян Д. Традиционные и современные формы солипсизма. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://postnauka.ru/video/77332>.

6. Новая философская энциклопедия. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://iph.ras.ru/enc.htm>.

7. Рассел Б. Человеческое познание его сферы и границы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://solipsism.ru/biblioteka/bertran-rassel-o-solipsizme>.

8. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://az.lib.ru/s/shopengauer_a/text_0040.shtml.

ВОЗМОЖНОСТЬ ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ СРЕДСТВАМИ ГУМАНИТАРНОЙ МЕТОДОЛОГИИ: СИСТЕМНЫЙ КОНТЕКСТ

Ляшенко Д. Н.

*Одесский национальный медицинский университет
(г. Одесса, Украина)*

Когда подводят итог (промежуточный или окончательный) работы ученого или любой другой академической единицы (кафедры, института и т.п.) предпочитают говорить не о специфических содержательных аспектах научной деятельности данного субъекта, а сводят все к упоминанию или анализу количественных данных: столько монографий, столько-то статей, столько-то докторов и кандидатов наук... При этом, правда, «не забывают» и о содержательной стороне науки. Ученому регулярно предлагают отчитаться и внести предложения по поводу повышения качества научных исследований, которое, к сожалению, сводится к статистике: столько статей в реферируемых журналах, столько-то докторов, а не кандидатов наук и т.п.

С одной стороны очевидна одна из поверхностных причин этого статистического редуционизма. Обыватель (в том числе чиновник, бюрократ и бизнесмен), прямо или косвенно ответственный за финансирование науки, не способен разобраться в хитросплетениях научных идей в разнообразных дисциплинах. С другой стороны, такой подход породил уже целую армию ученых-имитаторов (получил степень – уже ученый, опубликовал 500 статей – крупный ученый, 1000 статей – великий...), и грозит подорвать сами основания научной деятельности – поиск истины. Здесь, я думаю, многие «ученые» задумчиво почешут затылок, так как такая очевидная и важнейшая ценность и норма научных исследований как Истина, успешно подменяется выгодой, славой, общественной пользой и статистикой.

Даже фундаментальные науки постепенно становятся неотличимыми от коммерческих прикладных исследований.

Вопрос о качестве научных исследований, а тем более о его повышении, невозможно, да и не нужно редуцировать к статистическим данным о количестве опубликованных монографий, статей, тезисов конференций и т.п. Наука и бюрократия – вещи прямо противоположные, не противоречащие, а именно противоположные, как день и ночь. Тем не менее, знающий бюрократ (извините за оксюморон) может сослаться на научные основания своего пристрастия к статистике. Дело в том, что еще как минимум со времен «Критики чистого разума» количество математики в той или иной науке является эквивалентом количеству (и качеству, конечно) науки в науке. Бюрократы путают математику и статистику. Вернее они редуцируют первую к последней, что соответствует действительности примерно так же, как редукция всех свойств и отношений человеческого существа к его ногтю на мизинце левой ноги. В общем, формула: «чем больше математики, тем больше науки» была заменена на – «чем больше циферок, тем наукообразнее». Дальше-больше. Например, предмет исследования гуманитарных наук вообще плохо схватывается количественными экстенциональными методами – причем, как в сущностном, так и в институциональном аспектах. Все дело в том, что гуманитарные дисциплины имеют дело с тем, что создается самим человеком, человечеством (в отличие от естественных наук). То есть, если воспользоваться классическими философскими дистинкциями, то получим следующую картину: естественные науки имеют дело с онтологически объективной предметной областью, тогда как гуманитарные – с онтологически субъективной и интересубъективной. Однако наука как таковая (гуманитарная или естественная) использует эпистемологически объективную методологию, в независимости от изучаемой предметной области. Иными словами гуманитарные науки с помощью объективно-ориентированной эпистемологии изучают то, что создается людьми (является онтологически субъективным или интересубъективным). Так сохраняется первый базовый принцип научности: принцип объективности. Касательно второго принципа – принципа точности (математизации), то в гуманитарных науках нужна точно не статистика

и даже не теория множеств или дифференциальное исчисление. Гораздо естественнее здесь будет работать какой-нибудь интенциональный логический язык. Хотя и в этом случае речь не будет идти об аксиоматизации, а в лучшем случае лишь о формализации того или иного уровня.

Учитывая, что научное знание и научная деятельность осуществляется и производится человеком (по крайней мере, пока), то естественным средством повышения точности анализа качества научного знания (с минимумом качественных потерь) будет использование какой-нибудь развитой гуманитарной методологии: феноменологии, структурализма или гуманитарного системного подхода, например, системного метода, разработанного в рамках параметрической теории систем. В последнем случае, открываются возможности классифицировать научную деятельность и знание применяя системно-дескрипторный анализ, двойственное системное моделирование, системно-параметрический анализ и т.д.

Например, используя теоретико-системную терминологию, всех ученых можно разделить в соответствии с системно-дескрипторным моделированием на концептников, структурников и субстратников. Первые нацелены на создание нового, на глобальную проблематизацию и концептуализацию. Структурники – являются хорошими организаторами, не без творческой жилки, но они нуждаются в концептуальной поддержке извне. Субстратники – это, ведомые несобственными идеями и схемами их реализации, исполнители. Статистический анализ повышения качества научных исследований изначально ориентирован на субстратников, то есть, качество, например, публикаций никого не интересует, главное – это количество. В такой модели к ученому относятся как к носителю исключительно синтаксической функции, лишенному всякого семантического наполнения (как в Китайской комнате Джона Сёрля). Гораздо интереснее и продуктивнее мог бы быть параметрический анализ качества научного знания. Научная деятельность оценивалась бы по значениям таких системных свойств как целостность, открытость, сложность, завершенность, имманентность, минимальность, центрированность, детерминированность, стабильность, надежность, вариативность, однородность,

автономность, уникальность и т.д. Или, когда речь шла бы о сравнении достижений разных научных школ то, можно было бы использовать реляционные системные параметры: изоструктурность, изоконцептность и т.п. Еще более любопытными были бы возможности использования существующих закономерностей между различным параметрами, например, таких как: всякая субстратно-открытая система является неуникальной и т.д.

С применением системного подхода, оценивалась бы не только количественная составляющая: сколько статей и степеней, а, например, уровень сложности (опять же какая сложность: субстратная, структурная или концептная), завершенности, уникальности, целостности и вариативности статьи, монографии, концепции; изоморфность (вид изоструктурности) концепции существующим концепциям и т.д. То есть перед нами открылась бы широкая панорама возможностей многоуровневого качественного анализа научного знания, статистический аспект которого мог бы быть важным, но не единственным вариантом.

Как представляется, научному сообществу следует задуматься над угрозой потери научности в науке за ширмой циферок и грантов, и начинать разрабатывать и пропагандировать гуманитарные (то есть, человеческие!) способы оценки и анализа научного знания. Иначе мы наверняка окажемся в ситуации уже описанной глашатаями эпохи постмодерна, где вместо науки есть лишь постнаука, а вместо человека – постчеловек...

ДУХОВНА МЕДИЦИНА АБУ БАКРА АР-РАЗІ: ХОЛІСТИЧНІ ТА АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ

Рахім Амір Хуссейн

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(м. Одеса, Україна)*

Видатний персидський мислитель IX-X ст. Абу Бакр Ар-Разі був новатором холистичної і духовної медицини, щирим пропагандистом оздоровлення організму в цілому, фундатором медичної етики. Вчення Ар-Разі вийшло за межі офіційного ісламу і представляло собою

раціоналістичну етику, яка орієнтувалась на реальне практичне життя людей. В його роботі «Духовна медицина» узагальнені досягнення античної і середньовічної медичної та етико-філософської думки. Актуальність цього середньовічного трактату в наші часи обумовлюється багатьма факторами, одним з яких є становлення медичної аксіології та інтегративної парадигми в медицині. набуває вагомого значення в сучасних філософських дослідженнях.

Актуальність дослідження феномену духовної медицини обумовлена необхідністю її філософського осмислення з метою створення концепції духовно-тілесної єдності в контексті медичного та філософського дискурсів. Представляється, що інтегративна філософія зі своїм методологічним апаратом є найбільш адекватною в сучасних умовах теоретико-методологічною парадигмою для пояснення процесів, що охоплюють знання в галузі медицини і філософії. Основною ідеєю цієї парадигми є ідея інтегративного принципу, здатного пов'язати між собою різні виміри людського буття. Медицина (індоевроп. *med* – середина, міра) завжди була націлена не тільки на пошуки засобів (міри) зцілення, але й свого особливого, «серединного» місця між природознавством і антропним (соціально-гуманітарним) знанням. Особливість цього місця визначається його об'єктом – людиною, знання про яку завжди передбачає моральний вимір.

Дослідження поглядів Ар-Разі ведеться по п'яти основним напрямкам: медичному, хімічному, філософському, математичному і фізичному. Утім саме філософські роботи Ар-Разі найменш досліджені в світовій історико-філософській науці. Поряд з філософією, математикою, географією, історією медицина була невід'ємною частиною загальної освіти вчених в арабських халіфатах. В Бухарі, Хорезмі, Самарканді, Дамаску, Багдаді, Каїрі, Кордові працювали видатні філософи і лікарі, чії роботи мали величезний вплив на розвиток науки як східних країн, так і Європи. Невипадково період X-XI ст. отримав назву «Східного Ренесансу». На підґрунті античної спадщини, ісламської теології, ідей зороастризму, гностицизму та маніхейства, мусульманські філософи Середньовіччя розробили власне оригінальне філософське бачення світу і людини, в якому вчення про розум, знання і душу посідало важливе місце. Мусульманські лікарі

надавали величезного значення збереженню здоров'я за допомогою неагресивного втручання, що відповідало вихідним принципам ісламу. Абу Бакр Мухаммад ібн Закарія Ар-Разі (латинізоване Разес) жив і творив у другій половині IX – першій чверті XX ст. (865 – 925 рр.), в епоху, багату різними політичними, соціальними і культурними подіями, які обумовили світогляд вченого. Він був одним із найбільш оригінально мислячих і плідних вчених-енциклопедистів цього історичного періоду, філософом, філологом, хіміком, лікарем. Ар-Разі став новатором холистичної і духовної медицини, щирим пропагандистом оздоровлення організму в цілому. Сучасники називали Ар-Разі арабським Галеном, тільки в галузі медицини він написав 56 наукових робіт, серед яких особливе місце займає «Аль-Тібб аль-Равхані» («Духовна медицина») [2].

Основним постулатом цієї роботи є підкреслення значення чистоти серця, моралі і доброчесності для здоров'я людини, в ній узагальнені досягнення античної і середньовічної медичної та етико-філософської думки, особисті роздуми автора з названої проблематики. Розділяючи ідеї Платона про душу, Ар-Разі вимагає від людини підкорити свою «рослинну душу» (джерело жадань) і «тваринну душу» (джерело гніву) розуму. Відповідно елліністичній традиції, Ар-Разі саму «філософію розуміє як ліки для душі, спасти яку може тільки розум, великий божественний дар» [3, р.136], для нього філософія – це образ життя.

Ісламський вчений поставив перед собою задачу віднайти і сформулювати принципи та засоби приведення у рівновагу і гармонізації усіх функцій організму за рахунок оздоровлення людини на фізичному, емоційному, духовному та душевному рівнях. Сама назва роботи Ар-Разі відповідає середньовічним уявленням щодо існування двох різновидів медицини: фізичної та духовної, згідно яким перша є наукою про профілактику і лікування тілесних хвороб, а друга – наукою про моральні засади людської душі та удосконалення духовних якостей людини. Середньовічні мислителі вважали душу джерелом усіх людських діянь, як моральних, так і аморальних, усіх особистих якостей і спонукань. Звідси духовна медицина розглядалася як вчення про шляхи, засоби і методи виховання в людині високих моральних принципів і подолання нищих пристрастей людської природи.

У цьому сенсі «духовна медицина» є синонімом етики. Відомі декілька творів середньовічних ісламських філософів з цією назвою: першою вважається рукопис засновника арабської філософії Аль-Кінді (не зберігся до нашого часу), другою – праця Ар-Разі, наступна робота Абу аль-Фараджа Ібн аль-Джаузі є компіляцією книги Ар-Разі, доповненою текстами Корану і Сунни, остання робота належить ще одному іранському богослову Абу Ісхаку Ібрахіму аш-Ширазі.

Правильно сформована моральна свідомість сприяє консолідації душевних сил, націлює людину на пошуки сенсу життя, позбавляє від страждань і дає змогу досягти щастя. Вчений переконаний, що моральне удосконалення людини і суспільства є запорукою як фізичного здоров'я людини, так і духовного прогресу всього людства. Схожі думки висловлював й інший видатний лікар та філософ мусульманського світу – Абу Алі Ібн Сіна, який також вважав, що звичка до належної поведінки сприятиме укріпленню як фізичного, так і духовного здоров'я людини. Ар-Разі наполягає на соціальній активності, зобов'язує людину бути корисною суспільству, долати перешкоди, закликає людей виконувати свої суспільні обов'язки.

Таким чином, духовна медицина є безкінечним шляхом морального та інтелектуального удосконалення особистості. Абу Бакр Ар-Разі в своєму вченні вийшов далеко за межі офіційного ісламу і створив раціоналістичну етику, орієнтуючись на реальне практичне життя людей. Основним завданням, яке він ставив перед собою, було прагнення віднайти і сформулювати принципи та засоби приведення у рівновагу і гармонізації усіх функцій організму за рахунок оздоровлення людини на фізичному, емоційному, духовному та душевному рівнях. Однією з найважливіших ідей Ар-Разі є встановлення взаємозв'язку і взаємодії між фізикою і етикою, тілесним і духовним. Ті проблеми, що піднімалися Ар-Разі в роботі «Духовна медицина», зберігають свою актуальність і в наш час: розвиток науки і техніки, крім безспірно позитивних змін, несе з собою негативний вплив на сутнісні сили людини, її фізичний і духовний розвиток. Тому розуміння природи людського здоров'я в її цілісності фізичного і духовного, є важливою регулятивною ідеєю, що визначає один із головних напрямів духовного світогляду і культурного синтезу сучасності. Принциповою особливістю духовного життя є те, що воно

поступово переносить акцент у вирішенні фундаментальних проблем здоров'я з чисто медичних підходів, в яких людина є пасивним споживачем медичних послуг, на саму особистість, її моральну відповідальність за своє здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Фролова Е. А. Арабо-исламская философия в средние века / Е.А. Фролова // История восточной философии ; отв. редактор М.Т.Степанянц. – М.: ИФ РАН, 1998. – 112 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.psylib.ukrweb.net/books/stepz01/txt04.htm>
2. Абу Бакр Ар-Рази Духовная медицина / Абу Бакр Ар-Рази – Душанбе: Ирфон, 1990. – 88 с.
3. 4. A companion to philosophy in the middle ages / edited by Jorge J. E. Gracia and Timothy B. Noone. – Blackwell Publishing Ltd, 2002–756 p. [Internet resource]. – URL: http://www.elcaminosantiago.com/PDF/Book/A_Companion_To_Philosophy_In_The_Middle_Ages.pdf

АНТРОПОЛОГИЧЕСКАЯ РЕДУКЦИЯ В ПСИХОЛОГИИ КАК НАУКЕ

Рубский В. Н.

*Одесский национальный морской университет
(г. Одесса, Украина)*

Психология в своём стремлении к научному типу исследования человека вынуждается редуцировать не принимать в расчёт научные параметры биологии и собственные же данные психофизиологии и рефлексологии.

Исходные посылки биологии не делают принципиальной разницы между механизмами переживаний: радости, боли, зависти и симпатии. На уровне эволюционной биологии всё человеческие состояния не имеют аксеологической градации. Психические акты и феномены суть набор физических и химических реакций. Соглашаясь с этим, основные направления современной психологии игнорируют эти параметры исследования когда речь заходит о психических

состояниях. Это необходимо для создания собственной ограниченной области исследования.

Психолог-терапевт исходит из ненаучного допущения о том, что в материальном психо-физическом мире существует «благородное» и «преступное», «добро» и «зло». И только после этого психолог вступает как учёный эксперт, действующий в рамках своего мира, который может иметь инструменты измерения по ту сторону принципов удовольствия и влечения к смерти. С точки зрения натуралистической эпистемологии это допущение сродни игровой условности спортивных или онлайн-игр. То есть введения тех условных параметров восприятия событий, которые обеспечивают богатый мир переживаний, их драматичность и ценностную градацию.

Таким образом, основные направления современной психологии (особенно это касается гуманистической и гештальт-психологии) вписывает моральные законы в бездну бытия, чтобы обеспечить себе фундаментальную посылку, дающую смысл и значимость деятельности психолога в этом мире. С точки зрения экзистенциальной философии и аналогичного направления психологии (Р.Мэй, К.Роджерс, Дж.Бьюдженталь и др.) эта антропоморфизация бытия и его химико-физического среза есть бегство от хаотичности и бессмысленности всей бытийственности и его человеческого модуса, способного опознать её.

Д. Деннет в ряде своих книг проводит мысль об условном значении интенциональных систем. В его строго материалистической антропологии интенциональность может быть приписана и неодушевлённым предметам, например, стиральной или кофейной машинке.

Вывод: психология как наука возможна только при метафизическом допущении категорий «добра» и «зла». В противном случае, путь её развития не может идти дальше рефлексологии И.П.Павлова, И.М.Сеченова или В.М.Бехтерева. Данный срез исследований, не видит человека за его рефлексами и функциональными системами, и не нуждается в нём.

Список использованных источников:

1. Деннет Д. Виды психики: На пути к пониманию сознания / Д. Деннет; [Перевод с англ. А. Веретенникова. Под общ. ред. Л.Б.Макеевой]. – М.: Идея-Пресс, 2004. – 184 с.
2. Леонова А.Б. Психодиагностика функциональных состояний человека / А. Б. Леонова. – М.: МГУ, 1994. – 200 с.
3. Марков А. В. Эволюция человека: обезьяны, нейроны и душа / А В. Марков. – М: Астрель, 2011. – 512 с.
4. Мартынов К. К. Интенциональность и научный натурализм / К.Мартынов // Вестник Московского университета. Серия 7: Философия. – 2007. – № 2. – С. 20-38.
5. Мэй Р.Р. Экзистенциальные основы психотерапии // Экзистенциальная психология. – М.: Институт общегуманитарных исследований, Инициатива, 2005. – 160 с.
6. Эриксон Э. Трагедия личности / Э. Эриксон. – К.: ЭКСМО, 2008. – 256 с.
7. Юлина Н.С. Физикализм: дивергентные векторы исследования сознания / Н.С.Юлина // Вопросы философии: Научно-теоретический журнал. – 2011. – N 9. – С. 153-166.

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ

Тринчук О. Б.

*Одеський національний економічний університет
(м. Одеса, Україна)*

В сучасній науковій та бізнес-літературі виділяють жорсткі (т.зв. «hard skills») і м'які («soft skills») навички, що впливають на успіх людини на життєвому шляху. З кожним роком роль «soft skills» зростає. За результатами I Національного Форуму «Бізнес і університети» [1] 85% успішності, особливо молодих фахівців, залежить від розвитку саме «soft skills», і тільки 15% від «hard skills».

Hard skills – професійні, технічні навички, які можна наочно продемонструвати. До цієї категорії відносяться: навик сліпого друку, володіння англійською мовою, керування автомобілем, програмування

і т. д. Такі навички стійкі, добре доступні для огляду, вимірні і конкретні, вони входять до переліку вимог, викладених в посадових інструкціях, легко піддаються розкладанню на ряд простих і кінцевих операцій.

Soft skills – універсальні навички, прояв яких складно відстежити, перевірити і наочно продемонструвати. Вони дозволяють бути успішними незалежно від специфіки діяльності та напрямки, в якому працює людина. Їх розвивають тренінги з мотивації, лідерства, менеджменту, командної роботи, управління часом, проведення презентацій, продажу, особистого розвитку.

За результатами дискусій учасники IV Національного Форуму «Бізнес і університети [2] прийшли до таких основних висновків:

1) українські компанії не мають чітко сформульованого бачення потреби фахівців і їхніх навичок у перспективі 2030 р.;

2) університети орієнтуються більше на інтереси випускників, ніж на потреби компаній;

3) молоді спеціалісти здобувають або удосконалюють навички, яких їм не вистачає, переважно в компанії за допомогою друзів, керівництва та корпоративного навчання;

4) у перспективі 2030 року найбільший попит матимуть такі навички: вміння працювати в команді і швидко навчатись, вирішувати комплексні завдання, аналітичне мислення, ініціативність, емоційний інтелект, критичне та стратегічне мислення, уміння управляти проектами та змінами;

5) враховуючи потреби у навичках-2030, випускники українських ВНЗ не готові до майбутніх завдань та професій.

Близько 2000 років тому Платон помітив: «Все навчання має емоційну базу». Відтоді вчені, педагоги і філософи сперечалися, доводили або спростовували важливість почуттів. Протягом двох тисячоліть консервативна думка вважала емоції «перешкодою на шляху», що не дозволяє «приймати правильні рішення» [3]. Однак дослідження останніх десятиліть доводять зворотнє. Без емоцій не можливо заохочувати та переконувати, передавати інформацію та навчати. Біля 10 років тому з'явилося нове поняття – емоційний інтелект.

Емоційний інтелект – це якісна система навичок і умінь, що включає в себе сприйняття, переробку інформації та реагування на цю інформацію з урахуванням емоційного фактора [4]. Емоційний інтелект відповідає за здатність інтеграції емоційних і розумових процесів і спрямований на підвищення ефективності реакцій і дій. Іншими словами, те, як ми сприймаємо, яке значення надаємо словам, подіям і який спосіб реагування вибираємо, залежить від рівня розвитку і типу емоційного інтелекту. Людина з високорозвиненим емоційним інтелектом найбільш вірно сприймає реальність і знаходить максимально адекватні та ефективні шляхи реагування на неї і взаємодії з нею. Причому це стосується міжособистісних і соціальних комунікацій, внутрішніх переживань, об'єктів реальності, абстрактних понять і брендів в тому числі. Емоційний інтелект не існує окремо від інтелекту.

Сформувати важливі для успіху «soft skills» і у тому числі допомогти студентам постійно розвивати емоційний інтелект – одна з головних задач сучасної вищої освіти. Студент повинен бути конкурентоспроможним на ринку праці після закінчення вишу.

Доведено, що атмосфера емоційного комфорту сприяє пізнавальному процесу, а розвинутий емоційний інтелект дозволяє студенту оволодіти знаннями більш усвідомлено. Студент повинен отримати задоволення від процесу навчання – тоді можливий високий результат засвоєння матеріалу.

Особливе значення при формуванні м'яких компетенцій у студентів відіграє особистість викладача, стиль викладання. Нижче наведені методи роботи в учбовій групі, які сприяють розвитку «soft skills» і в тому числі емоційного інтелекту, критичного мислення: аналіз, переробка і презентація прочитаної сучасної бізнес-літератури за фахом; рішення задач декількома способами і на швидкість; ділові або рольові ігри; кейс завдання; проектні завдання; дебати, диспути, полеміка, перемовини; тренінги; дискурс-раунд – зіткнення інтересів, створення конфлікту інтересів; створення особистого портфоліо.

Важливо для викладача володіти усіма методами роботи в учбовій групі та постійно підтримувати позитивні емоції під час занять.

Список використаних джерел:

1. Звіт за результатами I Національного Форуму «Бізнес і університети». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2014/04/ForumReport_Final.pdf
2. Звіт за результатами IV Національного форуму «Бізнес і університети» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2016/8_2030.pdf
3. Андреева І.М. Розвиток емоційної компетентності педагогів / І.М.Андреева // Психологія освіти сьогодні: теорія і практика: Матеріали Міжнар. науково-практ. конф. – Мінськ, 2003. – С.166-168.
4. Степанов И.С. Психологические условия формирования эмоционального интеллекта личности : на примере лиц, занимающихся управленческой деятельностью : диссертация ... кандидата психологических наук : 19.00.01 / Степанов Игорь Сергеевич. – Новосибирск, 2010. – 192 с.

ЛЮДИНА – СОЦІУМ – КУЛЬТУРА

АРХЕТИП ГЕРОЯ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ОБРАЗ РЕКЛАМИ

Аймедов К. В.

Одеський національний медичний університет

(м. Одеса, Україна)

Кокоріна Ю. Є.

Одеський національний медичний університет

(м. Одеса, Україна)

Псарюк С. П.

Одеський національний медичний університет

(м. Одеса, Україна)

На сьогоднішній день реклама стала невід’ємною частиною життя кожної людини, вона оточує людину на кожному кроці. Людина, більшою мірою, несвідомо (минаючи критику) сприймає будь-якого роду інформацію, в тому числі і маркетингову, яка домінує в рекламі. І, оскільки, та інформація, яка міститься в рекламі, має на меті сформуванню у людини ідею бажання володіння, остільки вона використовує певні позначаючі або маркери, які дозволять здійснити бажане – створити видимість вибору, хоча насправді саме маркетинговий умілий хід формує і здійснює вибір за людину.

Рекламна субкультура створює власний метафізичний світ, який магічно впливає на кожного з учасників, тому людина, до якої адресовано реклама, мимоволі виявляється «вбудованою» в рекламний контекст, завдяки чому споживач стає складовою частиною інформаційного або емоційного образу рекламованого товару або послуги. Тому архетип виступає в ролі недостаючої ланки в ланцюзі між рекламою і продажем [5, с.189].

Таким чином, реклама стає носієм певного символічного змісту, реалізуючись в особливому роді знаків – символів, які не просто зображують деякий об’єкт, але і несуть в собі додатковий сенс: виражають загальні ідеї і поняття, пов’язані з тлумаченням і позиціонуванням цього об’єкта. Сучасна реклама, звертаючись через

символ до несвідомого «образу, відображеному у глибинах психіки, пробуджуючи відчуття усвідомлення та осмислення чогось знайомого і значимого» [3], по суті звертається саме до архетипічних основ культури. Ось чому завдання дослідження архетипного базису реклами з неминучістю набувають практичного значення в даному дослідженні.

Межі допустимих в сучасній рекламі маніпуляцій суспільною свідомістю були розглянуті в працях Р. Бендлер, К. Бове, С. Горіна, Д. Гріндлер, С. Кара-Мурзи, Г. Лебона, М. Люшера, В. Петренко, А. Ульяновського, В. Учонової, М. Халаджан, Т. Хеладзе, Л. Хромова, В. Шейнова та ін.

Ми зосередилися на аналізі архетипу героя, в якому виділили деякі особливості. Перш за все – природне оточення для героя, як поле битви: спортивні змагання, вулиці, робоче місце, джунглі політики чи будь-яке інше місце, де труднощі або виклики вимагають мужніх і енергійних дій. Основним бажанням є здатність довести свою цінність за допомогою мужніх і складних дій. Мета героя – використовувати владу для того, щоб удосконалити світ [2, с. 229].

Розглядаючи цей архетип можна побачити, що його використовують декількома способами. Герой може виступати у ролі людини, яка допомагає іншій за допомогою якогось продукту, який рекламується. Прикладом такої реклами може бути «FestalNeo». Де подруга виступає в ролі Героя, даючи головному герою лікувальну пігулку, яка допомагає йому уникнути скрутної ситуації. Також приклад можна прослідити в рекламі «Snickers» зі слоганом «ти не ти, коли голодний». Там також з'являється персонаж-герой, який допомагає стати собою, пропонуючи продукт.

Архетип може проявлятися таким чином, що завдяки продукту, який рекламується людина може стати «героєм». Таку стратегію можна прослідкувати на прикладі реклами горілки «Козацька Рада» зі слоганом «козак є в кожному». В рекламі поняття «герой» замінюється поняттям «козак» демонструючи, що це національна традиція вживання даного продукту, і для того, щоб відчути себе «козаком», необхідно придбати цей продукт. Реклама дезодоранту «OldSpice» відкрито використовує архетип. В сюжеті представлено порівняння головного героя, який виступає прототипом архетипу, з телеглядачем. Герой наділений такими якостями як мужність, сміливість,

привабливість та матеріальне забезпечення, і все, що відділяє глядача від «героя» – це рекламований продукт. Слоган реклами – «Я на коні, а ти ні», несе провокаційний сенс. Кінь, як символ інтелекту, мудрості, знатності, світла, динамічної сили, спритності, швидкості думки, плину часу є типовим символом родючості, мужності і потужної влади. Людина може й не знати значення цього слова, проте цей образ існує в колективному несвідомому і впливає на вибір суб'єкта. На несвідомому рівні людина сприймає коня як символ влади, який вона отримає за допомогою рекламowanego продукту. Основна аудиторія телеглядачів – це чоловіки, проте реклама має побічний вплив і на жінок. Дивлячись на чоловіків, які вибирають чи користуються даною продукцією, вони несвідомо згадують рекламу і ідентифікують їх з головним героєм [1, с. 66-78].

Реклама фармакологічної продукції в більшості випадків використовує архетип Героя. Хвора людина, відчуваючи біль, прагне допомоги від когось. Як у казках та міфах у самий скрутний момент з'являється герой, який завжди може знайти вихід із скрутною ситуації. Тому в рекламах ліків доволі часто виступає в ролі героя турботлива мати, яка рятує всю сім'ю, мудра бабуся, яка точно знає перевірений спосіб, як допомогти, рятувальник-тато. Усі вони знають, що саме цей лікарський засіб може допомогти [2, с. 124-132].

Якщо звернутися до прояву архетипу в рекламі спортивних товарів, то найбільш привабливим буде реклама «Nike». Ідентифікація бренду «Nike» з архетипом Героя є давно установленою, прекрасно узгодженою та виконаною. Головна місія компанії – розуміти і надихати душу спортсмена, а її слоган «Просто зроби це» заохочує Героя зробити мужній вчинок.

Відомо, що у 90-і роки ХХ століття фірма проводила кампанії, в яких не тільки спиралась на відомого і улюбленого всіма героя-спортсмена Майкла Джордана, але й дарувала взуття свого виробництва кращим професійним і університетським командам, переконуючи тренерів поширювати її серед гравців. Послання полягало в тому, що кращі спортсмени носять продукцію «Nike». Проте при фокусі на М. Джордана ретельно дотримувався баланс з рекламою, де фігурували звичайні люди, які перетворювалися на «крутих» хлопців, які використовують цю продукцію. Отже, «Nike»

застосовувала найбільш «здоровий» спосіб використання селебриті. Звичайним людям хотілося «відчувати себе, як Майкл». Щоб посприяти просуванню цього образу, «Nike» створила рекламу, в якій Джордан досить безуспішно грав у бейсбол; в результаті він виглядав більш людяним і доступним, ніж під час демонстрації своїх виняткових можливостей в баскетболі. Таким чином, носіння взуття «Nike» народжувало визначення «прагнення» – споживачі носили її не тому, що володіли якостями героя, а тому, що хотіли мати такі якості [4, с.53-59].

Розглядаючи рекламу сигарет, можна побачити приклад прояву героя в компанії «Marlboro». Корпорація «Marlboro» маскує заклик до героїзму ореолом ностальгії, запрошуючи читачів в «Країну Мальборо» – міфічний край ковбоїв. Один з найуспішніших рекламних образів «Marlboro» зображає чоловіка, що переносить теля через прірву та, таким чином вона ілюструє готовність героя допомогти будь-кому потребуєчому допомогти.

Якщо звернутися до автомобільної продукції, то можна побачити, як символ героя активно експлуатується рекламою. Він проявляється в двох іпостасях, з одного боку, як герой-захисник, який завжди врятує і захистить від зовнішнього середовища, з другого боку, як спосіб становлення «героєм» – покупка машини як можливість стати героєм, набути владу в очах оточуючих. Так, реклама автомобіля «CadillacSeville» хвалькувато заявляє, що автомобіль – «більше ніж гарний зовнішній вигляд»; це – «сила, на яку ви можете розраховувати». Щоб підсилити цю думку, реклама, яка розміщена на першій сторінці журналу, продовжує: «Наскільки сильний NorthstarV8 з потужністю мотора 300 кінських сил?» Початок цієї реклами – на задній обкладинці журналу «FordTrucks» («Ми беремо участь у гонці. Ви перемагаєте»), вона звертається до читача з такими словами: «На протязі декількох останніх миль не має значення, наскільки ви талановиті, розумні або багаті. Єдине, що по-справжньому важливо – наскільки ви сповнені рішучості». Покупця зайвий раз запевняють в тому, що під час такого виснажливого заходу, як гонки по бездоріжжю, вантажівки «Ford» не тільки вцілюють, а й отримують перемогу. [1, с.136].

Слід зазначити, що архетип героя, як і всі архетипи включає в себе не тільки позитивний аспект, але й негативний. Даним аспектом прояву архетипу героя є трансформація у брутального коханця. Прикладом такої реклами є телевізійні ролики чоловічого дезодоранту «АХЕ». В ній зображено, що чоловік може досягнути неабиякої популярності у жінок. І саме цей рекламований продукт йому може в цьому допомогти. При чому, в рекламі зображено, що продукт не просто надає певні якості головному персонажу ролику (впевненості у собі, харизматичності, привабливості), а наче зводить з розуму жінок. Уся рекламна компанія цього бренду засновується на стратегії «героя-коханця». Можна додати, що цей продукт являється лідером серед своїх конкурентів [3, с. 45-76].

Іншим проявом героя може бути блазень. Блазень являє собою архетип, який найбільш корисний для того, щоб впоратися з абсурдністю сучасного світу і безликою, аморфною щоденною бюрократичною рутиною. Почасти тому, що він до всього ставиться дуже легко, а частково – тому що найбільше йому подобається порушувати правила. Така готовність блазня порушити правила веде до інноваційного, нетрадиційного мислення. Характерно індивідуальність цього архетипу хороша для таких брендів, як забавні харчові продукти, які далеко не завжди корисні для організму людини. Ідентифікація з блазнем, як правило, має на увазі наступне: «Дивіться простіше на харчування та здоров'я і трошки розважтесь». Ласощі («M&Ms», «Snickers»), чіпси («Pringles»), сигарети («Merit», «Веселіться разом з «Merit») і лікери («ParrotBay», «Kahlua», «Щось станеться») обіцяють маленьку відпустку і відпочинок від звичайних правил, встановлених охороною здоров'я.

Проявлення архетипу Героя-блазня розглянемо на прикладі реклами шоколаду бренду «Корона» «MaxFan» зі слоганом: «Вибуховий смак розваг». Сюжет ілюструє буденну та нудну роботу наглядача в музеї. Проте з-за допомогою продукту, героїні перетворюються на блазнів, яких не хвилюють правила та норми поведінки, вони наче рок-зірки влаштовують шоу на робочому місці.

Отже, реклама моделює поведінку людини через архетип таким чином, що людина несвідомо ідентифікує себе з героєм з телевізійного ролику, отримуючи установку, що без даного продукту людині не

стати ним. Купуючи цю продукцію, вона згадує те враження від образу героя і асоціює себе з ним. Тепер, щоб відчути себе героєм достатньо придбати певний продукт, а не докласти до цього зусиль.

Таким чином, реклама є тим полем, в якому і через яке архетип проявляється і впливає на суб'єкта. Такий вплив носить непрямий характер, а здійснюється через певні означаючі, слова, які відсилають і символізують статус і владу. Володіння рекламованим продуктом наділяє певними якостями людину, незалежно від його реального соціального становища. Тому кожен суб'єкт через ідентифікацію з архетипом може приміряти статус на себе, і тим самим доторкнутися до поля влади. На сьогоднішній день найбільш актуальним є архетип героя, оскільки через нього демонструється можливість володіння бажаним статусом і владою.

Список використаних джерел:

1. Лебедев-Любимов А.Н. Психология рекламы / А.Н.Лебедев-Любимов. – СПб. : Питер, 2007. – 384 с.
2. Марк М. П. Герой та бунтар. Створення бренду з допомогою архетипів / М. П. Марк, К. С. Пірсон. / пер. с англ.; под ред. Домнина В. А., Сухенко А. К. – СПб.: Питер, 2005. – 336 с.
3. Пендикова И. Г. Архетип и символ в рекламе / И. Пендикова, Л.Ракитина. – М.: Юнити-Дана, 2008. – 302 с.
4. Феофанов О. В. Реклама: новые технологии в России / О.В.Феофанов. – СПб. : Питер, 2003. – 384 с.
5. Юнг К.Г. Спогади. Роздуми, сновидіння / К.Г. Юнг / Пер. з нім. – М. : Харвест, 2003. – 496 с.

ДЕЯТЕЛЬНОСТНАЯ СУЩНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА

Антонюк С. А.

*Национальный университет «Одесская морская академия»
(г. Одесса, Украина)*

Для того, чтобы полнее можно было определить и осмыслить современные типы людей, необходимо дифференцировать исторический процесс становления их деятельности и сознания,

выделить основные качественные этапы опыта, пройденного в прошлом и воспроизводимого в настоящем.

Философия, в качестве способа духовного отношения человека к объективной реальности и к самому себе, стремится синтезировать систему категорий так, чтобы, исходя из достигнутого человеческого опыта, максимально упорядочить категориальную модель современного мировоззрения. Будучи созданной, такая модель могла бы стать системой предельных оснований, определяемых содержанием общественной практики.

Принятое в науке деление истории развития человеческих обществ на периоды, вплоть до новейшей истории, и оценка этой истории как «предыстории человечества», может и должно служить основанием дифференцированного осмысления философией содержания своих категорий. В этом смысле история есть ставший материал для философии, материал, который может быть использован в качестве основания для философской реконструкции логики этой истории – ведь самое иррациональное в конечном счете воплощается в строгих рациональных формах мышления и изложения материала. В равной мере это относится и к истории деятельности, и к истории сознания, здесь речь уже должна идти не о деятельности вообще и не о сознании вообще. Очевидно, что последние должны иметь свои особенные формы.

Человек – существо предметно-деятельное и на этом основании он также и существо предметно-сознательное. Систематическое рассмотрение предысторического становления деятельности и сознания как способов существования человека – универсального природного явления, универсального явления жизни, универсального социального явления, предполагает также и рассмотрение всех тех условий, посредством которых обеспечивается процесс становления этой универсализации. Животное унифицировано в соответствие со способом своего существования; у человека нет своего природного способа существования. В этом смысле, на первом, предысторическом этапе, от Адама и до наших дней, явление человека может быть правильно понято только посредством анализа структуры его деятельности и его сознания, формирующихся в процессе развития

отношения субъекта к объекту и на этом основании – субъекта к субъекту. Это отношение есть итог предыстории.

Представление о природе как о «причине самой себя» позволяет говорить о ней как о таком процессе, в рамках которого постоянное возникновение бесконечно большого, осуществляется за счет постоянного исчезновения бесконечно малого. В равной мере это распространяется и на человека в его истории. Накопление исторических определений человека родового как явления бесконечно большого осуществляется за счет жизней бесконечно малых человеческих индивидов. С другой стороны, жизнь каждого индивида, как бесконечно большое и ценное для него самого, осуществляется им за счет расходования себя в бесконечно малых поступках-деятельностях, через которые для него, вместе со всеми остальными, эксплицируется бесконечно большое – вселенная, природа, жизнь, человечество и т.д., как его собственная история, история его универсализации. Человек – причина самого себя, ибо он творит себя по законам культуры.

Поэтому категориальные определения различных исторических периодов в развитии человеческих обществ, предполагают, что общественные индивиды подчинены некоторой всеобщности и что своим возникновением и исчезновением они обеспечивают ее становление. В этом смысле они ее и субъекты, и объекты, но так, что они социально фиксированы и еще только противостоят друг другу, т.е. каждому субъекту противостоит другой, но как объект и только потом – субъект. Практически это касается всех периодов предыстории.

Но нарабатывая категориальную определенность бытия человек, вместе с тем, также и овладевает этой определенностью и делает ее условием своей деятельности и своего сознания. Субстанциальные определения природы осваиваются им как его собственные, превращая его субъектом общественной деятельности и общественного сознания. Это, однако, исторический результат. Исследование же движения к нему только и может обеспечить полноту понимания этого процесса.

У истоков становления человека никакого своего собственного, особенного способа существования нет: ни деятельного, ни сознательного. Все это он должен приобрести в процессе реального

исторического становления. В этом плане исследование процесса становления предметности деятельности и предметности сознания сопряжено, прежде всего, с уяснением того, как формируется предметность для деятельности и для сознания. Предметность есть внешнее воплощение закона природы, изначально деятельно и сознательно существующего для человека в качестве закона его деятельности и закона его сознания до тех пор, пока мера творческих способностей людей не выведет их за пределы законов природы. Человек становится существом самодеятельным и самосознательным, ибо он осуществляет себя по законам созданной им культурной модели, человек становится причиной самого себя.

Таким образом, у истоков его становления природой предпосланы как минимум две формы деятельного отношения к условиям своего существования – физическая и психическая. Эти формы изначально равноправны и именно то, что этих форм, по крайней мере, две, именно это и дало ему возможность вызвать к жизни свои условия, определить их для себя, а себя в них. В дальнейшем эти формы обособились в качестве относительно самостоятельных линий материальной и духовной деятельности, между ними сложились отношения взаимозависимости и взаимоопределяемости.

Теоретическая реконструкция человеческого начала, далее, предполагает процесс его дальнейшего становления, от стихийности к сознательности. Мера стихийности и сознательности исторически изменяется в пользу сознательности. Но даже сегодня мы не можем сказать, что сознательность в деятельности людей является преобладающим, ибо мы все еще находимся в пределах предыстории. Очевидно также, что процесс нарастания этой меры бесконечен, хотя отчасти и можно прогнозировать какое развитие он получит в будущем. Для того, чтобы такой прогноз был удовлетворительным, необходимо систематическое, положительное исследование прошлого движения человека к самому себе в настоящем, необходимо выявить узловую линию мер предыстории, выяснить, какие формы деятельности и сознания были наработаны, исторически были пройдены, сняты и сохранены и составили сущность человеческого прогресса к дню сегодняшнему.

Качественный скачок XX века представляет собой начало всеобщей человеческой истории – попытку сознательного строительства общественного производства и общественных отношений. Это значит, что социальная система теперь уже планеты начала свое движение сначала, а потому должна предварительно пройти в сокращении тот путь, который прошло локальное человечество стихийно в своей предыстории, реализовать все те формы деятельного и сознательного отношения людей к условиям своего существования, которые возникли в стихийном предысторическом движении как человеческие.

То, что философия исследовала прошлое как процесс, в рамках которого становление рода осуществлялось через ничтожность индивидов, а, следовательно, через отчуждение и эксплуатацию, стало основой качественного скачка к гуманизму сегодня. Но и гуманизм необходимо осознавать не в желании, а в его действительном становлении, а потому, отказываясь от тех форм общественной деятельности, которые состоялись посредством предыстории как стихийные – движение от дикости, через варварство и цивилизацию, к гуманизму – мы сами начинаем свое движение не с чистого гуманизма, а с гуманизма дикости, гуманизма варварства, гуманизма цивилизации. Последнее и осуществляется сегодня в процессах переформатирования обществ, стремясь тем самым завершить инкубационный период истории, которая, как история человечества, должна начаться с реализации гуманизма в собственном его смысле.

Изучая природу буржуазного общества, экономисты 19-го века рассматривали всю предшествующую историю как процесс движение к этому обществу, находя зародыши многих его признаков в глубокой древности. Поэтому история телеологически фиксирует процесс развития человека от первобытной дикости, через рабовладельческое варварство и феодальную цивилизацию к буржуазному гуманизму, в рамках которого в снятом виде заключен опыт и дикости, и варварства, и цивилизации предшествующего развития человека.

Большой ошибкой является редукция процесса воспроизводства общества в его истории к экономическим отношениям производства материальных благ, производства средств потребления. В результате такой редукции оказался напрочь утраченным субъект исторического

процесса развития – человек, и осталось в философии, для широких масс, только лишь голая декларация по его поводу.

Между тем, именно с "общественным производством людьми своей жизни" связана сущность исторического становления человека, состоящая в том, что люди лишь постольку производят необходимые для жизни средства потребления, поскольку они прежде производят свою жизнь как человеческую, а в ней и способность к производству средств потребления. Человек включается в систему общественного производства самим фактом своего существования и потому с самого начала не он существует для системы общественных отношений, а система существует для него. Это всегда имело место там и тогда, где и когда признавалась абсолютная ценность человеческой личности. Для системы же нужны частичные индивиды, особенно если сама система находится в процессе становления. Поэтому субъектность человека исторически относительна и определяется мерой развитости его деятельности и его сознания.

Исследование деятельностной сущности человека выводит философию на новый уровень его понимания. Исследование структуры деятельности, как она получила свое развитие в реальном историческом процессе становления человека, позволит углубить это понимание. И, наконец, если известные нам общественные периоды представляют собой узловую линию мер предыстории человечества, то, очевидно, что и деятельность, и сознание также должны иметь свои узловые линии мер, которые определяются в зависимости от того, в основе какого общественного периода они рассматриваются и какие специфические характеристики в этой связи они приобретают, какой опыт «быть человеком» накоплен людьми. Ведь спектр человеческой практики и деятельности, и сознания – это вся предшествующая история, модифицированная современным уровнем универсальности.

Список использованных источников:

1. Ильенков Э.В. Проблема идеального / Э.В.Ильенков // Вопросы философии. – 1979. – № 6. – С. 128-140.
2. Дубровский Д.И. Информация. Сознание. Мозг. / Д. И. Дубровский. – М.1980.

3. Донникова И. А. Культурогенная сущность социальной самоорганизации: [Монография] / Ирина Анатольевна Донникова. – Одесса : Печатный дом, 2011. – 280 с.

4. Ханжи В.Б. Парадигмы времени: от онтологического к антропологическому пониманию / В.Б. Ханжи. – Херсон : Гринь Д.С., 2014. – 360 с.

FINANCIAL MODEL OF THE UKRAINIAN HEALTHCARE SYSTEM REFORMATION

Borshch V. I.

*Odessa national I. I. Mechnikov university
(Odesa, Ukraine)*

One of the most important tasks, put before the Ukrainian society, is increasing of Ukrainian economical competitiveness and wellbeing of Ukrainian population. Hence, a lot of reforms in the different spheres of economic, social and legal policies are provided in the modern stage of Ukrainian development. By 2018, one of the most urgent reforms in Ukraine is the health care system's reformation.

Nowadays the complicated socio-economic, political and demographic changes are taking place in Ukraine. One of the most important priorities of Ukrainian state policy is the preservation and strengthening of the population's health on the basis of a healthy lifestyle formation and increasing the medical care's availability and quality for the population.

Despite the diversity of forms of medical care, today there is no country that would be fully satisfied with its own health care system [4]. Ukraine is no exception. For the entire formative period of Ukrainian independence its governance has been finding the best ways of the health care system improvement.

The following classification of the models of the health care system exists in the Health Economics: (1) national health model (Beveridge model), directed on the high-grade preventive and medical process, characterized by universal health care coverage of all citizens by a central government; (2) social insurance model (Bismarck model), grounded on the

comprehensive compulsory health insurance; (3) private insurance model, based on the out-pocket financing, characterized by employment-based or individual purchase of health insurance financed by individual and employer contributions [5, p. 26-30].

Ukrainian health care system was related to the Semashko health care system (administrative state model), as the most post-soviet health systems, characterized by the planned economy and centralized mechanism of administration and control. But nevertheless, in recent years corruption and bureaucracy was peculiar to this model; the profession of “physician” has long been not considered prestigious, due to the low level of salaries of specialists in this sphere. Thus, the old Ukrainian health care system has been shown its inability in the conditions of the market economy. So, one of the main issues of the modern reformation process is to decide this problems.

In accordance with the new concept of the health care reformation, starting from January, 1st, 2018, it will involve the following spheres of Ukrainian health care system: (1) an autonomization of medical institutions; (2) the rural health care; (3) the primary health care; (4) the secondary health care; (5) the tertiary health care; (6) e-Health.

For the realization of this concept, the National Health Service as the key element of medical reform must be founded. Its main functions are funding executing and contracting with medical institutions. Its head must be elected on a competitive basis, as the main responsible party of this medical reform [3].

In our view, another important part of reforming is the necessity of creation of hospital districts. The main reason for their creation is the provision of the qualitative intensive medical care for all Ukrainian population; this requires the number of served population about 200 thousand people, which allow the medical institutions to be provided by necessary equipment and staffed with qualified personnel.

The autonomization mechanism of all medical institutions is considered as the main financial and managerial tool of this reformation process and the essential condition of the adherence of institutions of the primary health care into it.

From 2018, all the medical institutions concluded the contract with National Health Service, will be financed under a new mode, i.e. they will

get annual fixed payment for the medical care for each patient, with whom the physicians of this institutions signed a contract. In accordance with the draft law № 6327 medical care is paid from the State budget [1]. At the primary level and in case of the emergency situation the state pays for 100 % of all the necessary treatment; it covers about 80 % of all appeals for medical care. At the secondary and tertiary levels the state guarantees 100 % of payment for medical care and other medical services, included into the list of treatment and defined by medical guaranties program.

In accordance with the reform, it is formed the *system of the national solidarity insurance*. Budget contributions are formed through the general tax system and accumulated in the treasury accounts; from them the National Health Service pays for medical service (fig. 1).

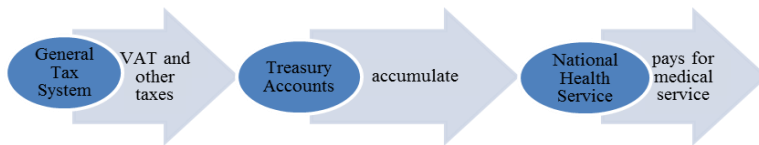

Fig. 1. Mechanism of payments for medical services in accordance with the concept of the medical reform

Source: Created by the author on the basis of the conducted researches.

But nevertheless, it is planned, that some medical services will be paid by patients (so-called “red service package”). All the medical services, gone beyond the bounders of the program of medical guarantees, are included to them (i.e. stomatological services or services of plastic surgery). Noncommercial utilities will be able to provide additional services at the uniform rates, which have been defined for the state program of medical guarantees. Private medical establishments will define independently tariffs for the additional services beyond the bounders of the contract with the National Health Service of Ukraine.

In accordance with the draft law № 6327 [1] there is a norm, in accordance with which the volume of the state budget funds for the state program of medical guarantees realization is annually determined as an amount not less than 5 % GDP in the Law of Ukraine “On the State Budget” (fig. 2 and 3).

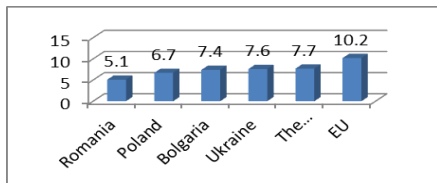

Fig. 2. Expenditures on the health care system in Ukraine in the comparison with other European countries, 2012

Source: The World Bank, 2012.

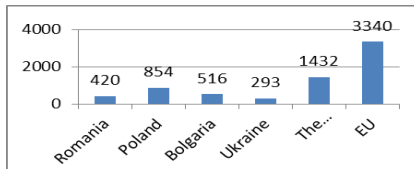

Fig. 3. Expenditures on the health care system in Ukraine per capita, in the comparison with other European countries, 2012

Source: The World Bank, 2012

Thus, in accordance with [2], (1) manager of medical institution, will get the freedom to manage the assets and finances, to create personnel policy, and to determine internal organizational structure of medical establishment; (2) manager of medical institution, will get the right to set salaries for the employees in the ways, not prohibited by law; (3) medical institutions are able to have its own bank account; (4) financing of the medical institutions is supported not by the breakdown of the costs, but on the basis of its own financial plan, which allows to manage the funds effectively; (5) medical institution has the right to consolidate with other establishments with the purpose of the functions redistribution among them and optimization of use of the material, human and financial resources; (6) medical institution has ability to hire the doctors, working as individual entrepreneurs, which are registered and have got the necessary license for the carrying out of economic activity in the medical sphere, under a refit contract. But nevertheless, noncommercial utility remains in ownership of the local communities.

Thus, we can conclude, that reformation of health care system is a complex process, covering all the spheres of system's functioning. It must be provided by constant regroupment of resources between all elements, stages and levels of medical care with the purpose of clinically productive and more cost-effective decision-making process of medical care provision. It must take into account fast-changing market of medical techniques and technologies, pharmaceutical market, and system of development of clinical practice.

References:

1. Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів : проект Закону України від 10.04.2017 р. № 6327 / Кабінет Міністрів України ; Комітет з питань охорони здоров'я. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61566. – Назва з титул. екрану.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я : Закон України від 6.04.2017 р. № 2002-VIII / Кабінет Міністрів України ; Комітет з питань охорони здоров'я. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2002-19>. – Назва з титул. екрану.
3. Офіційний сайт МОЗ України. [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу : <http://moz.gov.ua/article/news/viznachili-osnovni-kroki-vprovadzhenja-reformi> – Назва з екрану. – Дата публікації 17.10.2017. – Дата перегляду: 01.03.2018.
4. Щербиніна М. Б. Реформа системи охорони здоров'я України : проблеми сьогодення [Електронний ресурс] / М. Б. Щербиніна, І. Ю.Скирда // *Новости медицины и фармации*. – 2012. – № 4 (402). – Електрон. дані. – Режим доступу : http://www.mif-ua.com/archive/article_print/26830 – Назва з екрану. – Дата публікації 26.03.2012. – Дата перегляду: 01.03.2018.
5. Borshch V. I. Health Economics : methodological recommendations / V. I. Borshch. – Odessa national medical university, 2018. – 132 p.

**ВІД ІНКЛЮЗИВНОГО МІСТА – ДО ІНКЛЮЗИВНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

Голубович І. В.

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(м. Одеса, Україна)*

Тихомірова Ф. А.

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(м. Одеса, Україна)*

Багатогранною міждисциплінарною проблемою, безпосередньо пов'язаною з рівнем економічного, політичного, соціального розвитку людського суспільства, його культурою, освітою, мораллю, релігією є інвалідність. Історичне коріння цієї проблеми сягає в глибину тисячоліть, вона з'явилася майже з появою людського суспільства.

Літературні та філософські твори, міфологія, історичні матеріали засвідчують: у різні часи ставлення суспільства до людей з інвалідністю було неоднозначним, саме соціальні фактори протягом усієї історії були перешкодою для розвитку здібностей людей з інвалідністю і призводили до їхньої ізоляції. Огляд історичних етапів розвитку людської цивілізації свідчить, що уявлення про «інвалідність» еволюціонують, критерії її визначення зазнають змін і поступово переносяться із сфери життя окремого індивіда у сферу організації життєдіяльності самого суспільства. Інвалідність визначають як соціальну недостатність, пов'язану із порушенням здоров'я (захворюванням, травмою, фізичним дефектом) зі стійким розладом функцій організму, що призводить до обмеження життєдіяльності та необхідності соціального захисту.

Суспільство стає на позицію, що витоки «інвалідності» коріняться в самому суспільстві. «Інвалідність» – соціальне явище, а не медична проблема особи. Такий підхід – ознака демократичного, побудованого на гуманістичних позиціях та цінностях суспільства, що досягло високого рівня духовного і культурного розвитку. Отже, кожна людина має людську гідність, права і свободи за фактом свого народження. І будь-які відмінності, включаючи інвалідність, потребують просто сприйняття. Іноді не варто намагатись виправити, відкоригувати, але сприймати.

Політика багатьох держав стосовно людей з інвалідністю протягом століть була спрямована на одну ціль – зробити їх «непомітними» та приховати від упередженого суспільства. Перша і Друга світова війна істотно змінили ставлення мільйонів людей до цієї проблеми, з'явилися такі концепції, як інтеграція та включення людей з інвалідністю у нормальне життя суспільства, що відображали зростаюче розуміння потенційних можливостей осіб з інвалідністю.

Незважаючи на те, що з другої половини ХХ ст. у багатьох країнах світу відбувається впровадження нової концепції політики стосовно «інвалідності», яка спрямована на забезпечення повного дотримання прав людини на рівній основі та участі людей з інвалідністю у житті суспільства ця проблема немає свого остаточного розвитку у сфері соціальної політики багатьох держав і негативно впливає на умови життя великої кількості людей з вадами фізичного та психічного розвитку.

Соціальна політика багатьох європейських країн стосовно осіб з інвалідністю зазнала суттєвих змін. Ставлення до цієї соціальної групи людей, як до пацієнтів, якими необхідно лише опікуватися, і які не можуть долучатися до активного суспільного життя, змінилося на ставлення до них, як до повноправних членів суспільства, що мають рівні права з іншими громадянами країни.

Наприкінці 1960-х рр. у деяких країнах організації людей з інвалідністю почали розробляти нову концепцію «інвалідності». Ця концепція ґрунтувалась на тісному зв'язку між обмеженнями, яких зазнає людина з інвалідністю та структурою та характером середовища, що його оточує, а також відношенням населення до людей з інвалідністю.

Соціальна модель, на противагу медичній моделі «розглядає ваду здоров'я як соціальну проблему, а не як характеристику особистості», оскільки проблема створена непристосованістю оточення, включаючи ставлення до людей з особливими потребами та виробничі норми, архітектурну безбар'єрність і транспорт. Ця модель спрямована на зміни в суспільстві таким чином, щоб воно забезпечувало рівну участь своїх громадян у здійсненні своїх прав і надавало їм такі можливості.

Особливої уваги в демократичному суспільстві потребують громадяни з обмеженими фізичними можливостями, а тому ще однією з проблем, яку має вирішити суспільство і державна політика, є пошук інструментів соціальної та духовної реабілітації, спеціального навчання, адаптації та інтеграції в суспільство дітей і молоді з обмеженими фізичними можливостями.

В Україні, при формуванні державної соціальної політики стосовно людей з інвалідністю не враховують цих змін, надають пріоритетного значення «медичному», а не «соціальному» підходу до проблеми ключових питань щодо соціальної значущості створення доступного середовища для маломобільних груп населення. Зберігаються сегрегаційні тенденції в українському суспільстві щодо людей з фізичними, сенсорними та інтелектуальними порушеннями.

Практика доводить, що люди з інвалідністю досить часто стають жертвами дискримінації за ознакою інвалідності та соціальної ізоляції. Соціальна ізоляція можлива з багатьох причин, включаючи бідність, расизм, мовний бар'єр, недостатню активність і впевненість особи. У громадах із соціальною ізоляцією слабка соціальна взаємодія обмежує поширеність інформації про роботу, політичну діяльність та громадські події.

Більшість соціальних працівників вважають, що ізоляція у сільських місцевостях настільки ж велика (якщо не більша), як і в містах. Європейський Союз визнає соціальну ізоляцію як процес, за яким групи населення або окремі люди «виштовхуються» на узбіччя суспільства, не мають змоги повною мірою брати участь у суспільному житті внаслідок своєї бідності, відсутності базових знань і можливостей або в результаті дискримінації [3]. Наприклад, за певних обставин причиною сегрегації для них може бути недоступність громадського транспорту, що ускладнює, або робить неможливим пересування до державних установ, центрів з працевлаштування, медичних установ, освітнього, або розважального закладу, місця проведення тренінгу або роботи.

Особа з інвалідністю (а це не тільки людина в інвалідному візку, або в темних окулярах!) може зіткнутися з труднощами під час спроб влаштуватися на роботу не через свій стан, а через існування бар'єрів в середовищі, наприклад, таких, як громадський транспорт, яким не

можна скористатися, сходи в робочих приміщеннях, які ускладнюють доступ до них. Існує необхідність забезпечення таких осіб на рівні з іншими, до фізичного оточення, транспорту, інформації та спілкування, включаючи інформаційно-комунікаційні технології і системи, а також до інших об'єктів та послуг, відкритих для населення, як в міських, так і в сільських районах.

Включення та інтеграція — саме такий підхід. І якщо для цього є потреба у створенні певних умов, варто намагатись ці умови забезпечити.

Останнім часом актуалізується також процес реального включення дітей з особливостями психофізичного розвитку в активне суспільне життя. Інклюзія однаковою мірою необхідна для всіх членів суспільства.

Філософія інклюзії передбачає істотні зміни в культурі, практичній діяльності представників влади, базується на вірі в те, що кожна «особлива людина» має отримати освіту і житлові умови, які б якомога ближче відповідали нормальним. Життя і побут людей з особливими потребами мають бути якомога більше наближені до умов і стилю життя усієї громади.

Важливо створювати інклюзивне середовище в містах України для «особливих людей», засмученими елементарними проблемами з тротуарами та пандусами які хоч і є, однак далеко не всі споруджені за стандартами, а часто – «щоб були». Місцеві органи влади при плануванні будівельних об'єктів зобов'язані враховувати будівельні стандарти, що забезпечують архітектурну доступність для представників маломобільних груп. Але поняття «інклюзивне місто» набагато ширше, аніж просто безбар'єрне, доступне середовище, воно включає в себе рівні умови доступу до соціальних благ, розвиток співпраці та відповідальне урядування. Широко відоме висловлювання Миколи Кулеби, уповноваженого Президента України з прав дитини : «Інклюзія – це не про пандуси. Це про свідомість» [2].

Розроблений новий національний план на п'ять років з реалізації міжнародної конвенції ООН з прав дитини. Інклюзія там є важливим елементом усіх сфер суспільства, у тому числі, передбачає співпрацю з місцевими органами влади [1]. Для держави – створення таких умов, наскільки це можливо є позитивним обов'язком.

Необхідно удосконалення нормативної законодавчої бази, яка регулює питання доступності в Україні, ознайомлення з типовими рішеннями облаштування будівель та споруд під потреби людей з інвалідністю та принципами універсального дизайну забудови навколишнього середовища, засобів комунікації та інформації, продуктів і послуг.

Список використаних джерел:

1. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. За заг. редакцією Байди Л.Ю., Красюкової – Еннс О.В. / Кол. авторів: Байда Л.Ю., Красюкова – Еннс О.В., Буров СЮ., Азін В.О., Грибальський Я.В., Найда Ю.М. – К., 2012 – 216 с.

2. «Інклюзія — це не про пандуси». Про що говорили на форумі «Вчимося жити разом» [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://kharkiv.web2ua.com/inkluzija-ce-ne-pro-pandusi-pro-wo-govorili-na-forumi-vchimosja-zhiti-razom-5833/>

3. Осмоловська О. Ілюзія інклюзії [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainfo.org/blognews/1494363502-ilyuziya-inkluziyi.html>

PHARMACOECONOMICS AS A TOOL TO ENHANCE EFFICIENCY OF HEALTH CARE SERVICES

Zakritov D. O.

*Odessa national medical university
(Odesa, Ukraine)*

Today's cost-sensitive healthcare environment has created a competitive and challenging workplace for clinicians. Competition for diminishing resources has necessitated that the appraisal of healthcare goods and services extends beyond evaluations of safety and efficacy and considers the economic impact of these goods and services on the cost of healthcare. A challenge for healthcare professionals is to provide quality patient care while assuring an efficient use of resources. Defining the value of medicine is a common thread that unites today's healthcare practitioners. With serious concerns about rising medication costs and consistent pressure to decrease pharmacy expenditures and budgets, clinicians/prescribers, pharmacists, and other healthcare professionals must

answer the question, “What is the value of the pharmaceutical goods and services I provide?” *Pharmacoeconomics*, or the discipline of placing a value on drug therapy [1], evolved to answer that question.

Challenged to provide high-quality patient care in the least expensive way, clinicians have developed strategies aimed at containing costs. However, most of these strategies focus solely on determining the least expensive alternative rather than the alternative that represents the best value for the money. The “cheapest” alternative – with respect to drug acquisition cost – is not always the best value for patients, departments, institutions, and healthcare systems. Quality patient care must not be compromised while attempting to contain costs. The products and services delivered by today's healthcare professionals should demonstrate *pharmacoeconomic value* – that is, a balance of economic, humanistic, and clinical outcomes. Pharmacoeconomics can provide the systematic means for this quantification. This chapter discusses the principles and methods of pharmacoeconomics and how they can be applied to clinical pharmacy practice, and thereby how they can assist in the valuation of pharmacotherapy and other modalities of treatment in clinical practice.

Pharmacoeconomics identifies, measures, and compares the costs and consequences of drug therapy to health care systems and society. The perspective of a pharmacoeconomic evaluation is paramount because the study results will be highly dependent on the perspective selected. Health care costs can be categorized as direct medical, direct non medical, indirect non-medical, intangible, opportunity, and incremental costs. Economic, humanistic, and clinical outcomes should be considered and valued using pharmacoeconomic methods, to inform local decision making whenever possible. To compare various health care choices, economic valuation methods are used, including cost-minimization, cost-benefit, cost-effectiveness, and cost-utility analyses. These methods all provide the means to compare competing treatment options and are similar in the way they measure costs (dollar units). They differ, however, in their measurement of outcomes and expression of results. In today's health care settings, pharmacoeconomic methods can be applied for effective formulary management, individual patient treatment, medication policy determination, and resource allocation. When evaluating published pharmacoeconomic

studies, the following factors should be considered: study objective, study perspective, pharmacoeconomic method, study design, choice of interventions, costs and consequences, discounting, study results, sensitivity analysis, study conclusions, and sponsorship. Both the use of economic models and conducting pharmacoeconomic analyses on a local level can be useful and relevant sources of pharmacoeconomic data when rigorous methods are employed.

Pharmacoeconomics has been defined as the description and analysis of the cost of drug therapy to health care systems and society [2]. More specifically, pharmacoeconomic research is the process of identifying, measuring, and comparing the costs, risks, and benefits of programs, services, or therapies and determining which alternative produces the best health outcome for the resource invested [3]. For most practitioners, this translates into weighing the cost of providing a pharmacy product or service against the consequences (outcomes) realized by using the product or service to determine which alternative yields the optimal outcome per dollar spent. This information can assist clinical decision makers in choosing the most cost-effective treatment options [4].

Controversies with Pharmacoeconomic Literature. Over the years, the literature has highlighted the misuse of pharmacoeconomic terms, inconsistent reporting, and disagreement on the methods used for pharmacoeconomic analyses. Because pharmacoeconomics is still a fairly new discipline that lacks strong consensus with respect to its methods and technically appropriate applications, the disagreement between leading researchers in this field has been widespread and evident [7]. Unfortunately, this has led to some external skepticism, as well as the inability of clinicians to use the findings of these analyses as extensively as they could to inform their local decision making [6]. Creating and implementing a standardized system for conducting and reporting results of pharmacoeconomic analyses are critical to minimize or eliminate some of these controversies. A review of national guidelines for various countries was published and revealed some areas of emerging standardization [5]. Such a standardized system would enhance clinicians' and decision makers' comprehension of the available data, as well as provide increased assurance that the results reported are methodologically sound.

The principles and methods of pharmacoeconomics provide the means to quantify the value of pharmacotherapy through balancing costs and outcomes. Providing quality care with minimal resources is the future, and the future is here. By understanding the principles, methods, and application of pharmacoeconomics, healthcare professionals will be prepared to make better, more informed decisions regarding the use of pharmaceutical products and services – that is, decisions that ultimately represent the best interests of the patient, the healthcare system, and society.

References:

1. Sanchez L.A. Expanding the pharmacist's role in pharmacoeconomics : How and why? Pharmacoeconomics, 1994, № 5, pp. 367–375.
 2. Townsend R. J. Post-marketing drug research and development. Pharmacother, 1987.
 3. Drummond M., Smith G. T, Wells N. Economic Evaluation in the Development of Medicines. London : Office of Health Economics, 1988.
 4. Lee J. T, Sanchez L. A. Interpretation of “cost-effective” and soundness of economic evaluations in the pharmacy literature. Am J Hosp Pharm, 1991.
 5. American Diabetes Association. Diabetes Care, 2003, № 26, pp. 917–932.
 6. American Gastroenterological Association. Burden of Gastrointestinal Diseases. American Gastroenterological Association, 2001.
 7. Sanchez L. A., Lee J.T. Use and misuse of pharmacoeconomic terms. Top Hosp Pharm Manage, 1994, № 13, pp. 11–22.
-

ПАРАДИГМА МУЗИКОЦЕНТРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ: АНТРОПОЛОГІЧНІ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ВИМІРИ

Моцаренко К. В.

*Одеська національна музична академія імені А.В.Нежданової
(м. Одеса, Україна)*

Сучасна культура знаходиться у ситуації радикальної трансформації, пошуку нових парадигм цивілізаційного розвитку.

«Криза культури», чи радикальніше, «загибель культури», яку у різноманітних варіаціях діагностували видатні мислителі, діячі культури та мистецтва, з часів Ф. Ніцше та О. Шпенглера, є однією з найбільш усталених характеристик нашої доби. Музичне мистецтво, як і інші види мистецтва, відображає ці тенденції, відчуває їх вплив, проте воно не є лише пасивним об'єктом чи інструментом гри руйнівних та деструктивних для соціокультурного буття сил. Воно має потужний потенціал відповіді на сучасні загальні цивілізаційні виклики, конструктивного діалогу з ідеями «кінця часу композиторів» (В. Мартинов), занепаду музичної творчості і культури, що породжені концепціями «смерті Бога», «смерті людини», «кінця культури». І такий культуробудівний та антропорятівний потенціал безумовно має парадигма музикоцентричної культури, що у більш-менш артикульованому, експлікованому чи латентному, неявному, герметичному вигляді існує з давніх часів у теорії та філософії музики (музичному дискурсі) та у розмаїтті мистецьких музичних практик. Тому, дослідження сутності, змісту, структури, архітектоніки, смислової сфери музикоцентричної культури та принципу музикоцентричності, який є концептуальним центром означеної парадигми, постає актуальним науковим завданням для сучасного музикознавства та музичної антропології. Таке дослідження, безумовно, потребує міждисциплінарного діалогу мистецтвознавства, філософії, культурології тощо, де кожна з наук має власну спрямованість, тому особливу значущість в межах загальної теми набуває визначення та обґрунтування мистецтвознавчого ракурсу аналізу. Одним із проявів такої специфікації є проблематика музичного метажанру як базового принципу та усталеного способу створення музичних світів, своєїрідної музичної епістеми (якщо застосовувати дискурсивну модель М. Фуко), провідного жанру, що відображає в собі загальні семантичні властивості звичайних жанрів.

Музикоцентричність є ознакою будь-якої розвиненої культури. Індикатором прояву музикоцентричності та основою для її типології може виступати система жанрів, що виграють ключову роль у соціальному житті тої чи іншої епохи. Досліджуючи жанрові тенденції у музикоцентричних моделях, можна визначити ряд метажанрів – універсальних концептів, риси яких можна зустріти протягом всієї

світової музичної культури, а також виявити закономірності циклічного чергування певних метажанрів у відповідь на актуальні соціально-історичні умови епохи.

В сучасній українській музичній культурі таку загальноцивілізаційну, антропологічну і космологічну спрямованість має творчість відомого сучасного композитора Валентина Сильвестрова. Сутнісно важливо те, що він сам висловив свої погляди на музику як універсальний феномен культури у книгах «Дочекатися музики» та «ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ» [1, 2].

Традиційно музикознавство розглядає музику як відображення соціокультурних тенденцій та процесів певної історичної епохи. Позиція музикоцентризму в нашому розумінні дозволяє здійснити зміну ракурсу та наділити музику культуроформуючим, культуротворчим змістом. Музика в такому сенсі має певний пріоритет, автономію, парадигмальний статус для культури в цілому. Вона не лише відображає, а задає і передбачає можливі шляхи розвитку цивілізації. І такий потенціал має не лише абстрактна модель музикоцентричності, а також її втілення в конкретних музичних творах.

Парадигма музикоцентричності культури має розглядається у опозиції з протилежною смисловою конструкцією «кінець епохи композиторів» (В. Мартинова), «кінця музичного мистецтва» [3]. Можна запропонувати побудову різних варіантів типологій в контексті музикоцентричної парадигми. Серед них, наприклад: а) рух по спіралі – *musica mundana, musica divina, musica humana* (Н. О. Герасимова-Персидська), б) *musica post-humana* в контексті концептуальної моделі «пост людійності / постлюдяності» (В. Сильвестров). Має евристичний потенціал визначення опозиційних культурно-мистецьких настанов, які формують поле музикоцентричності: *Musicophilia* (О. Сакс) та музикофобія; музика як гуманізуючий чи репресивний інструмент; антропорятівний чи антропоруйнівний механізми музики.

Список використаних джерел:

1. Сильвестров В. Дочекатися музики. Лекції-бесіди. За матеріалами зустрічей організованих С. Пілютиковим/ В. Сильвестров. – К. : Дух і Літера, 2011. – 368 с.

2. Сильвестров В. ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ. Встречи с Валентином Сильвестровым. Сост. А. Вайсбанд, К. Сигов/ В. Сильвестров. – К. : Дух і Літера, 2012. – 408 с.

3. Мартынов В. Конец времени композиторов/ В. Мартынов. – М.: Русский путь, 2002. – 296 с.

МУЗЫКАЛЬНЫЙ КОСМИЗМ КАК ФЕНОМЕН ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО БЫТИЯ И КУЛЬТУРЫ

Русяева М. В.

*Одесская национальная музыкальная академия
имени А. В. Неждановой
(г. Одесса, Украина)*

Современная культура связана с попытками понять и представить феномен музыки в целом как причастный к универсуму человеческого бытия, то есть к Человеку как к космическому существу – а, через него, – к Космосу как к универсальному миропорядку. Подобные попытки ведут к новым смысловым концепциям музыки, к созданию принципиально нового типа музыкальной символики, к формированию такого феномена как музыкальный космизм. Указанные тенденции современной культуры еще не получили должного теоретического осмысления. Это обуславливает актуальность соответствующего исследования. Основная его цель – проанализировать музыкальный космизм как феномен культуры и человеческого бытия, показать его связь с космизмом как мировоззрением и религиозно-философским течением, выявить его сущность, основные черты и специфику.

Как же нам понимать музыкальный космизм? И как определяется космизм как таковой? Обратимся к современным интерпретациям, часто совершенно различным и даже противоположным. По мнению Р.Гальцевой (именно ей часто отдают «пальму терминологического первенства» в отношении «русского космизма»), космизм, продолжающий традиции натурфилософии, рассматривает Вселенную и человека как единую систему со своей регуляцией (гомеостазисом) и предполагающую разумное

преобразование космоса (К. Циолковский, А. Чижевский, В. Вернадский, отчасти Н. Федоров и П. Флоренский [7].

Российский философ Федор Гиренок, который сам себя обозначил одним из родоначальников термина „русский космизм”, трактует космизм как «религиозно-философское и естественнонаучное течение», которое в самостоятельном виде сложилось в России. Он выделяет в русском космизме две тенденции: органическую (теория биосферы и ноосферы В. Вернадского) и проективистскую (теории Н. Федорова и Н. Циолковского) [9,10]. Белорусская исследовательница Ольга Шубаро определяет космизм («русский космизм») как особый духовно-теоретический феномен, возникший в России в конце 19 – начале 20 вв.; как целостное социокультурное явление, ориентированное на синтетическое видение реальности и восприятие человека в качестве органичной части космического единства [18]. Как и Ф. Гиренок, исследовательница предлагает свою типологию направлений русского космизма: религиозно-философское, методологическо-философское и поэтически-художественное.

Л. В. Голованова и О. Д. Куракина выделяют такие направления русского космизма: естественнонаучное, религиозно-философское, софиологическое, теософское, мистическое, экзистенциально-эсхатологическое, проективное, активно-эволюционистское. Нас особенно будет интересовать такой выделенный исследовательницами тип, как музыкально-мистический [11]. У О. Д. Куракиной мы встречаем также важное для нас различие узкой и широкой трактовок русского космизма. Под узкой трактовкой исследовательница понимает отнесение к данному направлению только естественнонаучной школы «русских космистов» (Н.Ф.Федоров, К.Э.Циолковский, В.И.Вернадский, А.Л.Чижевский и т.д.). «Широкая трактовка» подразумевает русский космизм в качестве социокультурного феномена, включающего указанное «узкое» понимание. В основе «широкой трактовки», куда входит и интересующее нас «музыкальное» или «музыкально-мистическое» ответвление лежит, по мнению О. Д. Куракиной «теоантропокосмическое видение мира» [14, 15]. Учитывая и принимая в целом такой подход, мы не соглашаемся с предпринятым исследовательницей совмещением русского космизма с русской

культурой в целом, как космической по преимуществу, со ссылкой на бердяевский термин «православный космизм» [3]. Такая «сверхширокая трактовка» нам представляется неправомерной.

О.Д.Куракина со ссылкой на В. Зеньковского определяет русский космизм как «светлый космизм». Это дает нам повод предложить различать (а в последующих работах обосновать данное различие) «светлый космизм» и «темный космизм». В качестве предварительного замечания отметим, что достаточно много мыслителей и деятелей культуры писали о темных сторонах космизма, космической одержимости. Выдающийся православный богослов и философ Г.В.Флоровский пишет в «Путиях русского богословия» о «космическом соблазне», который испытывает творческая интеллигенция России в начале XX века, о «космической истоме» и обаянии «космических ритмов», за которыми вскрываются «худшие бездны» мира [19]. Не случайно в романе Т. Манна «Доктор Фаустус» одно из самых зрелых сочинений Адриана Леверкюна, отдавшего душу дьяволу, носит название «Космическая симфония». Приведем также позицию одного из самых выдающихся современных композиторов Валентина Сильвестрова, которого без преувеличения можно считать тонким и вдумчивым философом музыки. В одной из своих бесед, названных «Pro et contra» композитор говорит: «А вот эти претензии на глобальный охват <...>, - чтобы писать музыку земли, вселенной, музыку Сириуса – оно похоже на какую-то вещь, связанную с богословским выражением: «тьма внешняя» <...>. И эта «тьма внешняя» (там еще присутствует «зубовный скрежет») – это как раз увлечение космическим сознанием. <...> Но почему космическое тоже является злом для человека? Потому что оно его подавляет своей безграничностью и непостижимостью, таким образом, оно как бы для него становится космическим злом. Так вот мне кажется, что увлечение космическим сознанием <...> – это вот как раз и есть попадание во «тьму внешнюю, где человеку, по сути, делать просто нечего» [17, с. 134-135]. Различение «светлого» и «темного» космизма – тема, требующая отдельного серьезного размышления, здесь мы ее лишь только обозначаем.

А. Огурцов в противовес попыткам представить русский космизм как уникальное национальное явление подчеркивает, что

космизм – это отнюдь не только русский феномен. В каждой культуре он принимает специфическую конфигурацию и форму, создает собственное интеллектуальное поле. Исследователь не стремится предложить особую типологию, он критикует существующие за пестроту и непродуманность теоретических оснований: смешиваются основания, восходящие к сферам культуры (искусство, философия, литература) и к исходным философско-методологическим подходам (эволюционизм, эсхатологизм и т.д.). В целом он определяет космизм как стремление постичь Космос и выразить его в философских теориях, художественных и антропологических интуициях, в личном экзистенциальном опыте. А. С. Огурцов предлагает выделять 4 главных принципа космизма, которые мы также учитываем, систематизируя и обобщая основные черты данного мировоззренческого направления: а) принцип единства человека и Космоса (антропокосмизм), б) стремление постичь в целостной и нерасчлененной интуиции органическую целостность бытия – Космоса; в) экологичность, экологически ориентированное сознание и этика; г) онтологичность, учение о бытии в его разворачивании, ориентированное на постижение смысла человеческой жизни (См.: [16]).

Можно сделать вывод о том, что музыкальный космизм стал, с одной стороны, развитием такого сложного, противоречивого, многогранного явления как космизм, с другой стороны, результатом поиска нового универсального языка и символики в самой музыкальной культуре XX века. Глубокое изучение музыкального космизма еще предстоит осуществить. В качестве дальнейших исследовательских перспектив укажем на необходимость осуществить более детальную типологизацию его наиболее существенных черт, изучить специфику национальных версий. Чрезвычайно важно показать через язык, символику, приемы музыкального космизма изоморфизм различных языков культуры, их взаимодополнительность и фундаментальное единство.

Список использованных источников:

1.Абрамов М.А. Русский космизм: идея единства культуры и многоплановая реальность: автореферат диссертации на соискание

учёной степени доктора культурологии: Специальность 24.00.01 / Морд. гос. ун-т им. Н.П. Огарева. – Саранск, 2007. – 40 с.

2. Бердяев Н. А. Смысл творчества / Н.А. Бердяев. – М. : Правда, 1989. – 608 с.

3. Бердяев Н.А. О характере русской религиозной мысли XIX века / Н.А.Бердяев // Н.Бердяев о русской философии. – Свердловск: Издание Уральского университета, 1991. – С. 18–19.

4. Булгаков С. Н. Свет невечерний: созерцания и умозрения / С.Н.Булгаков. – М.: Республика, 1994. – 416 с.

5. Василенко Л.И. Космизм и эволюционизм в русской религиозно-философской традиции / Л.И.Василенко // Философия русского космизма / Сост. Огурцов А.П., Фесенкова Л.В. – М.: ИФ РАН, Фонд «Новое тысячелетие», 1996. – С. 290–301.

6. Гаврюшин Н.К. Из истории русского космизма / Н.К.Гаврюшин // Труды V и VI Чтений, посвященных разработке научного наследия и развитию творчества К.Э. Циолковского. – М., 1972. – С. 104-106.

7. Гальцева Р. Вернадский В.И. / Рената Александровна Гальцева // Философская энциклопедия. Гл. ред. Ф.В. Константинов. В 5 томах. Т. 5. – М.: Советская энциклопедия, 1970. – С. 624.

8. Гачева А. Г. Русский космизм и вопрос об искусстве / А.Г.Гачева // Философия бессмертия и воскрешения. По материалам VII Федоровских чтений. Вып. 2. – М.: Наследие, 1996. – С. 5 – 63.

9. Гиренок Ф. И. Космизм / Федор Иванович Гиренок // Новая философская энциклопедия в 4 т./ Ин-т философии РАН; Нац. обществ.- науч. Фонд; Предс. Научно-ред.совета В. С. Степин. Т. 2. – М.:Мысль, 2003. – С. 314.

10. Гиренок Ф.И. Русские космисты / Ф.И.Гиренок. – М.: Знание, 1990. – 61 с.

11. Голованов Л.В., Куракина О.Д. Космизм // Русская философия: Энциклопедия. Под общ. ред. М.А. Маслина. Сост. П.П. Апрышко, А.П. Поляков. - М., Алгоритм, 2007.

12. Емельянов Б. В., Савельева И. П. Музыкальный космизм России [Электронный ресурс] // София: Рукописный журнал Общества ревнителей русской философии. № 9 / Филос. фак. Урал. гос. ун-та;

Ред. Б. В. Емельянов. – Екатеринбург: Б. и., 2006. – 260 с. – Режим доступа: <http://www.eunnet.net/sofia/09-2006/text/0910.html>

13. История русской музыки: В 10-ти т. – М.: Музыка, 1997. – Т. 10: Конец XIX - начало XX века / А.А.Баева, С.Г.Зверева, Ю.В.Келдыш. - 542 с.

14. Куракина О.Д. Русский космизм как социокультурный феномен : Учеб. пособие / О.Д.Куракина. – М. : Изд-во МФТИ, 1993. – 183 с.

15. Куракина О.Д. Поэзия русского космизма: Космическая драма отвлеченных начал [Электронный ресурс] / Ольга Даниловна Куракина // Режим доступа: <http://cosmizm.ru/o-russkom-kosmizme/poeziya-russkogo-kosmizma/>

16. Огурцов А.П. Русский космизм (Обзор литературы и навигатор по сайтам Интернета) Электронный ресурс. / А.П. Огурцов // Vox. Электронный философский журнал. Вып. №4. - Май, 2008 – Режим доступа: <http://vox-journal.org/content/vox4-1 logurcov.pdf..>

17. "ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ. Встречи с Валентином Сильвестровым"/ Алла Вайсбанд, Константин Сигов (составители). – К.: «ДУХ І ЛІТЕРА», 2012. – 408 с.

18. Шубаро О. В. Космизм [Электронный ресурс] / Ольга Владимировна Шубаро // Новейший философский словарь. Научное издание. Главный научный редактор и составитель А. А. Грицанов. – М., Минск, 1999. – Режим доступа: <http://www.slovopedia.com/6/202/770660.html>.

19. Флоровский Г.В. Пути русского богословия. С предисл. прот. И.Мейендорфа / Г. В. Флоровский. – Париж: YMCA-PRESS, 1983. – 600 с.

**ADMINISTRATIVE AND LEGAL DIMENSION
OF MEDICAL REFORM IN UKRAINE**

Terzi O. O.

*Odessa National Medical University
(Odesa, Ukraine)*

The actuality of the medical reform in Ukraine is due to the need to change the system of free medical care for the population, to provide it with better and professional assistance, to pay the cost of drugs for budget funds, etc. The mentioned problem with the purpose of a thorough analysis of the content and directions of the ways of reform, elimination of miscalculations and shortcomings, and the improvement of certain aspects of such activity are actively investigated by politicians, physicians, scientists, the public, namely: O. Goncharova, P.Kovtonyuk, E.Komarovsky, R.Lebid, S.Staryh, E.Novitsky, O.Petrenko and others. However, lawyers still do not pay enough attention to the administrative innovations of the reform, which actualizes the need for their consideration.

In this context, it should be considered the expediency and optimality of the resolution of such issues of medical reform as the status of authorized bodies, the procedure for the provision of medical services after the conclusion of the contract on medical care under the program of medical guarantees, their payment for the developed tariffs, the organization of the electronic health system, implementation control over observance of the legislation on reforming the medical sphere.

First of all, we note that the analysis of the adopted Law of Ukraine No. 2168-VIII "On State Financial Guarantees of Medical Care of the Population" indicates that it regulates only the basic principles of medical reform, and certain legal norms are specified by the by-laws (Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1077 " On the Supervisory Board of the Health Care Establishment and the Modification of the Standard Form of a Contract with the Head of the State and Communal Healthcare Establishments "and the Order of the Ministry of Health of Ukraine No. 1597" On the Establishment of a State Signature "Electronic Health"). The novelty of the goals and objectives set is ambiguous as a result of the lack of a legal, economic, information base. The main discussion is about the separation of the narrow specialists from the primary level of medical care,

the quality of the training of family doctors, the intolerability of the medical insurance mechanism, the effectiveness of the electronic healthcare system through which it is intended to monitor the funds allocated to patients and prevent abuse in the medical sector.

It is worth noting the following organizational aspects of the implementation of the reform, such as: predicting the functions of the Authorized Agency on monitoring, analyzing and forecasting the population in medical services and medicines; development and implementation of medical guarantees; implementation of measures ensuring control over the targeted and effective use of funds for them; creation to ensure transparency and public control over its activities of the Council of Public Control; introduction of a system of medical services contracts; the mechanism of full or partial reimbursement to business entities engaged in retail trade in medicinal products, the cost of medicinal products released to the patient on the basis of a prescription, at the expense of the State Budget of Ukraine (reimbursement) [1]; Establishment of the State Enterprise "Electronic Health" to promote the implementation of state policy in the sphere of sanitary and epidemiological well-being of the population [2].

Thus, in Ukraine, for the first time, medical reform is being implemented, which involves changing the essence of leadership and management, raising the quality and level of organizational and professional provision of the process of providing medical services to the population and protecting its health. Financial guarantees at the primary level of medical care have been introduced since January 2018. The next stages of the implementation of medical reform are planned to be implemented in 2018 - 2019, during which time pilot projects will be implemented for the corresponding types of medical services, individual health care institutions, inhabited points or regions. It is planned that from 1.01/2020, the medical reform will be fully operational at all levels and throughout Ukraine.

References:

1. About state financial guarantees of medical care of the population: Law of Ukraine dated 19.10.2017 № 2168-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2168-19>
2. About the formation of the State Enterprise "Electronic Health": Order of the Ministry of Health of Ukraine No. 1597, December 14, 2017 URL: <https://www.apteka.ua/article/438909>

Чижевська А. В.

Одеський національний медичний університет

(м. Одеса, Україна)

Здоров'я – це найважливіший аспект життєдіяльності не лише кожної конкретної людини, а й громади у цілому; міра добробуту держави. Тому питання підвищення його показників є актуальною проблемою сьогодення. Невід'ємною складовою суспільного здоров'я є здоровий спосіб життя. Розуміння взаємозв'язку між ними та вміння коректно оперувати відомостями з питань охорони здоров'я відображає медичну культуру населення.

Зробимо спробу здійснити пошук інформації для обґрунтування впливу громадської свідомості на активне довголіття нації та механізмів її формування в сучасних умовах. Відповідне дослідження базується на систематичному огляді існуючої вітчизняної та іноземної літератури з питань актуальності медичної грамотності.

За даними проведеного бібліографічного пошуку, медична свідомість населення є фундаментальною основою всіх зусиль по досягненню здоров'я і благополуччя в сучасному суспільстві [4, с. v]. Цей термін відображає рівень володіння знаннями та навиками, необхідними для розуміння інформації, пов'язаної зі здоров'ям [3, с. 58]. В умовах інформаційного вибуху, як лікарі, так і пацієнти, постійно стикаються з помилковими даними стосовно медичної галузі, що мають комерційний підтекст та несуть загрозу здоров'ю, особливо для осіб з низькою медико-санітарною грамотністю. Переорієнтація фокусу системи охорони здоров'я України від політики лікування до політики зміцнення та збереження здоров'я і запобігання захворювань, потребує змінити не тільки державні підходи, а й свідомість кожної людини. Для чого необхідно поширювати знання та правдиву інформацію, у тому числі про медичні послуги, які потрібні щоб зберегти здоров'я [2]. Люди з обмеженою грамотністю мають менше знань про здоров'я, доступ до профілактичних послуг, погані навички самоконтролю. Компетентність в цих питаннях формує поведінку людей, їх вибір, і благополуччя [1, с. 75].

Рівень та якість медичної культури відіграє значну роль у процесі формування здорового суспільства, особливо в умовах комунікаційного середовища. Надмірний об'єм інформації, що потрапляє з ненадійних джерел та рекламних роликів, націлений першочергово не на потребу споживача, а на збут продукції, що в свою чергу негативно впливає на громадське здоров'я. В Україні оригінальні дослідження з цього питання не проводились, залишаються досі мало опрацьованими критерії оцінки медичної свідомості і тому ця тема потребує більш детального розгляду та вивчення.

Список використаних джерел:

1. Амлаев К.Р. Медицинская грамотность (компетентность): состояние проблемы, способы оценки, методики повышения грамотности населения в вопросах здоровья / К.Р.Амлаев, В.Н.Муравьева, А.А.Койчужев, Г.Ю.Уткина // Медицинский вестник Северного Кавказа, № 4. – 2012. – С. 75–79.
2. Сивак О.В. Громадське здоров'я: як його реформувати / О.В.Сивак // Міністерство охорони здоров'я України. – 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://moz.gov.ua/article/news/scho-take-gromadske-zdorovja>
3. Сырцова Л.Е. Грамотность в вопросах здоровья: содержание понятия / Л.Е. Сырцова, Ю.Е. Абросимова, М.В. Лопатина // Профилактическая медицина. — 2016. — Т. 19. — №. 2. — С. 58-63. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://www.mediasphera.ru/issues/profilakticheskaya-meditsina/2016/2/downloads/ru/102305-49482015029>
4. Kickbusch I. Санитарная грамотность. Убедительные факты / Iona Kickbusch, Jürgen M. Pelikan, Franklin Apfel, Agis D. Tsouros // Европейское региональное бюро Всемирной организации здравоохранения. – 2014. – vii + с. 91. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0010/254377/Health_Literacy_RU_web.pdf

**ОСНОВЫ ДУХОВНОЙ ЦЕЛОСТНОСТИ
В ИСТОРИКО-ТЕМПОРАЛЬНОМ РАКУРСЕ**

Шевчук Е. Н.

*Национальный университет «Одесская морская академия»
(г. Одесса, Украина)*

При всем многообразии интересов, подходов, методологий да и самих тем, проблем, вопросов, обсуждаемых сегодня, можно заметить, что зачастую их объединяют духовные искания: поиски оснований духовной целостности, причин изменений системы базовых ценностей.

Как правило, за такой переоценкой традиционных ценностей стоит веление времени и тех конкретных условий, которые его характеризуют. В рамках темпорально-исторического анализа представляется целесообразным обращение к феномену духовности – духовной целостности, духовному развитию, в качестве универсальной «меры» человека, раскрывающей эволюцию его внутреннего мира.

В связи с этим, следует заметить, что в определении духовности существует ряд теоретико-методологических проблем, и, прежде всего, отсутствие четкого определения понятия духа и его производных. Многие философы расходятся во мнениях о сущности духовности, содержание которой, подобно понятию «культура», является слишком широким, чтобы можно было бы дать однозначное определение [1, с. 103]. Ещё одна сложность сопоставления разных временных периодов состоит в том, что ретроспекция в любом случае окажется неполной, поскольку неизбежно будет нечто упущено из виду. Вероятно и то, что многое, значительное для свидетелей прошлых событий, кажется несущественным для нас, отодвинутых от них на тысячи лет. [2, с.14-15]. И все же, именно дистанцируемость во времени позволяет видеть даже более сущностно то, что подверглось отбору с позиций современников.

Каковы же фундаментальные измерения оснований духовной целостности во временных рубежах и особенности современных трансформаций в сфере духовного?

Если рассматривать начало новой эры, то, безусловно, наиболее знаковым событием стало возникновение монотеистической религии – христианства как исторической вехи между языческим и

постязыческим временем [3]. Распятый Христос – это образная жертва отвергаемого язычества и надежда на возрождение и спасение нового человека, заявившего о вере в справедливость, равенство и братство на Земле. Неслучайно А.А. Гусейнов относит Христа к великим моралистам [4], заложившим основы новой духовной целостности. Религиозный характер этого события не должен закрывать от светского мира того важнейшего для истории человечества факта, что люди сделали попытку выйти на новый виток развития нравственности в канун перехода от античности к раннему средневековью.

Наиболее заметным событием тысячу лет спустя стало крещение Киевской Руси как важного рубежа в синтезе Европы и Азии [5]. Тем самым христианская цивилизация существенно продвинулась на Восток и сделала серьезный шаг для своего дальнейшего распространения в остальные регионы мира. Здесь религия снова выступила эвфимической формой распространения новой системы ценностей как предтечи нового типа общественных отношений.

Своеобразие же и сложность формирования новой системы ценностей и оснований духовной целостности на рубеже второго и третьего тысячелетий состоит в том, что этот процесс детерминирован целым рядом факторов, которые оставались прежде на периферии сознания. Прежде всего, формирование происходит не в религиозной, а в светской форме, и доминирующую роль в этом процессе играют научное знание и философия. Религия также участвует в смене ценностных ориентиров, но уже не в качестве лидера, как это было ранее. [6]. Главная причина такой инверсии заключается в самой специфике переживаемой обществом эпохи, которая не случайно получила название эпохи глобальных проблем человечества.

Если прежде необходимость смены системы ценностей диктовалась, преимущественно социальными проблемами, и только затем проявлялись как второстепенные метасоциальные, то в настоящее время на первый план выступают такие проблемы, которые ранее находились «вне общества» и поэтому не воспринимались людьми как императивные. Именно такими являются все глобальные проблемы современности, которые, в свою очередь, сходятся к одной критической точке развития цивилизации: ограниченным возможностям биосферы в обеспечении аномальных для нее темпов и

масштабов развития цивилизации, ускоряемых научно-техническим прогрессом. Настало время исследовать возможности биосферы с тем, чтобы привести в соответствие с ними параметры своего социального развития, – установить своего рода социальные лимиты биосферосовместимости» [7, с. 67].

Очевидно, столь сложная задача разрешима только средствами научного знания, при условии привлечения самых передовых направлений всех наук, от естественных наук до социальных [8]. Однако задача настолько сложна, что даже одного сциентистского подхода явно недостаточно, поскольку главной трудностью в переходе на биосферодопустимый путь развития является современный человек, сложившийся в условиях инфинитивной культуры с присущим ей антропоцентризмом в самом его экстремальном виде.

Современные достижения науки, высокие технологии никак не повлияли на нравственные качества людей. Сила компьютерного века угрожающе соединилась с моралью каменного века. В конце XX века человек, как две тысячи лет тому назад, не задумываясь, прибегает к насилию, используя при этом достижения научно-технического прогресса. Кризис современной цивилизации обязан своим появлением экологическому невежеству человека, а точнее – противоречию между его недостаточно развитыми нравственными качествами и необычайно возросшими интеллектуально-технологическими возможностями изменить окружающий мир [9]. Это – общий кризис ценностного сознания, отстающего от вызовов времени, одно из фундаментальных противоречий, с которым столкнулось человечество на пути к устойчивому развитию. Его проявления свойственны как элите, так и массам, поскольку для большинства будущее воспринимается скорее отстранено и даже фаталистически.

Важно выделить авторитетное мнение А. Печчеи о том, что решение экологических проблем невозможно без развития у человека «человеческих качеств» [10, с. 8]. При этом необходимо разработать механизм духовно-нравственного обновления общества и человека XXI века. Именно это положение можно считать одним из важнейших результатов современных исследований [11]. В таком случае, сам человек как субъект исторического процесса предстает в новом качестве – с новой смысловой основой и в новом культурно-

мировоззренческом контексте. Он является связующим звеном в системе «общество – природа». Именно от его внутренних качеств зависит решение экологических проблем.

Вывод очевиден: чтобы оградить мир от воспроизводства «одномерного человека», необходимо трансформировать внутренний мир человека, его культуру и миропонимание, а точнее – формировать человека экологичного с новыми личностными качествами. Следовательно, необходима новая философия жизнисбережения, направленная на духовно-нравственное обновление человека и тотальную экологизацию всей его жизнедеятельности.

Существенные изменения необходимы и в религиозном миропонимании, которое изначально сложилось как антропоцентричное в теологической и культовой сферах. Даже божественное начало представлено во всех конфессиях слишком антропоморфно. Лишь в буддизме это выражено не столь сильно. Следовательно, религия во всех ее состояниях должна существенно преобразоваться, чтобы начать более активно «работать» на экологический императив.

Данное обстоятельство фокусирует решение глобальных проблем цивилизации на конкретном человеке, его духовном содержании. Решение этих проблем составит основное содержание следующего столетия. В связи с этим уместно вспомнить слова известного педагога В. А. Сухомлинского о том, что «век математики слышишь на каждом шагу, век электроники, век космоса... Все эти выражения не отражают сущности того, что происходит в наше время. Мир вступает в век человека – вот что главное» [12, с. 74]. Отсюда с необходимостью следует, что именно духовность является тем человеческим качеством, которое поможет выжить современной цивилизации.

Следует особо подчеркнуть, что, с одной стороны, употребление слов «экологический» в отношении человека еще не достаточно, чтобы он изменился. Для такого понимания должны произойти духовные изменения в человеке, от чего зависит судьба не только его самого, но и всего мира. С другой стороны, в науке вплоть до конца XX века использовались различные понятия: человек разумный, человек

играющий, человек труда, человек моральный, которые абсолютизировали определенные функции человека.

Использование понятия «человек духовный» означает не отказ от прежних формулировок, а наполнение их новым содержанием, которое соответствует новому общепланетарному статусу человека. В этом определении сделан акцент на изменение духовно-нравственного содержания человека, его отношения к природе и своему месту в мироздании. Отсюда с необходимостью следует, что именно духовность является тем человеческим качеством, которое поможет выжить современной цивилизации.

Список использованных источников:

1. Кудашов В. И. Проблема понимания духовности / В.И.Кудашов // Сибирское медицинское обозрение, 2013. – С. 103 – 107.
2. Гаас Т. П., Коннова С. М. Понятие духовности в контексте философии культуры / Т. П. Гаас, С. М. Коннова // Вестник Оренбургского университета – №1 (150) /январь 2013. – С. 14 – 21.
3. Історія церкви / Пер.с франц. – Львів, 2000. – 298 с.
4. Гусейнов А. А. Иисус Христос: любите врагов ваших / А. А. Гусейнов // Великие моралисты. – М., 1995. – С. 86 – 120.
5. Федів Ю. О., Мозгова Н. Г. Історія української філософії / Ю.О. Федів, Н. Г. Мозгова– К., 2000. – 512 с.
6. Православие и экология / Сост., коммент. и послесл. В.Л.Шленов, Л.Г. Петрушина. – М., 1999. – 439 с.
7. Гирусов Э. В. Основы социальной экологии / Э. В. Гирусов. – М., 1992. – 168 с.
8. Субетто А. И. Ноосферные основания непрерывного образования в XXI веке [Электронный ресурс] / А. И. Субетто // Непрерывное образование: XXI век. Научный электронный журнал. – Петрозаводский гос. ун-т. – Выпуск 2 (14). – Summer, 2016. – <http://ИИ21.petsu.ru/journal/article.php?id=3104>
9. Кисильов М. М., Канак Ф. М. Національне буття серед екологічних реалій / М. М. Кисильов, Ф. М. Канак. – К.,Тандем, 2000. – 318 с.
10. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи. – 2 изд., М., 1985. – 312 с.

11. Донникова И. А. Коэволюция общества и природы как самоорганизация человека в культуре / И.А. Донникова // Новая парадигма: [журнал научных работ] гол. ред. В.П. Бех; Нац. Пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Творче об'єднання «Нова парадигма» – Вип. 99 – К., Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 35–45.

12. Сухомлинский В. А. Хрестоматия по этике / В. А. Сухомлинский.– М.: Педагогика, 1990. – 303 с.

ЛЮДИНА – ПСИХІКА – ЗДОРОВ'Я

**БОЛЬНИЧНАЯ КЛОУНАДА В УКРАИНЕ:
ИННОВАЦИОННЫЙ РЕАБИЛИТАЦИОННЫЙ ПРОЕКТ И
НАПРАВЛЕНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ**

Грида Т. В.

*Общественная организация
«Харьковский Фонд Психологических Исследований»,
проект НитанDoc (Варшава)
(г. Харьков, Украина)*

Шевченко Н. А.

*Благотворительный проект «Больничная клоунада в Харькове»
(г. Харьков, Украина)*

Больничная клоунада впервые появилась в США более 30 лет назад и распространилась по всему миру, в последнее время она становится объектом междисциплинарных исследований [1; 2; 6].

В Украине больничная клоунада находится в процессе становления и развития. Волонтерское движение «Доктор клоун» в Украине набирает силу. Некоммерческие общественные организации созданы в Киеве, Ровно, Запорожье, Днепре, Одессе, работают волонтеры Николаева и многих других городов [5]. Первопроходцами медицинской клоунады в Киеве стали Мария Гавриловская и Элина Петрова, а в Ровно — Корней Демидок и Тарас Обоиста.

В Харькове с 2002 года существует общественная организация «Харьковский фонд психологических исследований», которая ставит своей целью популяризацию психологических знаний для улучшения качества жизни людей и гуманизации различных систем в обществе. Мы в своей психологической практике часто встречаемся с последствием воздействия достаточно агрессивного воздействия медицинских манипуляций и пребывания детей в стационарах больниц. У детей сильно меняется поведение либо в сторону агрессивных проявлений, либо в сторону демонстрации тревожности по отношению к родителям и близким, другим взрослым и сверстникам [1]. Мы задались вопросами о том, как можно было бы

снизить все эти последствия и явные признаки психологической травматизации [3].

В 2013 году мы узнали о больничной клоунаде, как эффективной форме психологической и социальной реабилитации в больницах и хосписах. 1 апреля 2013 года официальная дата начала проекта «Больничные клоуны в Харькове» ОО «ХФПИ». В мае 2013 уже были приглашены более опытные больничные клоуны «Червоні носи» из г. Ровно для проведения ознакомительного семинара для первой команды желающих волонтеров Харькова.

С 30 декабря 2013 года Больничные клоуны Харькова установили регулярное посещение в Гематологическом отделении Харьковской детской городской больницы №16. Серьезные диагнозы с угрозой для жизни детей – это большой уровень стресса для всей семьи. Началась новая эпоха работы, проб, побед и ошибок.

В июне 2014 года в Харьков хлынул поток переселенцев из Луганской и Донецкой областей. Больничные клоуны не могли остаться в стороне от этой проблемы, ведь больничная клоунада успешно используется в лагерях беженцев в различных странах для снятия эмоционального напряжения у детей и взрослых. Нами были созданы специальные интерактивные спектакли «Друзья», «Компомонстр», «Потеряшки» с использованием принципа терапевтической сказки. В спектаклях используются психологические игры, которые помогают «отыграть» негативные чувства в безопасной атмосфере, приобрести навыки саморегуляции, модель нового конструктивного поведения, помочь друзьям-клоунам преодолеть трудности и научиться самим получать помощь, вернуть обычный позитивный эмоциональный фон. Эти спектакли были показаны нами в местах локализации переселенцев в Харькове и Харьковской, Донецкой областях, в работе с детьми из «серой зоны» с. Золотого Донецкой обл. в 2016 г.

В начале 2016 года мы начали исследовать тему работы больничных клоунов с детьми с особыми потребностями на базе специализированного дома ребенка №1. Оказалось, что взаимодействие с такими детьми требует особенной работы больничного клоуна. Часто контакт с таким ребенком затруднен из-за отсутствия слуха или нарушений зрения, или очень сильной

эмоциональной возбудимости, отсутствия скоординированности движений, отставания развития речи. В классическом варианте больничная клоунада была менее применима, чем в больницах, акцент был сделан на взаимодействие в малых группах детей с родителями, где использовались больше коррекционные игры, арт-терапия, сенсорные игры. Участие в занятиях помогало мамам и опекунам получить эмоциональную разгрузку в результате участия в совместных играх. Позитивный настрой родительской фигуры очень сильно отражается на эмоциональном состоянии ребенка с особыми потребностями в силу его сильной зависимости от ухаживающей фигуры. Родители отмечали, что дети после занятий были более спокойные, демонстрировали хороший аппетит, в большей степени повторяли движения за мамами, чем во время обычных коррекционных занятий с педагогами.

В 2017 году в апреле мы пригласили больничного клоуна с большим опытом работы с детьми с особыми потребностями из Беларуси – Инну Одарченко. Мы дополнили свой опыт принципами и играми из орфпедагогике. С января 2018 г. работа в Специализированном доме ребенка выделилась в отдельный проект «Доктор Посміхайко» и часть волонтеров выбрали развитие и углубление в изучении работы именно с этой категорией пациентов.

Сентябрь 2017 года ознаменовался также сотрудничеством с детским отделением Института патологии позвоночника и суставов имени М.И. Ситенко. Во многих странах существует больничная клоунада на официальном уровне. Устоявшаяся отечественная медицинская система, намертво скрепленная ржавчиной предрассудков, не всегда готова впустить в мир белых халатов, где царит культ науки и беспристрастности, разноцветных клоунов. Для нас стало новым позитивным опытом то, что заинтересованные прогрессивные доктора – заведующий отделением, профессор С.А.Хмызов и хирург-травматолог А.В.Пашенко, пригласили нас к сотрудничеству, глубоко понимая смысл и важность нашей работы с детьми. Атмосфера доверия и принятия произвела на нас неизгладимое впечатление и вдохновила на новые эксперименты. Мы начали пробовать работать при проведении медицинских манипуляций.

В апреле 2018 года больничные клоуны начали посещать неврологическое отделение Харьковской городской детской больницы № 5, в мае – детский хоспис. Проблема предоставления паллиативной помощи становится все более актуальной для детей. В 2017 году в Харькове был открыт детский хоспис. В мае 2018 года Больничные клоуны Харькова начали сотрудничество с этим учреждением. Они помогают детям бороться с тяжелыми заболеваниями, поддержку здесь получают и родители, которые также нуждаются в обучении заботе о своих больных малышах.

Постепенно команда больничных клоунов росла и к концу 2017 года она насчитывала 25 человек, а количество выходов в больницы составляло около 40 в месяц. Интересно, что из первой группы в 16 человек до сих пор активно работают 3 больничных клоуна — психологи и педагоги Апельсинка, Няша, Ёжка. Наша организация постоянно занимается развитием компетенции больничных клоунов. Три раза в год мы приглашаем наших более опытных коллег из других регионов Украины и ближнего зарубежья для обмена опытом в больничной клоунаде. Дважды в месяц проходят тренинги и отработка шаблонов работы под руководством опытных психологов и больничных клоунов. Один раз в год в Киев по приглашению БФ «Запорука» приезжает Роберто Микьелон, руководитель организации LILT Giocare in Corsia больничных клоунов в г. Тревизо. Очень интересен его опыт организации работы в одной больнице. В этой организации в качестве волонтеров участвуют порядка 150 человек. Перед тем как прийти в больницу, они проходят обучение по программе итальянского клоуна Роберто.

После получения доступа со стороны тренера, волонтеры приходят в больницы один раз в месяц на целый день и занимаются разными видами организации досуга детей. Кто-то читает сказки, кто-то занимается рукоделием, кто-то просматривает с детьми детские фильмы и потом обсуждает, кто-то работает больничным клоуном. При этом строго соблюдаются техника безопасности от эмоционального выгорания. Для профилактики эмоционального выгорания в харьковской группе раз месяц проводятся супервизии для больничных клоунов, где ребята могут в спокойной поддерживающей обстановке более осознанно прожить трудные случаи в работе.

Очень важно, что в европейских странах быть волонтером естественно, престижно и даже модно, у итальянцев странно не быть волонтером. Такое отношение пока сильно отличается, к сожалению, от отношения к волонтерам в Украине. У нас часто спрашивают: «А сколько вам за это платят? А зачем вам это надо?». Нам за это не платят. Делаем это по велению души. Волонтеры получают возможность получить новые знания, реализовать свою потребность помогать и прожить опыт эмоциональной человеческой близости, быть полезным обществу. Но больничные клоуны Украины не сдаются и делают все, чтобы этот мировой проект развивался в нашей стране, и медицинская клоунада стала одной из профессий [4]. Перед нами много задач – ознакомление с новыми направлениями больничной клоунады, поиск талантливых людей, которые хотели бы развиваться как больничные клоуны, обучение волонтеров, установление контактов и получение доступа к работе в стационарах детских больниц.

Список использованных источников:

1. Галаева К.С. Анализ эффектов больничной клоунады как способа реабилитации в условиях стационара [Электронный ресурс] / К.С.Галаева, Е.М.Иванова // Молодой ученый. – 2018. – №1.1. – С. 10-12. — Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/187/47688/>
2. Гурьева Е. С. Теоретические аспекты больничной клоунады – анализ отечественной и зарубежной литературы / Е.С.Гурьева // Казанский педагогический журнал. – 2016. – С. 139-141.
3. Долженкова М.И. Больничная клоунада в структуре технологий социокультурной реабилитации / М.И.Долженкова // Вестник Тамбовского университета. Серия Гуманитарные науки. – 2016. – №7-8 (159-160). – С.84-94.
4. Седов К. Больничные клоуны: от волонтерства к профессии... / К. Седов. – М. : АНО «Больничные клоуны», 2014. – 56 с
5. Тихомірова Ф.А. Життя навчить сміятися крізь сльози (сміх у стінах лікарні) / Ф.А.Тихомірова // Докса. Збірник наук. праць з філософії та філології. – Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2016. – Вип. 25. – С. 171-194.

6. Уракова Е.С. Больничные клоуны: игра или профессия? / Е.С.Уракова, К.С.Седов // Российский журнал детской гематологии и онкологии. – 2015. – С. 61-64.

ВПРОВАДЖЕННЯ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В ДІЯЛЬНОСТІ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ НА ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ

Добрєва О. О.

*Одеський національний медичний університет
(м.Одеса, Україна)*

У 2000 році були опубліковані дані про те, що 98 000 людей в США щорічно вмирають в результаті медичних помилок, багато з яких можна було б уникнути ще на первинному рівні [3]. Саме тому, впровадження інноваційного методу оцінки ефективності ризик-менеджменту в роботі сімейного лікаря, має бути націлене на підвищення якості медичних послуг населенню, на підставі рекомендацій міжнародного стандарту ISO 9001:2015.

На нашу думку, в своїй діяльності сімейний лікар більше інших, в силу специфіки своєї діяльності, у нових умовах реформування всієї системи охорони здоров'я України, стикається з групою негативних факторів (ризиків) медичного (розвиток небажаних реакцій лікарських препаратів; ускладнень захворювань; несприятливих наслідків тощо), соціально-політичного, управлінського, фінансово-економічного, матеріально-технічного та побутового характеру. Дана сукупність факторів беззаперечно призводить до формування умов, при яких можливі медичні помилки, що, в свою чергу, збільшує витрати на охорону здоров'я як з бюджету країни, регіонів міст та сіл, так і з сімейних бюджетів пацієнтів [5]. Ці дані лягли в основу розвитку нового напрямку в організації охорони здоров'я – ризик-менеджменту в діяльності сімейних лікарів первинної ланки медико-санітарної допомоги.

Розглянемо стан проведення всебічного аналізу даних про вплив ризик-факторів на поширеність, характер і типологію медичних помилок в діяльності сімейного лікаря.

Зауважимо, що дослідження базується на системному огляді і аналізі існуючої вітчизняної та іноземної літератури з питань актуальності впровадження ризик-менеджменту в діяльність сімейного лікаря, на проведенні анкетування сімейних лікарів, їх пацієнтів, аналізі отриманих даних для виявлення найбільш поширених ризик-факторів, рівня їх негативного впливу.

Безпека пацієнта, за даними бібліографічного пошуку, для Всесвітньої організації охорони здоров'я розглядається як найважливіша задача громадського здоров'я [4, с. 7].

Літературні дані вказують на широку поширеність медичних помилок. У Північній Америці медичні помилки є п'ятою за поширеністю причиною смерті пацієнтів. У Гарвардському дослідженні було показано, що у 3,7% госпіталізованих пацієнтів під час перебування в лікарні траплялися ті чи інші медичні помилки, які призводили або до заподіяння шкоди здоров'ю, або до збільшення тривалості лікування, причому причиною 28% помилок виявився саме людський фактор на первинному рівні [2, с. 54].

Саме тому, ми вважаємо, що одним із шляхів підвищення ефективності і якості надання медичної допомоги на рівні сімейного лікаря може стати впровадження інноваційної системи (методики) оцінки і управління ризиками (ризик-менеджмент), яка дозволить, перш за все, виявити більшість негативних чинників, оцінити наслідки їх впливу, виробити тактику протидії, спрямовану на обмеження випадкових подій, що завдають фізичний і моральний збиток діяльності сімейного лікаря і пацієнтам.

Більше того, викликає занепокоєння невизначеність в переліку послуг, які повинні надаватися на первинному рівні, а також тих критеріїв, які лежать в основі направлення пацієнтів до медичних установ вторинного і третинного рівнів; відсутність чітких, зрозумілих і ефективних протоколів в роботі сімейного лікаря.

Немає відповідей на найбільш актуальні питання, серед яких: як укладати договори в невеликих містах і селах, де крім «задекларованих» пацієнтів, живуть і ті, хто з різних причин не підписав договір: чи не встиг, або на його ділянці немає лікаря; таким чином сімейний лікар повинен забезпечувати медичну допомогу своїм пацієнтам 24 години на добу і 7 днів на тиждень.

Крім того, ризиками в діяльності сімейного лікаря, на наш погляд є і наявність невирішених соціальних проблем (житло, транспорт, фінансове забезпечення), надмірне адміністративне навантаження, необхідність самостійно приймати рішення з питань, не пов'язаних з медичною сферою, серед яких і обмежені можливості місцевих бюджетів щодо поліпшення матеріально-технічного оснащення, необхідність постійної взаємодії з населенням та органами місцевої влади. А від цього, відсутність навичок управління та адміністрування своєї діяльності, і низький рівень юридичної та правової підготовки сімейного лікаря, може привести до різного роду конфліктних ситуацій.

Серед негативних чинників зазначу також і невизначеність у необхідному обсязі медичної допомоги, в залежності від оснащення сімейної амбулаторії та можливостей сімейного лікаря, і відсутність необхідних розрахунків з цього приводу.

Весь цей комплекс негативних факторів необхідно оцінити, вивчити і систематизувати, щоб з точністю визначити потенційний рівень шкоди в діяльності сімейного лікаря. З тим, щоб надалі приступити до розробки методів мінімізації ризиків. Адже управління ризиками для сімейного лікаря можна визначити як комплекс систем і методів, спрямованих на забезпечення високої якості медико-санітарних послуг на первинному рівні, а також безпеки медперсоналу, пацієнтів і матеріальних об'єктів: обладнання, приміщень. А ризики, з якими доводиться стикатися сімейним лікарям сьогодні, такі, що можуть звести нанівець все, що впроваджується сьогодні в країні з такими складнощами.

Діяльність сімейного лікаря в умовах реформування національної системи охорони здоров'я України пов'язана з впливом комплексу негативних факторів (ризик-факторів), які потребують вивчення, аналізу та систематизації.

З метою формування ефективного ризик-менеджменту на рівні сімейного лікаря, на основі впровадження інноваційних рекомендацій і методик в практику діяльності сімейного лікаря, а також вимог стандарту ISO 9001:2015 року, що в комплексі здатне істотно підвищити результативність реформи національної системи охорони здоров'я України, наблизити її до європейського рівня [1, с. 952].

Список використаних джерел:

1. Бирюков В.С. Управление рисками как конкурентное преимущество первичной медико – санитарной помощи городскому населению / В.С.Бирюков, В.Ц.Черномаз // Journal of Education, Health and Sport. – 2016. – vol 6. – №. 9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.168414>

2. Кондратова Н.В. Риск – менеджмент в медицинської організації : как извлечь пользу из медицинских ошибок / Н.В.Кондратова // In the World of Scientific Discoveries. – 2016 – С. 52-62. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/risk-menedzhment-v-meditsinskoj-organizatsii-kak-izvlech-polzu-iz-meditsinskih-oshibok>

3. Kohn LT. To Err is Human: Building a Safer Health System / Kohn LT, Corrigan JM, Donaldson MS //Institute of Medicine (US) Committee on Quality of Health Care in America; Washington (DC): National Academies Press (US). – 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25077248>

4. Кучеренко В.З. Организационно-управленческие проблемы рисков в здравоохранении и безопасности медицинской практики / В.З.Кучеренко, Н.В. Эккерт // Актуальные вопросы организации здравоохранения. – 2012 – Т. 67. – №3.– С.263. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vestnikramn.spr-journal.ru/jour/article/view/325/263>

5. Medical errors in the USA: human or systemic? // The Lancet. – 2011. – 377 – (9774). – P.1289. [Electronic resource]. – Access mode: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(11\)60520-5/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(11)60520-5/fulltext)

ОСНОВНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ТИПИ ПАЦІЄНТІВ З ПСОРИАЗОМ

Кривоногова О. В.

*Одеський національний медичний університет
(м. Одеса, Україна)*

Ричкова О. А.

*Одеський національний медичний університет
(м. Одеса, Україна)*

Вєргіна Г. С.

*Одеський національний медичний університет
(м. Одеса, Україна)*

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) кількість психосоматичних захворювань за останні вісімдесят років зросла в кілька десятків разів (R.A.Graham-Brown, 2001; В. П. Адаскевич, В. П. Дубров, А. В. Пуртов, 2003; В. Л. Гавенко, В. І. Коростій, 2007; В. В. Комарцева, 2009; Д. М. Харченко 2009; В. М. Загуровський, 2011). Серед соматичних захворювань, що супроводжуються психічними порушеннями, ушкодження шкірної поверхні займає особливе місце не тільки унаслідок тісного зв'язку шкіри і нервової системи в процесі ембріогенезу, але і великої суб'єктивної і об'єктивної значущості стану шкіри для людини (А. Менегеті, 2004; А. В. Мінченко, А. Н. Львов, 2008; Л. Ф. Шестопалова, 2012).

Низка авторів відмічає, що у пацієнтів, які страждають на дерматологічні захворювання, формуються певні дезадаптивні риси (П. П. Альмайтер, А. А. Кубанова, 2003; А. А. Баранов, Р. М. Хаїтов, 2008; Н. Г. Кочергін, Л. М. Смирнова, 2006; О. Г. Луценко 2010).

В результаті проведеного аналізу літературних джерел визначено необхідність проведення системного вивчення характеру порушень в психоемоційній, індивідуально-психологічній та психосоціалній сферах у хворих на псоріаз з урахуванням мультифакторного генезу хвороби з метою подальшого розроблення комплексу психокорекційних заходів для подолання і психопрофілактики дезадаптації даної категорії пацієнтів.

За умови інформованої згоди на базі Одеського міського шкірно-венерологічного диспансеру було обстежено 114 хворих, які

мали соматичний діагноз псоріаз. В якості контрольної групи (КГ) було додатково відібрано 62 умовно здорових досліджених, відповідного віку та статі.

Метою проведеного дослідження стала наступна – на основі системного підходу дослідити клініко-психологічні особливості хворих на псоріаз.

Для досягнення поставленої мети визначені наступні задачі:

1. Дослідити особливості психоемоційного стану хворих на псоріаз.

2. Вивчити характерні індивідуально-психологічні особливості, які притаманні пацієнтам з псоріазом.

3. Визначити основні психосоціальні властивості, характерні для досліджених хворих.

4. На основі даних, отриманих в результаті проведеного дослідження, виявити психологічні типи хворих, що страждають на псоріаз.

Об'єктом дослідження визначено клініко-психологічні особливості хворих на псоріаз. Предметом дослідження стали психоемоційні, індивідуально-особистісні, психосоціальні особливості та їх взаємозв'язок у хворих на псоріаз.

В процесі дослідження було використано наступні методи: психодіагностичний, клініко-психологічний, соціально-демографічний, статистичний.

Для вивчення стану психоемоційної сфери пацієнтів, використано наступні психодіагностичні тестові методики: опитувальник «Самопочуття, активність, настрої» (САН) (за В. А. Доскіним, 1995); шкала самооцінки рівня тривожності Ч. Д. Спілбергера – Ю. Л. Ханіна (за А. В. Батаршевим, 2005); методика «Опитувальник депресивного стану А. Т. Бека» (Beck Depression Inventory – BDI) (за Д. Я. Райгородським, 2002); для визначення рівнів агресивності та наявності деструктивних тенденцій – опитувальник Баса-Дарки (за Д. Я. Райгородським, 2002); методика суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона (за Д. Я. Райгородським, 2002); опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК) (2000) (за А. О. Реаном, 2001). Для визначення індивідуально-психологічних особливостей пацієнтів використовували методики:

«Особистісного диференціалу» (ОД) (за М. М. Кабановим, 1983), який дозволяє оцінити рівень самооцінки досліджуваних за факторами «Оцінка», «Активність», «Сила»; методику діагностики акцентуації характеру К. Леонгарда, Г. Шмішека (1989) (за Д. Я. Райгородським, 2002); «Тип відношення до хвороби» (ТОБОЛ) (за Л. І. Васерманом, А. Я. Вукс, Б. В. Іовлевим, Е. Б. Карповою, 1987); для визначення рівня алекситимії використовували Торонтську алекситимічну шкалу (TAS) (за Д. Б. Єресько, 2005).

Статистичну обробку отриманих даних та побудову діаграм виконували за допомогою програм Excel та статистичного пакету «Statistica 7.0. for Windows».

За допомогою комплексу психодіагностичних методик за специфічною сукупністю психоемоційних, індивідуально-психологічних та психоемоційних ознак було умовно виділено два психологічних типи хворих на псоріаз: тривожно-невротичний та агресивно-ворожий.

Специфічними для осіб тривожно-невротичного типу характеристиками були: психоемоційні особливості: високі рівні тривожності (особистісної – 80,00 % та ситуативної – 86,67 % хворих) і депресії (виражений та помірний рівень – 86,67 %); високий індекс ворожості (середній бал по групі – 16,12) у сполученні зі середніми значеннями за індексом агресивності (21, 34 бали), що свідчить про схильність до пригнічення агресивних тенденцій та неможливості прояву агресії на зовнішньому плані; індивідуально-психологічні особливості: інтрапсихічна спрямованість реагування на захворювання (96,67 %); акцентуації характеру тривожно-боязкого та дистимічного типів (23,33 % та 20,00 % відповідно).

В осіб агресивно-ворожого типу визначено наступні специфічні психологічні особливості: психоемоційні особливості: високий показник за рівнем агресивності (середній бал: 25, 16) та ворожості (середній бал: 17,33); індивідуально-психологічні особливості: інтрапсихічна (58,62 %) та інтерпсихічна (34,49 %) спрямованість реагування на захворювання; акцентуації характеру збудливого (31,03 %), демонстративного (13,79 %), гіпертимного (10,34 %) та афективно-екзальтованого типів (6,90 %).

Загальними характеристиками всіх пацієнтів з псоріазом були наступні: на індивідуально-психологічному рівні: низька самооцінка за факторами «Оцінка» (93,33 % в ОГ1 та 96,55 % в ОГ2), «Сила» (93,33 % в ОГ1 та 96,55 % в ОГ2), «Активність» (90,00 % в ОГ1 та 93,10 % в ОГ2), екстернальний тип локус-контролю (80,00 % випадків в ОГ1 та 79,31 % - в ОГ2), високий рівень виразності суб'єктивного відчуття самотності (83,33 % пацієнтів в ОГ1 та 86,21 % - в ОГ2); алекситимічний тип особистості (83,33 % хворих в ОГ1 та 86,21 % - в ОГ2); на психосоціальному рівні: низький рівень задоволення власним соціальним функціонуванням в різних сферах (64,44 % випадків в ОГ1 та 67,82 % - в ОГ2).

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД ЮНОСТІ

Фучеджи В. Д.

*Одеський національний медичний університет
(м. Одеса, Україна)*

Аванесова І. Н.

*Одеський національний медичний університет
(м. Одеса, Україна)*

Іванова К. Ю.

*Одеський національний медичний університет
(м. Одеса, Україна)*

До числа найважливіших проблем вивчення особистості відносять проблеми самореалізації, вибору власного шляху розвитку, становлення особистості. Самореалізація, як потреба і здатність людини є фактом, тісно пов'язаним з фактами свідомості, самоактуалізації, самовизначення, саморозвитку. У широкому спектрі психології проблема самореалізації особистості представляла і представляє великий інтерес для багатьох відомих психологів, представників різних шкіл і напрямів. Так, наприклад, у вітчизняній психології проблемами самореалізації особистості займалися Б.Г. Ананьєв, К.А. Абульханова-Славская, Б.Ф. Ломові, Є.Б. Лісовская. В іноземній – А.Маслоу, К.Хорні, К.Рожерс. Збільшення уваги до факту самореалізації пояснюється, на наш погляд, тим, що самореалізація відіграє визначальну роль у життєдіяльності особистості. Саме таке

розуміння ролі самореалізації дозволяє виявити її сутність, вибудувати психологічну систему, яка дозволить розкрити зміст та психологічні детермінанти. Не дивлячись на те, що термін «самореалізація» зустрічається в дослідженнях досить часто, в науці ще не визначився єдиний підхід до досліджуваної проблеми. У сучасній психології спостерігається поліваріантність в методологічних підходах обґрунтування сутнісної природи феномена «самореалізація», що говорить про те, що вирішення цієї проблеми знаходиться в стадії пошуку.

Враховуючи те, що в рамках соціальної обумовленості проблема самореалізації особистості стає все актуальнішою завдяки наростаючій потребі та здатності людини в реалізації себе, виникає необхідність вивчення частини цього проблемного поля – дослідження суверенності психологічного простору і самореалізації. Особливе значення має виявлення взаємозв'язку суверенності психологічного простору та самореалізації в період юнацького віку, як однієї з основ активного становлення суб'єкта на даному віковому етапі.

Проблема самореалізації в юнацькому віці носить фундаментальний характер, вона зачіпає загальну проблему життєвого становлення особистості. У силу її актуальності і значущості в пошуках відповіді на питання про розкриття людського потенціалу до неї звертаються представники різних наук. Більшість досліджень спрямовано на вивчення детермінант і умов впливають на успішність протікання процесу самореалізації.

Теоретичний аналіз психологічної літератури з проблем самореалізації особистості показав різницю трактувань понять «самореалізація» і «самоактуалізація» у вітчизняній психології, тоді як в зарубіжній психології, дані процеси практично ототожнюються. Різниця в термінах «самореалізація» і «самоактуалізація» пов'язана з різними акцентами: на суб'єктивному, внутрішньому, або об'єктивному, зовнішньому, плані існування особистості. В рамках нашого дослідження ми дотримуємося точки зору Л.А.Коростильової, яка розуміє під самореалізацією вищу потреба особистості, спрямовану не лише на реалізацію людиною своїх сил і здібностей, але й на постійне зростання своїх можливостей, на підвищення якості своєї діяльності, в основі якої лежать вищі загальнолюдські цінності.

Кожна людина прагне реалізувати свій внутрішній потенціал по своєму, але один момент є обов'язковим - він повинен свідомо вибрати власний шлях самовдосконалення, прагнучі стати тим, ким він може бути в житті.

Самореалізація особистості в суспільстві є двосторонньою. Суб'єкт реалізує свої потреби, прагнення, задуми і плани, спрямовані на подальший розвиток, як самого себе, так і навколишньої дійсності. Таким чином, в основі самореалізації лежить актуалізація психологічних утворень, що забезпечують здійснення потенцій особистості.

В силу міждисциплінарного положення проблеми самореалізації в системі наук про людину погляд на детермінанти самореалізації є багатоаспектним і неоднорідним. Слід зазначити, що на самореалізацію особистості впливають не стільки певні чинники, скільки цілісний спосіб життя і, безумовно, стратегії, що використовуються людиною на різних етапах життєвого шляху, оскільки самореалізація охоплює весь життєвий шлях людини, особливо інтенсивно протікаючи в молоді роки. До основних внутрішніх факторів самореалізації особистості багато авторів відносять особливості самосвідомості, мотиваційно-потребової сфери, сформовані стратегії подолання важких життєвих ситуацій. До зовнішніх факторів – загальну ситуацію розвитку, засоби масової інформації, вплив оточення, насамперед батьків і близьких людей.

У свою чергу, рівень самореалізації визначається ступенем розвитку інтегральних психічних утворень (специфікою мотиваційної сфери, рівнем суб'єктивного контролю, сформованістю особистісно-сміслових механізмів, зокрема, системи смисложиттєвих орієнтацій), а так само стратегіями самореалізації, актуалізує ці утворення. Суб'єктивні стратегії пов'язані з особливостями структури особистості, а також з віком, сценаріями (життєвими, професійними). Вони зумовлюють бар'єри (труднощі) самореалізації в основних сферах життєдіяльності.

Сутність терміна психологічного простору полягає в міцному, цілісному збереженні кордонів психологічного простору особистості. Простір з цілісними межами називається суверенним в тому випадку,

коли особистість має можливість підтримати свою особистісну автономію, а простір з порушеними межами є депривований.

Так, збереженість кордонів психологічного простору в юнацькому віці може бути пов'язаний з усвідомленою постановкою цілей, що стосується майбутнього особистого життя, з мотивацією досягнення життєвих успіхів, з внутрішнім локусом контролю. Все це буде приводити до розширення кордонів індивідуального «Я» у просторі та часі, суб'єктивно послаблюючи «прихильність» молоді людини до періоду його фізичного існування, при цьому відкриваючи новий шлях з новими можливостями для успішної самореалізації. Депривованність може викликати довгострокові негативні наслідки для всіх сфер життєдіяльності й психічного розвитку особистості в юнацькому віці і, відповідно, до неуспішної або недостатньої самореалізації, що в свою чергу є ризиком виникнення дезадаптації людини в її сформованому життєвому світі.

Список використаних джерел:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А.Абульханова-Славская. – М. : Эксма, 1991. – 229 с.
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г.Ананьев. – М. : Юристь, 2001. – 275 с.
3. Коростылёва Л. А. Психология самореализации личности / Л.А.Коростылёва. – СПб. : Речь, 2005. – 222 с.
4. Ломов, Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 445 с.
5. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – М. : Наука, 1982. – 111 с.
6. Хорни К. Собрание сочинений / К. Хорни. – 3-е изд. – М. : Смысл, 1997. – 223 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Аванесова І. Н. – магістрант кафедри психології Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Аймедов К. В. – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри психології Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Антонюк С. А. – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Національного університету «Одеська морська академія» (м. Одеса, Україна);

Афанасьєв О. І. – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та методології науки Одеського національного політехнічного університету (м. Одеса, Україна);

Борщ В. І. – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та управління Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, Україна);

Василенко І. Л. – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри політології, соціології та соціальних комунікацій Одеської національної академії зв'язку імені О. С. Попова (м. Одеса, Україна);

Васильєва І. А. – викладач кафедри філософії та біоетики Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Вергіна Г. С. – магістрант кафедри психології Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Голубович І. В. – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та основ загальногуманітарного знання Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, Україна);

Тихомірова Ф. А. – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та основ загальногуманітарного знання Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, Україна);

Гріда Т. В. – психолог, голова правління громадської організації «Харьковский Фонд Психологических Исследований», координатор проекту НитанДос (Варшава) (м. Харків, Україна);

Добрева О. О. – асистент кафедри соціальної медицини, громадського здоров'я та медичного права Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Доннікова І. А. – доктор філософських наук, професор кафедри філософії Національного університету «Одеська морська академія» (м. Одеса, Україна);

Загрійчук І. Д. – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та соціології Українського державного університету залізничного транспорту (м. Харків, Україна);

Закритов Д. О. – асистент кафедри соціальної медицини, громадського здоров'я та медичного права Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Іванов А. О. – студент ОНП «Право» Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, Україна);

Іванова К. Ю. – магістрант кафедри психології Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Кокоріна Ю. Є. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Кривоногова О. В. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Одеський національний медичний університет (м. Одеса, Україна);

Кривцова Н. В. – директор ТОВ «Міжнародна академія психосінергетики та альфології», керівник психологічної служби Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Кулачинський М. М. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та біоетики Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Ляшенко Д. М. – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та біоетики Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Медянова О. В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри філософії та біоетики Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Моцаренко К. В. – здобувач кафедри історії музики та музичної етнографії Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової (м. Одеса, Україна);

Псарюк С. П. – магістрант кафедри психології Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

МІЖНАРОДНА НАУКОВА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

Рахім Амір Хуссейн – аспірант кафедри філософії та основ загальногуманітарного знання Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, Україна);

Ричкова О. А. – магістрант кафедри психології Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Рубський В. М. – кандидат богословських наук, магістр філософії, старший викладач кафедри практичної психології Одеського національного морського університету (м. Одеса, Україна);

Русяєва М. В. – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри музичної культурології Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової (м. Одеса, Україна);

Терзі О. О. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри філософії та біоетики Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Тринчук О. Б. – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри управління персоналу та економіки праці Одеського національного економічного університету (м. Одеса, Україна);

Фучеджи В. Д. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри психології Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Ханжи В. Б. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та біоетики Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Чижевська А. В. – асистент кафедри соціальної медицини, громадського здоров'я та медичного права Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Шевченко Н. О. – психолог, координатор благодійного проекту «Больничная клоунада в Харькове» (м. Харків, Україна);

Шевчук О. М. – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Національного університету «Одеська морська академія» (м. Одеса, Україна).

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
----------------	---

ЛЮДИНА – ПІЗНАННЯ – СВІТ

Загрійчук І.Д.

ФІЛОСОФІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕДИЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ	5
---	---

Кривцова Н. В., Доннікова І. А.

ТРАНСФЕСІОНАЛ ЯК СУБ'ЄКТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	11
---	----

Кулачинський М.М.

УЯВЛЕННЯ СВІТУ ЛЮДИНОЮ ДОБИ РАНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ	24
--	----

Медянова Е.В.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ КРИЗИС ПСИХОЛОГИИ: ИСТОРИЯ И ПЕРСПЕКТИВА.....	31
---	----

Ханжи В.Б.

ЭТИЧЕСКИЙ КОНТЕНТ АНТРОПНОГО ВРЕМЕНИ И ИСТОРИИ. АТТРАКТОР БЛАГА, АТТРАКТОР ЗЛА И БИНАРНАЯ СВОБОДА ВОЛИ.....	46
---	----

ЛЮДИНА – ЗНАННЯ – ОСВІТА

Афанасьев А.И., Василенко И.Л.

ПРОБЛЕМА ЦЕЛОСТНОГО ЗНАНИЯ.....	61
---------------------------------	----

Васильева И.А.

АКТУАЛЬНОСТЬ ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ	65
---	----

Иванов А.А.

ТРАДИЦИОННЫЕ И СОВРЕМЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА СОЛИПСИЗМ.....	67
---	----

Ляшенко Д. М.

ВОЗМОЖНОСТЬ ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА НАУЧНЫХ
ИССЛЕДОВАНИЙ СРЕДСТВАМИ ГУМАНИТАРНОЙ
МЕТОДОЛОГИИ: СИСТЕМНЫЙ КОНТЕКСТ 72

Рахім Амір Хуссейн.

ДУХОВНА МЕДИЦИНА АБУ БАКРА АР-РАЗИ: ХОЛІСТИЧНІ
ТА АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ 75

Рубский В.Н.

АНТРОПОЛОГИЧЕСКАЯ РЕДУКЦИЯ В ПСИХОЛОГИИ КАК
НАУКЕ 79

Тринчук О.Б.

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ
У СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ 81

ЛЮДИНА – СОЦІУМ – КУЛЬТУРА

Аймедов К.В., Кокоріна Ю.Є., Псарюк С.П.

АРХЕТИП ГЕРОЯ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ОБРАЗ РЕКЛАМИ 85

Антонюк С.А.

ДЕЯТЕЛЬНОСТНАЯ СУЩНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА 90

Borshch V.I.

FINANCIAL MODEL OF THE UKRAINIAN HEALTHCARE
SYSTEM REFORMATION 96

Голубович І.В., Тихомірова Ф.А.

ВІД ІНКЛЮЗИВНОГО МІСТА – ДО ІНКЛЮЗИВНОГО
СУСПІЛЬСТВА 101

Zakritov D.O.

PHARMACOECONOMICS AS A TOOL TO ENHANCE EFFICENCY
OF HEALTH CARE SERVICES 105

Моцаренко К.В.

ПАРАДИГМА МУЗИКОЦЕНТРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ:
АНТРОПОЛОГІЧНІ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ВИМІРИ 108

Русяева М.В.

МУЗЫКАЛЬНЫЙ КОСМИЗМ КАК ФЕНОМЕН
ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО БЫТИЯ И КУЛЬТУРЫ 111

Terzi O.O. ADMINISTRATIVE AND LEGAL DIMENSION OF MEDICAL REFORM IN UKRAINE	117
Чижевська А.В. МЕДИЧНА КУЛЬТУРА ЯК СУСПІЛЬНИЙ ФАКТОР ВПЛИВУ НА РІВЕНЬ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я.....	119
Шевчук Е.Н. ОСНОВЫ ДУХОВНОЙ ЦЕЛОСТНОСТИ В ИСТОРИКО- ТЕМПОРАЛЬНОМ РАКУРСЕ	121
ЛЮДИНА – ПСИХІКА – ЗДОРОВ'Я	
Грида Т.В., Шевченко Н.А. БОЛЬНИЧНАЯ КЛОУНАДА В УКРАИНЕ: ИННОВАЦИОННЫЙ РЕАБИЛИТАЦИОННЫЙ ПРОЕКТ И НАПРАВЛЕНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ	127
Добрєва О.О. ВПРОВАДЖЕННЯ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В ДІЯЛЬНОСТІ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ НА ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ.....	132
Кривоногова О.В., Ричкова О.А., Вергіна Г.С. ОСНОВНИ ПСИХОЛОГІЧНІ ТИПИ ПАЦІЄНТІВ З ПСОРИАЗОМ ..	136
Фучеджи В. Д., Аванесова І. Н., Іванова К. Ю. САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД ЮНОСТІ	139
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	143

Наукове видання

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції

**«Людина як цілісність: філософсько-методологічні, соматичні та
суспільно-психологічні аспекти здоров'я»**

**21 червня 2018 року
м. Одеса, Україна**